

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Ketabton.com

پنجشېر د لورو زده کړو مؤسسه
دښوونې او روزنې پوهنځی
پښتو څانګه

پښتو معاصر ادب ته د تمثیلي ټوټې راتګ او پرمختګ

پوهنیار تاج محمد رحيمي
: پوهاند جمشیدخان رشیدي
۱۱۴۰۰ ل

د دې کتاب د هر ډول چاپ او خپراوي حقونه له پنجشېر د لوړو زده‌کړو موسسې سره خوندي دي او د پنجشېر د لوړو زده‌کړو موسسې له رسمي اجازې پرته ترې د هر ډول - بشپړې يا يوي برخې - نسخه‌اخيستنې او همدارنگه د مرجع له يادونې پرته د دې رسالې له ليکليو اطلاعاتو څخه د هېڅ ډول استفادې اجازه نشته.

لنډيز

شاعران تمثيلي ټوټه د ژوند او بشري ټولني يوه طبيعي اړتيا ده. که څوک وغواړي که ونه غواړي د خپل ژوند تمثيل به کوي او خپل ژوند به لکه د تمثيلي ټوټې پرمخ وړي. په دغه څېړنه کې به د تمثيلي ټوټو په ارزښت، اړتيا او گټو بحث وشي. دا چې زما موضوع د (پښتو معاصر ادب ته د تمثيلي ټوټې راتگ او پرمختگ) دی، نو د دغې موضوع په لمن کې ټول راغلي موضوعات تر بحث او څېړني لاندې نيول شوي دي.

زما د څېړني موخه دا ده، چې ما د تمثيلي ټوټې په تاريخي بهير، پېژندنې، ډولونو او په معاصره پښتو دوره کې د ځينو تمثيل ليکونکو لنډه پېژندنه او د ځينو ليکوالو د تمثيلي ټوټو بېلگې راوړل شوي او پلټل شوي دي. همدارنگه په دغې څېړنه کې په پښتو ادب کې په تمثيلي ټوټه شوي کار ته لنډه کتنه شوي همدارنگه تمثيلي ټوټه او ډولونه يې بڼه په تفصيل سره څېړل شوي دي. په دې اثر کې د تمثيلي ټوټو بېلگې او ډرامې سره يې پرتله هم شوې ده.

د دغې څېړني ډول کتابتوني او ميتود يې تشرېحي او توضيحي دی او ما له همدې ياد ميتود نه کار اخيستی دی. د کار مواد مي د تمثيلي ټوټې او

په تمثيلي ټوټي پورې اړوند ليکنې او اثار دي. متوقع پايلې به زما د څېړني دا وي، چې زه به وټوانېږم يوه نوې موضوع چې د (پښتو معاصر ادب ته د تمثيلي ټوټي راتگ او پرمختگ) دى په دغه اثر کې مې څېړلې ده. دغه څېړنه سريزه، د سريزې اړوند توکي، اصله موضوع، پايله، مناقشه، وړانديزونه او پر اخونو سربېره به يو مناسب نوملړ هم ولري. دا هم جوته شوې ده، چې تمثيلي ټوټي ته په پښتو معاصر ادب کې څومره اړتيا ده او څنگه پرمختگ کولى شي. دغه لنډيز د پورته اصولو د سپړلو نچور دى.

کلیدي کلمې: تمثيلي ټوټه، معاصره دوره، پرمختگ.

تراژيډي، کوميډي، تمثيل

مخکینی خبری

د لوړو زده کړو وزارت د لایحي له مخي هر استاد اړ دی، چي له یوي علمي رتبې وروسته د بلې علمي رتبې لپاره چمتوالی ونیسي او د خپلې علمي رتبې لپاره یوه موضوع لومړی د اداري مراحلو له ترسره کیدو سره ثبت او بیا په خپله معلومه موده کې پرې د خپلې علمي رتبې لپاره اثر ولیکي. د همدې اړتیا له مخي زه هم اړ وم، چي د خپلې پوهنملی علمي رتبې د تر لاسه کولو لپاره د استادانو سره له مشورو وروسته د خپل لارښود استاد پوهاند جمشید خان رشیدي تر لارښوونې لاندې یوه موضوع وټاکم، چي عنوان یې (پښتو معاصر ادب ته د تمثیلي ټوټې راتگ او پرمختگ) دی او د خپل لارښوود استاد تر لارښوونې او څارنې لاندې مې په دغې موضوع خپل کار پیل کړ. کله، چي مې د اثر لپاره دا موضوع ټاکله لومړی مې له استادانو سره مشوره وکړه، چي ایا زه کولی شم په یاده موضوع کار وکړم کنه؟ د استادانو او ملگرو لخوا راته ډاډ او نېکه مشوره راکړل شوه او وروسته له هغې مې د خپلې موضوع د ثبت کولو لپاره ځاکه یا اوبت لاین چمتو او اداري پروسه مې پرې پیل کړه. دا چي اداري پروسه لږ وخت ته اړتیا لري، نو په څو میاشتو کې زما د موضوع ځاکه یا اوبت لاین د وزارت له تحقیق کمېټې څخه خلاص او ما ته یې د کار کولو اجازه راکړه. اصول او مقررات دا دي، چي د څېړنې په بهیر کې ورسره کومې اداري، ټولني او شخص مرسته کړې وي باید د هغوی څخه مننه او یادونه وشي، نو په همدې اساس غواړم د هغو بناغلو یادونه وکړم، چي د موضوع د ماخذونو په برابرولو کې یې راسره مرسته کړې. تر ټولو دمخه راسره زما د څېړنې لارښود استاد پوهاند جمشید خان رشیدي، د ډېرو بوختیاو سره سره خپلې مشورې او لارښوونې نه دي سمپولي او هر وخت یې په ورین تندي راته لارښوونه کړې ده او د موادو په برابرولو، علمي او تخنیکي برخه کې یې خپلې مرستې راسره کړې دي. نوموړې ته د الله ج له درباره د اوږده او نیک عمر غوښتنه او د ژوند په کارونو کې ورته د بریا دعا کوم. همدارنگه له خپلو ټولو استادانو او دوستانو څخه هم مننه کوم، چي د موضوع د غوره کولو لپاره یې تشویق کړی يم. د دې موضوع د موادو او ماخذونو په چمتو کولو کې، چي راسره هر دوست او ملگري همکاري

کړې ده له ټولو د زړه له کومې مننه کوم او ټولو ته د خیر دعا غواړم.

په درنښت

تاج محمد رحيمي

لړليک

سرليکونه

مخکښه

۵.....	لړليک
1.....	لومړی څپرکی
1.....	سريزه
2.....	د مسالي بيان يا د څپرني ستونزې
3.....	د څپرني ارزښت او اړتيا
4.....	د څپرني موخې
4.....	د څپرني پوښتنې
6.....	دويم څپرکی
6.....	د موضوع شاليد
9.....	دريم څپرکی
9.....	د څپرني کرنلاره
13.....	څلورم څپرکی
13.....	د معاصرې دورې لنډ تحليل
13.....	د معاصرې دورې ته لنډه کتنه
22.....	د معاصرې دورې پړاونه
22.....	روښانتيا پړاو
26.....	ويښتيا پړاو
31.....	اوبنتون پړاو
34.....	پنځم څپرکی
34.....	تمثيلي ټوټه
35.....	د تمثيلي ټوټې تاريخچه
38.....	په پښتو ادب کې د تمثيلي ټوټې بهير
41.....	د تمثيلي ټوټې پيژندنه
44.....	د تمثيلي ټوټې چوکاټ، جوړښت، توکي او د ليکنې لار
47.....	د تمثيلي ټوټې ژبه
49.....	دستخوش
51.....	په تمثيلي ټوټه کې د کرکټرونو کارونه
54.....	شپږم څپرکی
54.....	د تمثيلي ټوټې ډولونه
54.....	د فورم له مخې د تمثيلي ټوټې ډولونه
54.....	سنيچ تمثيلي ټوټه
55.....	سنيچ تمثيلي ټوټه يا نندار ليک
60.....	راډيويي تمثيلي ټوټه
63.....	د راډيويي تمثيلي ټوټې بله بېلگه
66.....	تلويزوني تمثيلي ټوټه
72.....	د لوستلو تمثيلي ټوټه
73.....	يو اکتيزه تمثيلي ټوټه

75	انترکټ تمثیلي ټوټه
76	د محتوا له مخی د تمثیلي ټوټی ډولونه
76	تراژیدی تمثیلي ټوټه
78	کومیدي تمثیلي ټوټه
82	میلو تمثیلي ټوټه
84	تراژیدی کومیدي تمثیلي ټوټه
87	د موضوع له مخی د تمثیلي ټوټی ډولونه
87	اخلاقي تمثیلي ټوټه
88	ولسي تمثیلي ټوټه
89	د اتلولی تمثیلي ټوټه
90	تاریخي تمثیلي ټوټه
90	غوټه لرونکي تمثیلي ټوټه
90	مذهبي تمثیلي ټوټه
92	اشاروي تمثیلي ټوټه
97	اوم څپرکی
97	په معاصر ادب کی تمثیلي ټوټه
97	پښتو معاصر ادب ته د تمثیلي ټوټی راتگ
101	په نندار لیکونکو کی
106	په پښتو ادب کی د مشهورو تمثیل لیکونکو بیژندنه او د ځینو تمثیلي ټوټو بیلگی
107	عبدالاکبر خان اکبر
108	عبدالله جان اسیر
108	محمد اکبر پامیر
111	محمد رضا رضا مومندي
115	غلام دستگیر رنگ
116	عبدالله بختانی خدمتگار
116	د سیدو ملنگ
116	لومړی تمثیلي ټوټه یا ننداره
122	د عبدالرؤف قتیل خوگیانی لنډه بیژندنه
129	محمد عارف ننگیار نا اشنا
131	تاج محمد رحيمي
137	سید ضیاء الرحمن لالاخېل
143	امام جان مجبور
143	سید اختر سیدی
144	یونس کامه وال
145	سلمان شهابي
145	د عبدالبصیر مینه پال بیژندنه
146	په ټولنه د تمثیلي ټوټی اغېزی
147	د تمثیلي ټوټی مثبتی اغېزی
149	د تمثیلي ټوټی مفني اغېزی
151	اتم څپرکی
151	د تمثیلي ټوټی او ډرامی پرتلیز جاج

151	د درامې لنډه پېژندنه
158	په درامه کې د تمثیلي ټوټې څرکونه
159	جاله دوب
161	د تمثیلي ټوټې او درامې پرتلنه
164	نهم څپرکی
164	پایله
166	مناقشه
169	وراندیزونه
171	سرچینې

لومړی څپرکی

سریزه

پښتو ادب چې لرغونی تاریخ لري او په هره دوره کې یې مختلف پرمختګونه کړي دي. په هره دوره کې نوي ژانرونو پښتو ادب ته لاره کړې ده او د پرمختګ پړاونه یې وهلي دي. معاصره دوره هم د پښتو ادب هغه دوره ده چې نوي تحولات او پرمختګونه په کې رامنځ ته شوي دي. شعري او نثري ژانرونو په دې دوره کې پرمختګ کړی دی، چې په نثري ژانرونو کې لنډه کپسه، ناول، تمثیلي ټوټه یا نندار لیک، ډرامه، فلم او سریالونه هغه څه دي چې معاصر ادب ته راداخل شوي دي. په دې ژانرونو کې یو هم تمثیلي ټوټه ده چې په کوزه پښتونخوا او اردو ژبه کې ورته خاکه هم ویل کېږي.

دا ژانر چې له ډرامې راروسته پښتو معاصر ادب ته لاره پیدا کړې ده په لومړیو کې تر ډېره د خلکو د پام وړ نه وه. په دې ورسټیو کلونو کې یې د خلکو پام ځانله راگرځولی دی، مختلفي تمثیلي ټوټې لیکل شوي او وړاندې شوي دي، تمثیلي ټوټه ډېر ژر اغېز بڼېدونکی او د خلکو پام جلبونکی ژانر دی. که تېرو تاریخونو ته وکتل شي، لومړی تمثیل یا تمثیلي ټوټه ده، چې په خلکو کې عامه شوې او پر خلکو یې خپل اثرات کړي دي. که د یونان زور تاریخ ته لار شو او که د اریایانو تیر رسمونه او رواجونه وپلټو په ټولو کې تمثیل ځانله یو اغېز کونکی ژانر پاتې شوی. د پښتو ادب په ټولو دورو کې کېدای شي، د تمثیلي ټوټې څرکونه په غېر مستقیم ډول تر سترگو شي، خو معاصر ادب د پښتو ادبیاتو هغه دوره ده، چې دې ژانر ته یې غېره پرانیستي ده او د ژوند ټول اړخونه یې په خپله لمن کې راټول کړي.

که کوزې پښتونخوا ته سر وربښکاره کړو، لومړنی تمثیل یا نندارلیک به د خدایي خدمتگار د تحریک د لاروي اروښاد عبدالاکبر خان اکبر درې یتیمان او خدایي خدمتگاران نندارلیکونه یا تمثیلي ټوټې به را ترسترگو شي، چې له همدې ځایه په پښتو معاصر ادب کې او په ځانگړي ډول په پښتنه سیمه کې دې ژانر وده وکړه او خلکو ته یې د ژوند کولو مثبت او منفي اړخونه په گوته کړل. د هنري ژانرونو څخه تمثیلي ټوټه هغه لنډه، خو هر اړخیز ژانر دی، چې نه د لیدونکو ډېر وخت نیسي او نه ورته د چا زړه تنگېږي.

په ډېر کم وخت، کمو کرکټرونو سره د ټولنیز ژوند ډېر لوی پیغام د خلکو سترگو او غوږونو ته رسوي. د تمثیلي ټوټې یا نندارلیک دا ژانر په دې هم ډېر د خلکو خوښیږي، چې ژبه یې د طنز له مالګې ډکه ده او په ډېرو کمو مکالمو کې د ډېرو غټو غټو مشکلاتو څخه پرده پورته کوي او ټولني ته یې د سمون لارښوونه کوي. د تمثیلي ټوټې مکالمې لنډې، خو له معنا ډکې وي، ژبه یې له طنزه ډکه، خو کله کله د طنز په ژبه ژړا او خدا دواړه یوځای کوي او خلکو ته یې د هغوی د وجدان پر وړاندې بردي، څو خلک قضاوت وکړي، چې په ټولنه کې سمون ته اړتیا شته کنه؟ د دې ژانر ارزښت او اهمیت ته په کتلو او دا چې په دې ژانر تر اوسه په منظمه او علمي توګه کوم کار ندی شوی، نو د همدې نشي د ډکولو لپاره په دې څیړنیز اثر کې په تمثیلي ټوټه یا نندارلیک کار شوی او په ټولو اړخونو یې بحث او څېړنه شوې. د تمثیلي ټوټې، ډولونه، بېلګې او د لیکوالو پېژندنه یې هم په دې اثر کې لوستلی او کتلی شی.

د مسالي بيان يا د څېړنې ستونزې

څېړنه د یوې موضوع د ستونزې په پار رامنځته کیږي. څومره چې یوې موضوع ته اړتیا وي په هماغه کچه نوې هم وي. ځکه چې ضرورت د ایجاد چینه ده، نو زما د موضوع ستونزې په لاندې ډول دي.

- ۱- په پښتو معاصر ادب کې د تمثیلي ټوټې په علمي توګه نه څېړل.
- ۲- تمثیلي ټوټه په ډرامه وړ ګڼول.
- ۳- د تمثیلي ټوټې او ډرامې توپیر نه کول.
- ۴- د تمثیلي ټوټې یا نندارلیک په اړه د څېړنو نشتوالی، چې باید یو ځانګړی اثر ورته ډالی شي، ځکه، چې یاد ژانر په ټولنه کې د محبوبیت او ارزښت وړ ګڼل کېږي.

د څېړني ارزښت او اړتیا

دا څېړنه د پښتو ادب لپاره زیاته ارزښتمنه په دې ده، چې د پښتو ژبې مینه والو او په ځانګړي توګه زده کړیالان پرې خپله ادبي او نثري مینه ماتولی شي. زده کړیالان او د پښتو ادب مینه وال د تمثیلي ټوټې ژانر څخه خبرتیا مومي. تمثیلي ټوټه هغه نثري ژانر دی چې تر اوسه پرې په سمه او علمي توګه کار ندی شوی همدا د دې څېړني نويوالی او ارزښت دی. په دې موضوع خورې وړې مقالې او په ځینو کتابونو او اخبارونو کې پرې لیکني شوي، خو په منظم او علمي بڼه پرې تر اوسه چا کار ندی کړی.

د څېړني اهمیت په دې کې دی، چې په یاده برخه کې تر دې دمه د پام وړ کار نه دی شوی او متوقع نتایج یې دا دي، چې وبه توانېږو د تمثیلي ټوټې یا نندارلیک ژانر به خلکو ته روښانه او له ځینو نورو ژانرونو سره به یې پرتلنه وشي. د دې ژانر څېړنه او سپړنه ځکه د اهمیت وړ ده، چې په راتلونکي کې دا تشه به تر یوه حده ډکه شوي وي.

د څېړني موضوع خورا په زړه پورې ده، موخې یې په پورته ډول ذکر شوي او مواد یې د هنري ژانرونو مختلف کتابونه دي. د کار میتود یې کتابتوني دی او متوقع پایلې یې دا دي، د تمثیلي ټوټې یا نندارلیک ژانر په اړه به ډېر څه په لاس کې ولرو.

دا څېړنه له نورو پخوانیو مطالعاتو سره ښکاره توپیر لري او هغه څه چې زموږ د تحقیق هېنداره ده پخوا یې تصویرونه نه دي څېړل

4 | پښتو معاصر ادب ته د تمثیلي ټوټې راتگ او پرمختگ

شوي . بل ارزښت يې دا دی، چې دغه موضوع تر دې وړاندې په دې موخه او بڼه نه ده څېړل شوې ، نو پر دې بنسټ يې ارزښت ډېر دی.

د څېړنې موخې

- ۱- د تمثیلي ټوټې ژانر ته وده ورکول.
- ۲- پښتو ژبې ته د یاد ژانر گټې او د پښتو ژبې نثر بداینه.
- ۳- د پښتو ادب زده کړیالانو او مینه والو ته د یادې موضوع په برخه کې د یو اغیزمن ماخذ وړاندې کول.
- ۴- د تمثیلي ټوټې ژانر له ډرامې سره پرتلنه او د جلا والي پولي يې ټاکل.
- ۵- د تمثیلي ټوټې ژانر په اړه پوره معلومات ورکول.

د څېړنې پوښتنې

- ۱- تمثیلي ټوټه څه ته وايي؟
- ۲- تمثیلي ټوټه په څو ډولونو ویشل شوی ده؟
- ۳- پښتو ادب ته د تمثیلي ټوټې گټه څه ده؟
- ۴- د تمثیلي ټوټې او ډرامې ترمنځ اړیکه څه ده؟

۵- تمثيلي ٽوٽه يا نندارليڪ په ادب ڪي ڇهه ارزڻت لري؟

دویم څپرکی

د موضوع شالید

د تمثیل په شالید کې ویلی شو چې لومړني خلک چې تمثیل ته یې مخه کړې وه هغه د زاړه یونان خلک وو. په زاړه یونان کې هغه خلک چې تمثیل به یې لیکه یا یې په کې کردار ادا کولو هغوی ته به یې (توریوم) وایه. د تمثیل لرغونتیا د میلاد څخه شپږ پېړۍ دمخه وخت ته رسېږي. تر میلاد ۴۷۶ کاله وړاندې د فنقي بسخو په نوم یو تمثیل وړاندې شو چې په خلکو کې یې خوځون راوسته. یاد تمثیل (آشلیوس) نومې شخص لیکلی وو. له یونان نه وروسته په کرار کرار تمثیل وده وکړه او په نورو ملتونو کې یې هم رېښې و غزیدې. په مصر، روم، چین، هند او نورو هېوادونو کې یې هم پرمختګ وکړ. د وخت په تېرېدو سره زموږ په ټاټوبي لرغوني اریانا کې هم د نندارو یا تمثیل بېلابېلې بڼې ولېدل شوې چې اوس هم په ځینو قومونو کې د ودونو او خوښیو په مراسمو کې ترسره کېږي.

په اوسني افغانستان کې تمثیلي ټوټې د لومړي ځل لپاره د امیر شیرعلي خان په دربار کې د فقیر احمد په نوم یو شخص و چې پاچا د (مجلس آرا) لقب هم ورکړی و نمانځلي. نوموړي به ځینې تاریخي پېښې له رزمي شعرونو سره یو ځای د امیر په وړاندې په ننداریزه یا تمثیلي بڼه ویلې. همدارنګه د اعلیحضرت امان الله خان د واکمنۍ په لومړیو کې تمثیل پیل و شو.

نوموړي په ۱۳۰۰ لمريز کال په پغمان کې د تياتر په نامه ودانۍ هم جوړه کړه چې په هغې کې به تمثیلونه (نندارې) وړاندې کېدلې. په همدې ودانۍ کې په ۱۳۰۲ لمريز کې د هېواد د خپلواکۍ د ترلاسه کولو په جشن کې د (شهزاده جوا) په نامه ژباړل شوی تمثیل وړاندې شو چې په دې تمثیل کې لوبغاړي (عبدالعزيز ناصري، نورمحمد، علي محمد، سرور صبا، حسن جان، محمد اکرام، مير محمد، کاظم هاشمي، سيد عبدالله، مولوي غلام محمد، محمد فرخ افندي، قاري دوست محمد او محمد اکبر ضياء) لوبېدلې وو. د یاد تمثیل ژباړونکي او ترتيب کوونکي محمود طرزی، فيض محمد، ذکريا او صلاح الدين سلجوقي وو چې امان الله خان يې هم نندارې ته ناست وو. په دې وخت کې ځينې تمثیلونه وړاندې شول لکه (فتح تل، بچه نازدانه، حاکم ظالم، مادر وطن...) د تمثیلي ټوټو دغه گرم بازار تر ۱۳۰۷ لمريز پورې روان وو، خو د کورنۍ جگړو له امله سقوط سره مخ شو. دا بهير تر ۱۳۲۰ لمريز پورې ډېر سست روان و، خو د ۱۳۲۰ لمريز نه وروسته چې کله سردار محمد نعيم خان د معارف وزير و يو شمېر فرهنگيانو تمثیل ته بيا مخه کړه. همدارنگه کله چې صلاح الدين سلجوقي د مطبوعاتو مسؤل و د کابل د (پوهنې نندارې) بنسټ هم کېښودل شو چې د همدې امله افغانستان کې تمثیل وده وکړه او په بنسټونو کې يې هم رواج وموند. په ۱۳۲۸ لمريز کې د کابل ښاروالۍ په چوکاټ کې د (روحي روزنه يا شهري نندارې) په نوم يو تياتر په فعاليت پيل وکړ.

په ۱۳۳۶ لمريز کال د بنځو لپاره د (زينب نندارې) په نوم تياتر جوړ شو او په ۱۳۳۸ لمريز کال د عسکري کلوپ په چوکاټ کې (لښکري نندارې) تاسيس او په همدې وخت کې د کابل نندارې بنسټ هم کېښودل شو. په ۱۹۶۳ م کال د اطلاعاتو او کلتور وزارت په چوکاټ کې د بنکليو هنرونو د مؤسسي تاسيس په ۱۹۶۶ م کال د پښتو تياتر فعاليت پيل کړ. د کابل راډيو په جوړېدو سره تمثیل يا نندارې نوره هم وده وکړه. همدارنگه په پښتونخوا کې هم د پښتو تمثیل په برخه کې ډېر کار شوی دی.

د (ډرامه) اثر لیکوال افضل رضا د لیکنې له مخې پېښور ته تمثیل یا ننداره په ۱۹۰۴م کې راغلې ده په دې لړ کې سید فضل علي شاه په ۱۹۰۶م کې په پېښور کې تیاتر پرانستی دی. د دې موضوع د شالید او پسمنظر په برخه کې همدومره یادونه بسنه کوي.

د یوې خبرې یادونه اړینه بولم هغه دا، چې په تمثیلي ټوټه یوازې د مقالې تر کچې پرې کار شوی او لنډې خورې وړې لیکنې پرې لیکل شوي، خو په منظمه او سستیماټیکه توگه پرې چا کار ندی کړی، چې په دې څېړنه کې په علمي او منظم ډول څېړل شوي ده.

دریم څپرکی

د څپرني کرنلاره

دغه څپر نه کتابتوني بڼه لري او میتود يې تشریحي دی او د کتابونو څخه په نقلي ډول بیتونه راخستل شوي دي، په لومړي قدم کې د سکاډو اړوند اخلیکونه راټول شوي دي د تمثیلي ټوټو اړوند معلومات ترې په نقلي ډول را ایستل شوي دي چې د دې موضوع اړوند پریمان کتابونه موجود دي البته په لره او بره پښتونخوا کې له نیکه مرغه په دې اړه کتابونه، ویدوگانې او غریزه بڼه باندې ډېر مواد موجود دي او په اړه يې معلومات تر لاسه کېدلی شي.

د څپرني اسټرائیزي مي په دې ډول ده چې لومړی مي تمثیل یا تمثیلي ټوټو په اړه معلومات راټول کړي او هره برخه مي په خپل ځای کې ځای پر ځای کړي ده او بیا مي هرې موضوع اړوند پوره معلومات تشریح، توضیح او تفسیر کړي او هره موضوع پر خپل ځای څپرل شوې ده. دا چې دا یو نقلي تحقیقي موضوع ده نو د وخت محدودیت په کې موجود نه و ځکه چې دې ډول موضوع لپاره وخت کوم شرط نه شي کیدای.

د خوښی خیره دا ده چې اوس د نورو وختونو په پرتله د کتاب لوستلو بازار یو څه تود دی په همدې اساس په هیواد کې گڼ شمېر کتابتونونه وجود لري چې د دې لپاره مي بېلابېلو کتابتونونو څخه د موضوع اړوند کتابونه راټول کړي دي چې ټول کتابونه د پښتو ژبې اړوند دي، دې لپاره چې څپر نه مي بڼه او په غوره ډول بشپړه شي نو د کوزې

پښتونخوا(پېښور) څخه مي هم ماخذونه تر لاسه کړي دي، د يادولو ده چې هر کتابتون ته مي لاس رسى شوى دى د موضوع اړوند ماخذ مي ترې تر لاسه کړى دى او دا مي پر ځان لازمه گڼلې چې له هر ځايه کتابونه تر لاسه کړم او خپله موضوع پرې غني کړم. له اوږدې مطالعې وروسته ورته ليکنې بڼه ورکول شوې ده البته دغه مطالعه به پوره وخت ونيسي. ياده موضوع به په ټاکلي وخت بشپړه شي.

دغه څېړنه به د پښتو ادب ته د تمثيلي ټوټو پر راتگ او پرمختگ ترسره شي، دا چې څېړنه کتابتوني ده نو د څېړنې مواد مي کتابونه، مجلې، راديوگانې، تلويزونونه، سي ډي کيسټونه او نور اړوند ټوکي دي. څرنگه چې د موضوع په تړاو ډير کتابونه پيدا کيږي نو د اړتيا پر وخت مي له رسنيو څخه هم په کې گټه اخيستي او د موضوع اړوند مواد مي ترې تر لاسه کړي دي.

په دغه څېړنه کې چې له کومو اخليکونو کار اخستل شوى دى اکثره يې د کتاب په شکل دي ځکه چې اوس مهال د نور مهال په پرتله د کتاب لوستلو بازار ډير تود دى او هر رنگه کتابونه په کتابتونونو کې پيدا کيږي، نو زه هم د هيواد بېلابېلو ولاياتو ته لکه کابل کې د علومو اکادمۍ کتابتون، اکسوس کتابتون، سمون کتابتون، انتشارات نويسا؛ سيد محى الدين هاشمي کتابتون، عامه کتابتون، اطلاعات او کنټرول کتابتون، دانش کتابتون او په ننگرهار کې مومند کتابتون، ختيځ کتابتون، صميم کتابتون، گودر کتابتون؛ په لغمان کې دانش کتابتون؛ او همدارنگه مي پنځه ماخذونه له پېښور هم راغونښتي دي چې په خپله څېړنه کې مي ترې کار اخستى دى.

د يادولو وړ بولم چې پښتو ژبه لکه د نورو ژبو په څېر په انټرنېټ کې ډيره ونډه نه لري او د کار وړ مواد ترې سړى په لاس نه شي راوړلى په دې برخه کې بايد د پښتو ادب سرلاري او مينه وال يې غوره پاتې نشي او د خپلې ژبې د بډاينې لپاره د کار مټې را بډ وهي تر څو مو د خپلې مورنې ژبې حق تر يوه حده پرځاى کړى وي او د نورو سيالو ژبو سره مو په يوه ليکه کې درولي وي.

د پورته بحث څخه مي وروسته د اخليکونو کي لومړی تمثيل معرفي کړی، بيا مي د هر تمثيل لپاره بېلگه او د هغوی په اړه بحث او تفسير کړی دی. هره برخه مي تر خپلي وسې تحليل کړي او اړونده موضوع باندې بحث او تفسير شوی دی. چې په همدې ډول سره مي د ټولي موضوع عنوانونه څېړلي دي او پای کي څېړنه په پايلې، وړاندیزونو او اخليکونو راټوله شوي ده.

څلورم څپرکی

د معاصرې دورې لنډ تحلیل

د موضوع په دې برخه کې به په معاصر ادب لنډ، خو هر اړخیز بحث وشي او دا به هم روښانه شي، چې پښتو معاصر ادب له کومه وخته پیل دی او کوم پړاونه یې وهلي دي. همدارنگه د دې پړاونو په واضحه کولو سره به دا هم روښانه شي، چې کوم ژانرونه په دې پړاونو کې منځ ته راغلل او کټه یې څه وه؟.

معاصرې دورې ته لنډه کتنه

دا، چې معاصر ادب له څه وخت نه پیلېږي په دې به لږ وروسته بحث وکړو لومړی به د معاصر ادب له اصطلاح سره ځان آشنا کړو، چې معاصر څه ته ویل کېږي؟ سر محقق محمد صدیق روهي په خپل کتاب (د پښتو ادبیاتو تاریخ دویم ټوک) کې لیکي چې: ((د ځینو ادب پوهانو په عقېده، ټول ادبي جریانونه په درې ډولو وېشل کېدای شي: فولکلوري ادب، کلاسیک ادب او مودرن (نوی یا معاصر) ادب)) (دلته بحث د معاصر ادب دی. روهي صاحب د معاصر ادب خبره داسې کوي. ((په پښتو کې معاصر ادب څخه مراد هغه ادب دی، چې د مودرن ژوند صنعتي، ټولنيزې، سیاسي او فرهنگي پدیدې یې په نویو ایماژونو یا انځورونو کې انگازه کړې وي او د اوسني عصر د مفکورو، غوښتنو، ارزښتونو او ایډیالونو هینداره وي.)) (روهي، ۱۳۸۴: ۴۵).

د یادونې وړ ده، چې په پښتو کې د معاصر ادب اصطلاح په انگریزي کې د معاصر ادب له اصطلاح سره په خپل مفهوم کې توپیر لري. په انگریزي ژبه کې معاصر ادب د پښتو ژبې له معاصر ادب سره هم عصره دی، تقریباً له پیلیدو سره د نهیلې، اروایی بحران او بدبینۍ ادبیات راپیدا شول. ددې په خلاف، د پښتو معاصر ادب د خوشبینۍ او د چټکې ترقۍ او عصري کیدلو ارزو سره پیل شول. (روهې، ۱۳۸۴: ۴۵).

د پښتو ادب د پیلامې په اړه محمد صدیق روهې نظرونه په داسې ډول ورکړي دي، چې بېرته یې هر نظر د تامل وړ گڼلی او دا یې ثابته کړې ده، چې پښتو معاصر ادب له کومه پیل کړو او کومې ځانگړنې باید ولري. نوموړی په خپل کتاب کې وایي چې د ځینو لیکوالو په اند معاصر ادب هند ته د انگریزانو له راتگ سره پیلیري. دویم نظر دا دی، چې د پښتو معاصر ادب افغانستان ته د انگریزانو له راتگ (۱۸۳۹ ع) څخه پیلیري. دریم نظر دا دی، چې پښتو معاصر ادب د امیر شیر علي خان د پاچاهۍ په دوهمه دوره کې شروع کيږي او څلورم نظر داسې دی، چې د پښتو معاصر ادب په تېره د هنري نثر بنسټ د نولسمې پیړۍ په اوایمو کلونو کې ایښودل شوی دی، پنځم نظر کې ویل شوي، چې د افغانستان د خپلواکۍ د جگړې (۱۹۱۹ ع) سره سم تیغونه او وده کوي او په دې اړه وروستی نظر دا دی، چې د پښتو اوسنۍ دوره له (۱۳۵۰ ل) څخه پیلیري. روهې صاحب وایي، چې دا ټولې نظریې د تامل وړ دي او باید بحث پرې وشي او په خپل کتاب کې یې پرې بحث هم کړی دی.

نوموړی، د لومړي نظریې په اړه وایي، چې د دې نظر خاوندان پلویان په دې ټکي استناد کوي، چې لودیږ ادب د انگریزانو له خوا په هند کې دود شوی او پښتو ته راننوتی دی. په دې نظر کې دا نیمگړتیا ده، چې انگریزان د شرق الهند د کمپنۍ له جوړیدو سره په (۱۶۰۰ ع) کې هند ته راغلل، خو په پښتو ژبه کې د (۱۹۱۰ ع) کال تر شاوخوا پورې د لویدیځ ادب اغیزې نه لیدل کيږي. ځینې د خپلې خبرې د ثبوت لپاره د قاسم علي افریدی شعر د معاصر ادب د پیل لپاره

راولي په داسې حال کې چې د قاسم ديوان په (۱۸۱۶ع) کې تمام شوی دی او د ((معاصر شعر)) بيلگه يې دا ده:

د انگریز طنبور ترم دلته غږیږي

نصارا شوه حاکمان فرخ آباد

حکومت د پښتانه له سره لاری

وارخطا کړه نوابان فرخ آباد

(روهي، ۱۳۸۴: ۴۷)

په پورتني شعر کې گرامري نیمگړتیاوې او سکتگي لیدل کېږي چې د معاصر ادب شعر ورته نه شو ویلی. د دویمې نظریې په اړه روهي صاحب وايي، چې لومړی خبره دا چې د انگریزانو چې پر افغانستان لومړی یرغل وکړ په دغه وخت کې د افغانستان ساحه پراخه وه، نو ځکه مؤرخان د انگریزانو لومړی یرغل له (۱۸۳۸ع) کال څخه حسابوي. دویمه خبره دا ده، چې له (۱۸۳۸ع) نه د (سراج الاخبار) تر خپریدو پورې د پښتو ادبي تاریخ په پاڼو کې د معاصر ادب بېلگې نه لیدل کېږي.

د درېمې نظریې په اړه وايي، چې د پښتو معاصر څرک د امیر شیرعلي خان د پاچاهۍ په دویمه دوره کې لټول هم سم کار نه دی په دې کې شک نشته چې د نولسمې پیړۍ په دویمه نیمايي کې د افغانانو په عنعنه یې ژوند کې د یوه نوي تحرک څرک لگېږي، د عصري کېدلو په لور گامونه اخیستل کېږي، د وسلو کارخاني جوړې شوي، تجارت پراختیا وکړه، په اداري او نظامي چارو کې نوښتونه منځ ته راغلل، د شمس النهار په نامه جریده خپره شوه، حربي او ملکي بنسټونې جوړ شو، عصري روغتونونه تاسیس شو د پوستي نوي سیستم جوړ شو، عسکري اصطلاحات په پښتو واوښتل، د پښتو ژبې د تدریس لپاره د (تحفة الامیر) په نوم گرامر هم ولیکل شو او د انگریزانو په ضد غزاتو ته د خلکو رابلل پیل او په دې اړه د (روضۃ المجاهدین) په نوم کتاب نظم شو، خو بیا هم په دغه دوره کې مور د معاصر ادب څرک نه گورو او هغه څه چې په معاصر ادب کې په کارېږي هغه دلته نشته. لنډه دا، چې څلورمه او پنځمه نظریه هم د تامل وړ ده چې روهي صاحب په

خپل کتاب (د پښتو ادب تاریخ) کې پرې بحث کړی دی او دایې ویلي دي، چې د پښتو معاصر ادب بنسټ د سراج الاخبار د دویم ځل (۱۹۱۱ ع) په خپریدو سره ایښودل شوی دی. د پښتو معاصر ادب د روښانتیا، وینتیا او اوښتون په نامه پراونه ووهل او د (۱۳۵۶ ل) کال نه راپه دیخوا د افغانستان په پښتو معاصر ادب کې د نوي بدلون نښې څرگندېږي. (روهې، ۱۳۸۴ : ۵۰).

پښتو ادبیات د تاریخي بهیر له مخې په دريو عمده برخو یا دورو ویشل کېږي، چې لرغوني دوره، کلاسیکه دوره او معاصره یا اوسنۍ دورې بلل کېږي. هره دوره خپلې ځانله ځانله ځانگړنې لري، خو دلته په دې برخه کې مونږ یواځې په معاصره دوره لاند او ځغلنده نظر اچو ترڅو خپلې اصلي موضوع ته ورداخل شو. د افغانستان د خپلواکۍ او د نړیوالې لومړۍ جگړې (۱۹۱۴-۱۹۱۸ م) د پای ته رسیدو په نتیجه کې په ټوله اسیا کې ملي شعور او د بیدارۍ احساس پیدا شو. هر چا سره دا فکر او احساس وو، چې د خپل راتلونکي ژوند او هیواد لپاره ډیر کار وکړي ترڅو خپل هېوادونه اباد کړي. په دې وخت کې په لر او بر کې پښتو ادب د پیاوړتیا او پرمختگ لپاره هلې ځلې پیل شوې. دلته په افغانستان کې د حکومت پاملرنه زیاته شوه. لومړی په کندهار کې د پښتو ادبي انجمن جوړ شو او بیا پښتو مرکه جوړه شوه.

هلته په کوزه پښتونخوا (پېښور) کې په (۱۹۲۰ م) کال د (انجمن اصلاح افغانه) په نوم یو سازمان جوړ شو او غوښتل یې، چې د پښتو د ټولنیز ژوند او کلتور د ژوندي ساتلو، د خلکو د پوهولو او وینولو لپاره گامونه پورته کړي، چې دغې ټولنې په دې برخه کې هر اړخیز کارونه وکړل. همدا ټولنه بیا په (۱۹۲۹ م) کال کې د یو سیاسي گوند (خدایي خدمتگاران) په نامه کار پیل کړ. خدایي خدمتگاران گوند د دې لپاره جوړ شوی وو چې پښتانه او مسلمانان د انگریزانو له ظلمونو خلاص کړي او خپل ژوند ته یې پام واړوي.

خو کاله وروسته په بره پښتونخوا کې د کندهار او کابل ادبي انجمنونه سره يوځای شول، پر بنسټ يې په (۱۳۱۶ هـ ش) کال (پښتو ټولنه) جوړه شوه او د پښتو د ودې او پرمختگ انگازې هرې خوا د خلکو غوږونو ته ورسيدلې.

په کوزه پښتونخوا کې د (پښتون مجله) چې د ازادۍ لپاره يې په کلکه مبارزه کوله، رامنځ ته شوه. لنډه دا چې په لره او بره پښتونخوا کې ليکوالان، شاعران او ادیبان په حرکت راغلل، چې په نيمه پېړۍ کې يې په پښتو نثر کې ډېر کتابونه او رسالې وليکلې. د دې دورې د لومړنيو ليکوالو له ډلې څخه مولوي احمد، منشي احمد جان او قاضي مير احمد شاه رضواني د پښتو په نثر کې د يو نوي سبک او ليک ډول اساس ايښی دی، چې د دوی د نثر د ليکلو ډول د ولس د محاورې سره نږدې او روان وو.

په همدغه وخت کې پښتو ادب د غربي تمدن له اغيزې خالي نه دی. په پښتو کې له انگرېزي او نورو ژبو څخه ترجمې شروع شوي او د نوي فکر او نوي خيال مفکوره رامنځ ته شوې ده. د پښتو ژبې پرمختگ لپاره هر ډول گامونه پورته شوي. مولوي احمد د (گنج پښتو) په نامه په نثر يو کتاب وليکه، چې په قصصې برخه کې شهکار دی. قاضي مير احمد شاه رضواني د پښتو په گرامر (واقیه) سر بېره په نثر نور کتابونه لکه بهارستان افغاني او شکرستان افغاني هم وليکل، چې زياتره درسي بڼه لري. همدارنگه منشي احمد جان د (هغه دغه) او (د قصه خوانۍ گپ) په ليکلو د پښتو نثر لا ډير خوندور کړ او د پښتو نثر لپاره يې ډير خدمت وکړ. همدارنگه غلام محمد پوپلزي هم له اردو ژبې څخه پښتو ژبې ته ډېرې ژباړې کړې دي.

دغه شان مياحسيب گل کاکاخيل، ميا نعمان الدين او د ده کورنی هم په دې لاره گامونه پورته کړل او پښتو ژبې لپاره يې تر خپله وسه خدمت وکړ، چې ډيری غوره بېلگې يې د توبه النصوح او نقش نگين ناولونه له اردو ژبې څخه پښتو ته ژباړلي دي.

په افغانستان کې د نوي نثر پیل د امیر شیر علی خان له زمانې څخه بنکاري په دغه وخت کې یو شمېر عسکري نومونه، اصطلاح گانې، قاعدې او پوځي بولي او چوڼۍ په پښتو اوښتې دي. د امیر عبدالرحمان خان په زمانه کې پښتو نثر سیاسي بڼه خپله کړه او سوال او ځواب دولتي لیکنې په کابل کې په پښتو چاپ شوي دي. (زبور، ۱۳۹۴: ۶).

د امیر حبیب الله خان په وخت کې د پښتو لپاره ځني درسي کتابونه ولیکل شول او پښتو په ښوونځیو کې په تعلیمي نصاب کې شامله شوه. په سراج الاخبار کې د پښتو نثر نمونې او متلونه چاپ شول، په دې ډول پښتو ژبې یو تعلیمي او سیاسي اهمیت وموند او په دولتي ادارو کې هم شامله شوه. د یادوني وړ ده چې معاصره دوره د کتابونو د څومره والي او څرنگه والي له امله پیره بډایه ده په دې وخت کې ډیر زیات کتابونه ولیکل شو.

په دغه وخت کې د نثر پاڅه لیکوالان مولوي عبدالواسع کندهاری، محمد گل مومند، مولوي صالح محمد، عبدالهادي داوی او نورو نومونه د یادوني وړ دي. د امان الله خان په وخت کې د پښتو مرکي لومړنی مشر مولوي عبدالواسع د پښتو ژبې د ود او لغاتو لپاره د خپلو نورو ملگرو په مرسته یو اساس جوړ کړ او د (یوازینی پښتو - پښتو پښویه) په نومونو یې د پښتو مرکي له خوا دوه کتابونه چاپ کړل.

د مولوي صالح محمد درسي کتابونه (د پښتو لومړنی درسي کتاب، د پښتو دویم درسي کتاب) د هغه وخت مهم او غوره نثري کتابونه دي. په (۱۳۱۱ ه ش) کال په کندهار کې د محمد گل مومند له خوا د پښتو لومړنی ادبي انجمن جوړ او د طلوع افغان اخبار په پښتو وړول شو. پښتو انجمن کابل ته راغی او بیا په پښتو ټولنه بدله شوه. محمد گل مومند د دولتي چارو سره - سره د پښتو په علمي کولو کې هم پوره برخه اخیستې او د نورو اثارو په څنګ کې د (پښتو سیند) او (پښتو ژبې لپار) نومې کتابونه دوه غوره او مهم کتابونه ولیکل او چاپ ته یې آماده کړل. پښتو ټولني هم د پښتو ژبې د ودې لپاره ډیر

د معاصرې دورې تحليل | 19

کارونه وکړل او پښتو يې د غوره او غني ژبو په کتار کې د ودرولو جوگه کړه پښتو ټولني بنه لیکوال و روزل، ډير کتابونه يې چاپ کړل او د پښتو ژبې حق يې تر خپلې وسې ادا کړی دی.

د دې دورې پاخه او تکره لیکوالان عبارت دي له، پوهاند عبدالحی حبيبي، قیام الدین خادم، گل پاچا الفت، عبدالروف بېنوا، پوهاند صديق الله رښتین، امین الله زمريالی، محمد اعظم ايازي، محمد گل نوري، محمد امین خوگيانی، غلام جیلاني، پاینده محمد زهير، محمد عثمان پښتون، مجروح، میراجان سیال، جرار، محمد ارسلان سلیمي، عبدالله افغاني نویس، محمد دین پژواک، عبدالله بختیانی، محمد گلاب ننگر هاری، موسی شفیق، پوهاند عبدالشکور رشاد، پوهاند تبری، محمد صديق روهي، سلیمان لایق، سعدالدین شپون... او نور د یادوني وړ دي.

په معاصره دوره کې د پورته نومیالیو کارونه او لیکنې د ستاینې وړ دي، د دوی لیکل اثار او نثرونه روان او محاورې ته نږدې دي. همدارنگه په کوزه پښتونخوا کې په اوسنی دوره کې د نوي نثر پاخه لیکوالان، لکه سید راحت زاخيلي، ماسټر عبدالکریم، اجمل خټک د ادبي او سیاسي نثر جنډې پورته کړي دي. دوست محمد کامل مومند، امیر حمزه شینواري د تاریخي او فلسفي نثر دنیا ته پراختیا ورکړي ده. د دې ترڅنگ په کوزه پښتونخوا کې نور لیکوالان لکه: عبدالخالق خلیق، سمندر خان سمندر، مرحوم مولانا عبدالقادر، محمد اکبر خادم، بهادر شاه کاکاخېل قاسمي، انور الحق، عبدالاکبر اکبر، هلالی، عبدالحلیم اثر، فضل حق شیدا، حسین بخش کوثر، صاحبزاده ادریس، حافظ محمد ادریس، نصرالله نصر، عظیم شاه خیال، مهدي شاه مهدي، روغ لیونی، ایاز داوډزی، غني خان غني، سید رسول رسا... او نور مشهور دي. (زېور، ۱۳۹۴: ۱۰).

په لنډه توگه ویلی شو چې په معاصره دوره کې په بره او کوزه پښتونخوا کې نومیالیو لیکوالو تر خپلې وسې د پښتو نثر او نظم په برخه کې هلي ځلي کړي دي نثر يې روان او ورځنی محاورې ته نږدې دي. په اوسنی دوره کې د پښتو ژبې لپاره ډير زیات کارونه وشو

د پښتو د پرمختگ لپاره په شعوري توگه هلې ځلې پیل شوي او هماغه وو چې نن پښتو ژبه د ډیرو غني ژبو په کتار کې ولاړه ده.

د پښتو معاصر تاریخ په اړه د پښتو ادب تاریخ یو بل لیکوال عبدالواجد واجد په خپل کتاب (د پښتو ادبیاتو تاریخ لومړنۍ، دویمه او درېیمه دورې) کې د محمد صدیق روهي د کتاب خبرې راخیستي او هغه یې بیا تحلیل کړي دي او واجد هم د محمد صدیق روهي په نظر دی، چې معاصر ادب هغه وخت پیلېږي، چې کله منشي احمد جان په نثر لیکلو پیل کوي. نوموړی د معاصر ادب په اړه خپل نظر داسې لیکي: (د شپږمې نظریې لیکوال د معاصر ادب پیل له (۱۳۵۰ هـ) څخه گڼي او دا نظریه د (۱۳۲۵ ل) د پښتو ادب مؤلف وړاندې کړې ده، دلته د مؤلف نظر دا دی چې منشي احمد جان د معاصر ادب بنسټ ایښودونکی دی، په رښتیا چې د منشي احمد جان د لیکنې سبک ډېر بڼکلی او په زړه پورې دی، خو محتوا او منځپانگې په لحاظ د مولوي احمد نثر ته ورته دی. د دویمې نظریې د لیکوال په عقیده پښتو معاصر ادب په لره پښتونخوا کې د (۱۹۱۰ ع) کال په شاوخوا د (افغان جریدې) په خپرېدو سره پیلېږي، ځکه چې په دغه جریده کې د پښتو ادب نوي ژانرونه باب شوي، چې د راحت زاخيلي، فضل محمود مخفي، عبدالاکبر اکبر غوندي لیکوالو د نوي او معاصر ادب زري وکړل، خو په افغانستان کې د معاصر ادب بنسټ د (۱۹۱۱ ع) د سراج الاخبار د دویم ځل په خپرېدو سره پیل شو او د (۱۳۶۵ هـ ش) کال نه راپدې خوا په پښتو معاصر ادب کې پراو په پراو نورې نښې نښانې رامنځ ته شوي.) (واجد، ۱۳۹۵ : ۲۷۸).

پښتو ادبیات د تاریخي بهیر له مخې په دريو عمده برخو یا دورو ویشل کېږي، چې لرغونې دوره، کلاسیکه دوره او معاصره یا اوسنۍ دورې بلل کېږي. هره دوره خپلې ځانله ځانله ځانگړنې لري. خو دلته په دې برخه کې مونږ یواځې په معاصره دوره لنډ او ځغلنده نظر اچو ترڅو خپلې اصلي موضوع ته ور داخل شو. د افغانستان د خپلواکۍ او د نړیوالې لومړۍ جگړې (۱۹۱۴-۱۹۱۸ م) د پای ته رسیدو په نتیجه کې په ټوله اسیا کې ملي شعور او د بیدارۍ احساس پیدا شو. هر چا سره دا

فکر او احساس وو، چې د خپل راتلونکي ژوند او هيواد لپاره ډير کار وکړي ترڅو خپل هېوادونه اباد کړي. په دې وخت کې په لړ او بر کې پښتو ادب د پياوړتيا او پرمختگ لپاره هلې ځلې پيل شوي. دلته په افغانستان کې د حکومت پاملرنه زياته شوه. لومړی په کندهار کې د پښتو ادبي انجمن جوړ شو او بيا پښتو مرکه جوړه شوه.

هلته په کوزه پښتونخوا (پېښور) کې په (۱۹۲۰ م) کال د (انجمن اصلاح افغانه) په نوم يو سازمان جوړ شو او غوښتل يې، چې د پښتنو د ټولنيز ژوند او کلتور د ژوندي ساتلو، د خلکو د پوهولو او وپېلولو لپاره گامونه پورته کړي، چې دغې ټولني په دې برخه کې هر اړخيز کارونه وکړل. همدا ټولنه بيا په (۱۹۲۹ م) کال کې د يو سياسي گوند (خدایي خدمتگاران) په نامه کار پيل کړ. خدایي خدمتگاران گوند د دې لپاره جوړ شوی وو چې پښتانه او مسلمانان د انگریزانو له ظلمونو خلاص کړي او خپل ژوند ته يې پام واړوي.

څو کاله وروسته په بره پښتونخوا کې د کندهار او کابل ادبي انجمنونه سره يوځای شول، پر بنسټ يې په (۱۳۱۶ ه ش) کال (پښتو ټولنه) جوړه شوه او د پښتو د ودې او پرمختگ انگازې هرې خوا د خلکو غوږونو ته ورسېدلې.

په کوزه پښتونخوا کې د (پښتون مجله) چې د ازادۍ لپاره يې په کلکه مبارزه کوله، رامنځ ته شوه. لنډه دا چې په لره او بره پښتونخوا کې ليکوالان، شاعران او اديبان په حرکت راغلل، چې په نيمه پېړۍ کې يې په پښتو نثر کې ډېر کتابونه او رسالې وليکلې. د دې دورې د لومړنيو ليکوالو له ډلې څخه مولوي احمد، منشي احمد جان او قاضي مير احمد شاه رضواني د پښتو په نثر کې د يو نوي سبک او ليک ډول اساس ايښی دی، چې د دوی د نثر د ليکلو ډول د ولس د محاورې سره نږدې او روان وو... (رحيمي، ۱۳۹۶ : ۱۲-۱۳).

د معاصرې دورې پړاونه

د (پښتو ادبياتو تاريخ) ليكوال په خپل دويم ټوك كې د معاصرې دورې په پړاونو هم بحث كړى دى او معاصره دوره يې په دريو پړاونو ويشلې ده. د روښانتيا پړاو، دوېښتيا پړاو او د اوښتون پړاو، چې په دې دريو واړو پړاونو په خپل كې كتاب كې مفصل غږيدلى دى، دا چې د دې موضوع يوه برخه د معاصرې دورې پړاونونه دي، نو اړينه ده، چې دلته د همدې درې واړو پړاونو په اړه هم بحث وشي، چې هر پړاو يې جدا جدا تر بحث لاندې نيول شوى دى. لومړى به په دې بحث كې په روښانتيا پړاو خبرې وكړو او د هغوى ځانگړنې او ليكوال به لنډ وپيژنو.

روښانتيا پړاو.

مخكې مو يادونه وكړه، چې معاصره دوره په دريو پړاونو ويشل شوې، چې هره يوه يې جلا جلا تر بحث او څېړنې لاندې نيول كېږي. دلته هم لومړى د روښانتيا پړاو راځي. د د شلمې پېړۍ په شروع كېدو سره په افغانستان كې د معاصر ادب د پيليدو لپاره عيني او ذهني شرايط برابر شوي ووپه همدې وخت كې د كلتور مادي ټوكونه لكه فابريكه، مطبعه، روغتون، عصري لوازم، د كار وسيلې د عصري ژوند د ښكارندوى په توگه ترسترگو كېږي. عنعنوي ژوند كې د بدلون سره نوي مفكورې هم پېدا كېږي او د معنوي فرهنگ په بڼ كې نوي گلبوتي تېغونه وهي. (روهې، ۱۳۸۴: ۵۲).

د ليكوا په وينا دا، نو داسې يو وخت دى، چې د نوي ژوند لپاره هر څه آماده دي، هر څوك كوښښ كوي، چې د عصري ژوند سره ځان آماده كړي او د ژوند له ټولو ښكلاو خوند واخلي. په دې وخت كې ټول عصري وسايل منځ ته راځي او انساني ژوند تقاضا لورېږي او د پرمختگ خوا ته ځي په دې وخت كې د خلكو غوښتنې زياتېږي او په هره برخه كې د پرمختگ څركونه تر سترگو كېږي.

د ليكوال په وينا: (د افغانستان د فرهنگي ژوند په لور تيا كې يو بل عمده عامل د امير حبيب الله په دوره كې د هغو فراريانو راستنيدل

وو، چې د امیر عبدالرحمن خان لخوا تبعید شوي وو. هغی هېواد ته له راستنیدو ووسته د اذهانو په روښانولو کې یې ستره ونډه واخیسته او د معاصرو ادبیاتو په بنسټ ایښودلو کې یې مهم نقش درلود. د دغو کسانو په ډله کې د محمود طرزي او غلام محی الدین افغان نومونه په ځانگړي توگه د یادوني وړ دي. همدارنگه د عصري پوهنو د تدریس لپاره له هند څخه ځینې استادان را غوښتل شوي وو، چې د نویو مفکور په ترویج کې یې ډې خدمت کړی دی. (روهې، ۱۳۸۴: ۵۲).

کله، چې د امیر عبدالرحمن لخوا ځینې کسان تبعید ته مجبور شو په دې کې یو هم محمود طرزي و، چې لومړی پېښور ته لاړ له هغه ځایه ایران او بیا په همدې ترتیب ترکی ته ورسید، دوی په بهر کې ډېر څه ولیدل او د خلکو د نوي ژوند حالات او مشکلات یې هم درک کړل، دوی چې کله بېرته د امیر حبیب الله خان په وخت کې هېواد ته راستانه شو له ځان سره یې نوي مفکورې او د ترقی او معاصر ژوند او ادب لپاره یې ډېر مواد خپل هېواد ته راوړل. دوی د معاصر ادب د بنسټ ایښودلو کې مهم رول ولوبو او بله مهمه پېښه چې د معاصر ژوند او ادب لپاره په هغه وخت کې پېښه شوه هغه له هند څخه عصري پوهنو لپاره د استادانو راوستل وو، چې د هغوی په راتگ سره هم په خلکو کې نوي مفکورې خوري او د پرمختگ څرکونه په کې ولیدل شو. په دغه وخت کې دفر هنگ په ساحه کې هم مهم کارونه وشو لکه په کابل کې د حبیبې ښوونځي او د حربیې ښوونځي او د سراج الاخبار د جریدې اداره د سیاسي فعالیتونو په مرکز و بدل شو.

د میر غلام محمد غبار په وینا: په همدې وخت کې په کابل کې د بهرنیو هېوادنو جریدې لاس په لاس گرځیدې او د روښانفکرانو قشر چې په لومړي سر کې یې د ملي بورژوازي او لیبرال ملاکانو نماینده گي کوله وروسته یې د پاچا د بي سرحد واک د محدودولو او د افغانستان د خپلواکۍ د گټلو او د اساسي قانون د جوړولو لپاره په مبارزه لاس پوري کړ.

د تجدد او روښانتیا دوران ادبیات د ملي ارمانو د عرادي په توگه د فرهنگ پرمخ بیولو ته وقف شوي وو. په دې کې شک نشته، چې د

معاصر ادب ترڅنگ، کلاسیک ادب او فولکلوري ادب دواړه په خپل قوت پاتې وو، خو معاصر ادب د محتوا او پیغام درلودلو له کبله نور ادبي جریانونه له خپل عنعنې یې اهمیت څخه وغورځول. معاصر ادب د یوه متعهد او رسالتمن ادب په توگه د ټولني په خدمت کې په کار واچول شو. په هېواد کې د فقر، بیسوادی، اداري فساد، احتناق او ټولنېزې بې عدالتی عمومیت ټول هېواد پالونکي ازادې خوښوونکي روښانفکران دي ته وهڅول، چې د منځنیو پیړیو د رکود له منځه وړلو لپاره سخته مبارزه پیل کړي. په دغه وخت کې ادبیات د یوه معنوي مثال په توگه د خلکو د ذهنونو د وربښانولو لپاره اسختمام کړي او ولس د غفلت، بې خبری، رانده تقلید او بې تفاوتی له درانه خوبه راوین کړي. د دغه وخت یو شمیر نامتو شاعرانو او لیکوالو د ادبي تخلیقاتو له لارې د خان خانې، استعمار، ځانځانی او استبداد پر ضد گړندی مبارزه کوله او ځینو یې د خپلو لوړو ارمانونو د پوره کولو په لاره کې د قربانی میدان ته هم ورودانگل او د شهادت جامونه یې وڅښل. (روهې، ۱۳۸۴: ۵۳).

په دغه پړاو کې د خلکو په منځ کې شعور زیات شوی، خلک د بنسو او بدو فرق کولی شي او ځینو لیکوالو او شاعرانو، خو لا خپل شعرونه همدې ته وقف کړل، چې د ټولني په بیدارولو او وینسولو کې مرسته وکړي. د همدغه لیکوالو او شاعرانو برکت و چې په خلکو کې د بیداریدو مفکوره قوي شوه او د پرمختگ خوا ته روان شو. هغه یوه خبره ده، چې وایي شاعر او لیکوال د ټولني ترجمان دی او د ټولني له منځه خبرې کوي او همداسې ده ځکه که د یوې ټولني لیکوال او شاعر د وگړو خبره پورته نکړي، نور خلک یې هیڅ په غم او فکر کې هم نه وي.

د سراج الاخبار د جریدې په خپریدلو سره پښتو ژبې او ادبیاتو ته هم د انکشاف زمینه برابرېږي، په همدې وخت کې په لره او بره پښتونخوا کې ډېر داسې ځوانان موجود وو، چې د نیوي علمونو او اروپایي ادب مطالعه یې کړې وه، نوي ادبي ژانرونه او فورمونه یې پیژندلي وو. د خپل خیال د اظهار دپاره یې نوې لارې په نڅښه کړې وې او د پښتو د لرغوني ادب پر پاڅه بنسټ یې د پښتو د نني ادب مانی

پيل كړه. كه څه هم انگرېز په (۱۸۹۳ م) كال د ډيورنډ په تحميلي كړبنسي سره د افغانستان د وجود يوه ټوټه جدا كړه، خو د دواړو غاړو ادب او فرهنگ يې جدا نكړاى شو. دواړو خواو كې په يوه وخت كې ادب او فرهنگ د پرمختگ په حال كې وو. په افغانستان كې (سراج الاخبار افغانستان) د مولوي عبدالرؤف په مشرۍ له چاپه راووتله، خو د لومړي نشر سره سم بېرته بنده شوه او د دوهم ځل لپاره د (سراج الاخبار افغانيه) په نامه په (۱۹۱۱م) كې د محمود طرزي په مديريت او مشرۍ خپره شوه. په همدې وختونو كې په لره پښتونخوا كې هم د پښتو د معاصر ادب د پراختيا په لار كې گامونه پورته شوي وو. په پښتو ادب كې نوي ژانرونه باب شو او د راحت زاخيلي، فضل محمود مخفي، عبدالاکبر خان اکبر او عبدالملك فدا غوندي نامتو شاعران او ليكوال د دغه نهضت سر لاري وو. محمود طرزي او عبدالرحمن لودين په (سراج الاخبار افغانيه) كې د پښتو نظمونو او مقالو خپرولو ته په اگاهانه توگه پاملرنه وكړه. د پښتو لومړى شعر چې په دغه جريده كې خپور شو هغه د صالح محمد كندهاري شعر و:

دا څه عجب دوران دی

چې راغلی پر افغان دی

رنگارنگ ترقي ده

څه عجب محبوب عنوان دی

دا له کومه سو په مور كې

چې ظاهر او نمايان دی

دا خو عصر د سراج دی

چې افغان ټول پرې روښان دی

ته سراج الاخبار ته گوره

چې د ملک په تن كې ځان دی

اوس بيا نور علی نور سو

په پښتو چې دی گويان دی

د روښانتيا پړاو نامتو شاعران او ليكوالان عبارت دي له

مولوي صالح محمد كندهاري، غلام محى الدين افغان، محمود

طرزی، عبدالعلي مستغني، عبدالهادي داوي، مولوي عبدالواسيع او ملا عبدالباقي د يادونې وړ دي. د روښانتيا پړاو شعر او ادب د موږن يا نوي ټوب او عصري ټوب خوا ته روان و په دغه وخت ليکنو او شعر ونوکي هېواد پالنه، خپلواکي غوښتنه، د فساد پر ضد ودریدل، د تعصب رتڼه، د علومو او ټکنالوژۍ او نوي فرهنگ خپرونه، د ملي وحدت ټينگول د عصري ژوند سره ځان اماده کول او دې ته ورته نورې ډېرې ځانگړنې په دغې دوره کې ترسترگو کېږي. (روهې، ۱۳۸۴: ۵۶).

ويښتيا پړاو

دا، چې ويښتيا پړاو کله او څنگه پيلېږي او له کومو مرحلو او مشکلاتو تېرېږي په دې اړه به د موضوع په دې برخه کې مفصل ډول بحث وشي. محمد صديق روهي په خپل کتاب پښتو ادبياتو تاريخ کې ويښتيا پړاو او هم په بشپړ ډول وړاندې کړی. کله، چې امير امان الله خان د خپل شپږم مياشتني اوږد او ستري کېدونکي سفر څخه هېواد ته راستون شو او دلته يې د خپل هېواد د ابادۍ او پرمختگ لپاره مټي بډ وېلي، ټولنيز، اقتصادي او فرهنگي اصلاحات رامنځ ته کړل او د ترقي غوښتونکو رشنفکرانو ارمانونه يې تمثيلول د روحانيانو، ملايانو، خانانو او محافظه کاره سردارانو له مخالفت سره مخ شو. هرې خوا ته د امير امان الله خان په خلاف دسياسي او پلانونه جوړل شو. که څه هم په ورسټيو کې امير امان الله خان د خپلو کړنو څخه څو گامه په شا ولاړ او پر خپلو ريفورمونو يې نوي کتنه وکړه، خو پاچا په عامه ذهنيت کې وهل شوی و او د ده پر ضد فعاليتونه پيل شول.

محمد صديق روهي په خپل کتاب پښتو ادبياتو تاريخ کې په دې اړه داسې ليکي: (د ۱۹۲۹م کال د جنوري مياشت چې د ۱۳۰۷ ل کال د جدي مياشتې سره سمون خوري حبيب الله نومي (چې د سقاو زوی په نامه شهرت لري) پاچاهۍ ته ورسيد. د اکثر و تاريخپوهانو په نظر د امير امان الله خان د ناکامۍ او زوال يو عمده علت د انگرېزانو

تبلیغات او تخریبي فعالیتونه وو، چې نه یې غوښتل په هند کې د آزادي غوښتونکو لپاره پیاوړې پښتوانه او تکیه گاه جوړه شي. انگریزانو له شورې اتحاد سره د امانې دولت د بنو مناسباتو ټینګول هم په خپله گټه نه بلل. سره له دې د امانې رژیم اساسي علت دا و، چې په افغاني ټولنه کې د نفوذ خاوندان د ریفورمونو مخالف وو او افغاني ټولنه د سایکالوژۍ له مخې د اصلاحاتو منلو ته چا نه وه آماده کړې. (روهي، ۱۳۸۴: ۸۲).

له دې خبرو داسې ښکاري، چې امیر امان الله خان غوښتل هېواد یې ډېر ژر پرمختګ وکړي او ځان د نړۍ سره سیال کړي، خو د ځینو ناپوه خلکو لخوا له سختو ستونزو سره مخ شو او هغه ارمانونه یې له خاورو سره خاروې شول چې شپږ میاشتې د هغې لپاره در په در گرځېدلی وو. د سقاو زوی یو بېسواده، جاهل، لاره و هونکی او نا امله انسان وو. که څه هم په ظاهره یې ټیپ د افغاني کلتور او فرهنگ سره برابر وو، خو دا وړتیا یې نه لرله چې د یو هېواد سیاست دې وساتي او له مشکلاتو یې بهر کړي. د سقاو د زوی په اړه غبار په خپل لیکل شوي کتاب (افغانستان در مسیر تاریخ) کې ویلي دي، چې: (د سقاو زوی د یو کلي اداره نه شوه کولی پاتې، خو لا د یو مملکت اداره او نظم).

حبیب الله کلکاني (د سقاو زوی) د خپلې پاچاهۍ په لومړۍ ورځ اعلان وکړ، چې د بیت المال پیسې به په تعمیرونو او مدرسو نه مصرفوم او په لومړي ځل یې د پوهنې وزارت لغوه اعلان کړ او د ښوونځیو دروازي یې وتړلې. ده د څو اویا تنو ملایانو په لاسلیک سره د امان الله خان د تکفیر فتوا صادره کړه. د تکفیر ځینې دلایل یې دا وو چې امان الله خان د پگړۍ پر ځای خولۍ رواج کړه، د بربري خرپیلو او دریشۍ اغوستلو رواج یې وهڅاوه، د ښځو ښوونځي یې پرانیستل، قمری میاشت یې په شمسي واړوله او داسې نور.

د ۱۹۲۹م کال د اکتوبر په ۱۰ (۱۳۰۸ ل کال) د میزان ۲۳ نیټه د کورنۍ اړو دور په پای کې محمد نادر شاه پاچاهۍ ته ورسید. محمد نادر شاه د تدریجي اصلاحاتو پلوی و او کونښن یې وکړ

چې له تیرو تجربو څخه په گټې سره داسې زمینه برابره کړي چې په آرامی سره حکومت وکړي. د ده لومړی کار دا و چې رادیکال مخالفان له صحنې لرې کړي او د طبقاتي یا صنفی اتحاد له لارې د سوداگرانو، متنفونو روحانیونو، دیني عالمانو او اعتدال خوښوونکو روشنفکرانو، ملاتړ تر لاسه کړي. د همدغه داخلي سیاست په ادامه کې یې خارجي سیاست هم داسې عیار کړ چې د پردیو د لاس وټی لپاره بهانه برابره نه کړي، د بیطرفۍ او له ټولو هیوادو سره برابری، د مناسباتو د ټینګولو تگلارې ته یې د (۱۹۳۱ م) کال په اساسي قانون کې قانوني بڼه ورکړه.

محمد نادر شاه د دغه فارمول په اساس چې ((سره ټول یې کړه کنټرول یې کړه)) خپل احتمالي پلویان په بېلابېلو گروپونو کې تنظیم کړل. سوداگران یې دې ته وهڅول چې شرکتونه جوړ کړي او د فابریکو په جوړولو کې ونډه واخلي. د شلمې پیړۍ په دیر شمو کلونو کې پنځلس لوی شرکتونه جوړل شول. په (۱۹۳۲ م) کې د (افغان ملي بانک) پرانیستل شو، چې په هغه کې په سلو کې (۹۴) سلنه پانګې په ملي سوداګرو پورې اړه درلوده. د روحانیونو او دیني علماوو د رضایت د جلبولو لپاره یې یو لړ اقدامات تر سره کړل. د زادو دیني مدرسو جوړولو ته یې اجازه ورکړه، شرعي محکمو ته یې په کافي اندازه آزادي ورکړه، پر خپلو دولتي قوانینو باندې یې د شرعي مهر لگولو لپاره (جمعیت العلماء) تاسیس کړ، یو شمیر دیني عالمان په ښوونځیو کې په تدریس لګیا شول. د رسوخ خاوندان لکه روحاني شخصیتونه، ستر ملکان او د سوداګرو د طبقې نماینده گان یې د ملي شورا مجلس ته جذب کړل. اعتدال خوښوونکي روښانفکران او د (جوانان افغان) د ډلې پاتې کسان یې په ادبي او فرهنګي مؤسسو کې مقرر کړل. په کابل، کندهار او هرات کې ادبي انجمنونه جوړل شول. په (۱۳۱۱ ل) کې په کندهار کې د پښتو انجمن په جوړیدلو سره د (پښتو) مجلې په خپریدلو پیل وکړ. (روهې، ۱۳۸۴: ۸۴).

محمد نادر شاه دا ټول کارونه په ډېر احتیاط او هنر سره ترسره کړل او د خپل واک د ساتلو لپاره یې له داسې لارو چارو کار

واخيست چې ټول خلک يې هم آرام کړل او هم يې پرې خپله پاچاهي ومنله. که چېرته محمد نادر شاه دا کار نه وای کړای د دې خبرې امکان لري نه وو چې د نوموړي په خلاف دې هم بغاوت وشي. ملايان يې په بسونځيو کې مقرر کړل، ملکانو ته يې په کورنو کې معاشونه حواله کړل او د هرې طبقې لپاره يې د کار زمينه برابره کړه او له ټولو يې کار واخيست په همدې اساس يې خپل واک وکړ. د نادر شاه بل مهم کار چې دی يې د خارجي لانجو خلاص کړ د ټولو هېوادونو سره بې طرفانه اړيکې وې او هيڅ هېواد ته کومه بهانه نه وه پاتې چې د محمد نادر شاه په خلاف تر يوه وخته مخالفتونه وپاروي، دا ټول دلايل د دې لامل شو چې محمد نادر شاه خپله واکمني وکړي. کله، چې محمد نادر شاه مړ شو په دې تور يې عبدالهادي داوي هم بندي کړ. د محمد نادر شاه د شهادت نه وروسته د هغه زوی محمد ظاهر شاه پاچا شو.

محمد ظاهر شاه په ۱۹۳۳ م کال (۱۳۱۲ ل د عقرب ۱۶) کې پاچاهي ته ورسيد. ظاهر شاه د خپل پلار لاره تعقيب کړه او هغه څه يې وکړل، چې محمد نادر شاه کول. د ظاهر شاه د سلطنت په دوره کې ځينو نړيوالو پيښو پر افغاني فرهنگ په تيره پښتو ادبياتو خپل سيوری واچو. د المان له نيشنليزم، د هند د نيمې وچې ویش او د گاونډي هيواد شوروي اتحاد د کمونيستي ايډيالوجی له تبليغ څخه عبارت دي. په دغه وخت کې په افغانستان کې يو معتدل نيشنليزم مينځ ته راغی، چې عمده مضمون يې ملت پالنه، د تاريخي مواريتو او عنعنو درناوی، حماسي ادب، پر ځان وپسا او ملي غرور و. د هند د نيمې وچې د ویش په وخت کې داسې مفکوره پياوړې شوه چې د ډيورنډ د تحميلي کرښې په واسطه له افغانستان نه بېله شوي برخه دې بيرته له خپل پلرني هېواد سره يو ځای شي. هغه ريفرنډم چې د هند په نيمه وچه کې د انگریزانو له خوا ترسره شو د افغانانو د منلو وړ نه و.

د ظاهر شاه د سلطنت په دويمه لسيزه کې پښتو ادب له يوې خوا د پښتو ژبې د تعميم او پياوړتيا له جريان سره او له بلې خوا په هيواد کې د دموکراسۍ او ريفورم غوښتنې له نهضت سره په ملگرتيا کې ډېر ژر نوي پړاو ته داخل شو، چې مونږ يې د و(وېښتيا پړاو)

بولو. د وینستیا پراو تر زیاته د وینس ځلمیانو د غورځنگ سره اړه لري. د پښتو ژبي تقریباً ټول نامتو او تکره لیکوالان او شاعران په دغه غورځنگ کې شامل وو، نو د همدې امله د وینستیا پراو اکثر شعرونه او لیکنې اجتماعي- سیاسي رنگ لري. د وینس ځلمیانو په مرام نامه کې د (پښتو ژبي له ترقي ورکول) فقره هم شامله وه. د وینستیا پراو ادبي میتود انتقادي ریالیزم و، چې په عمده توگه د اداري فساد، بیروکراسی، اختناق، اتوکراسی، ارتجاع، ظلم او استثمار پر ضد مبارزه پکې منعکسه شوې ده. همدارنگه د دغې دورې په ادبیاتو کې د پښتنو او بلوڅو د ملي ازادې بڅښوونکي نهضت د بڅو دموکراتیک حقوقو، ټولنیزو، سیاسي ریفورمونو، د اقتصادي حالت د بڼه والي لپاره مبارزه د یادونې وړ ده. په وینستیا پراو کې د شعر، لنډې کیسې، ادبي ټوټې، ډرامې، طنز او ادبي مقالو په بېلابېلو ژانرونو کې پرمختگ وکړ. (روهې، ۱۳۸۴: ۸۷).

د وینستیا په ادبیاتو کې د فورم له پلوه د روښانیتا پراو په نسبت وینستیا پراو ډېر پرمختگ وکړ. په دغه وخت کې هنر د هنر لپاره مفکوره و غنډل شوه. په عمومي توگه ویلی شو، چې د پښتو معاصر ادب له ریالیزم نه پرته بل ادبي میتود چندانې نه پیژني او علت یې دا دی چې ریالیزم پیچلی تکنیک نه لري. وینستیا پراو د پښتو ادب د ودې او پرمختگ لپاره یو بڼه عامل بللی شو.

د وینستیا پراو لیکوال حماسي ادب ته پاملرنه کوي او حماسي ادب ته پر غنايي ادب ترجیح ورکوي. محمد صدیق روهي لیکي، چې په دغه وخت کې په عمومي ډول ادبیات د ریفورم له حدوده چندان تیری نه کوي. په دغه وخت ادب کې دنیشنلیزم څرک له ورايه ښکاري. په دغه پراو کې د څېړونکو، کره کتونکو، لیکوالو او شاعرانو شمیر ډېر زیات دی، چې دلته یې یوازې نومونه اخلو او په نومو یې بسنه کوو. (باجوری، ۱۳۹۷: ۱۸)

د وینستیا پراو د لیکوالو او شاعرانو نومونه عبارت دي له: عبدالحی حبیبی، گل پاچا الفت، قیام الدین خادم، عبدالروف بېنوا، صدیق الله رښتین، عبدالشکور رشاد، نور محمد تره کی، سید شمس الدین

مجروح او عبدالرحمن پښواک، چې دا د وینښتیا پړاو د پیل کسان دي همدارنگه د ورستي پیر لیکوال او شاعران یې عبارت دي له: موسی شفیق، سلیمان لایق، سید بهاو دین مجروح، محمد صدیق روهي، عبدالله بختانی خدمتگار، عبدالله غمخور، دوست شینواری، سعدالدین شپون، محمد صدیق پسرلی، مجاور احمد زیار، عبدالروف قتیل خوریانی، نصرالله حافظ، امان الله سیلاب، حبیب الله رفیع، عبدالمنان ملگری او عبدالباري جهاني. دا هغه لیکوال او شاعران دي، چې د وینښتیا پړاو په پرمختګ کې یې ډېره ونډه لرله او پښتو ادب ته یې ډېر څه په میراث پرېښودل. (باجوری، ۱۳۹۷: ۲۵).

په وینښتیا پړاو کې نظم او نثر دواړه پرمختګ کوي او په لره او بره پښتونخوا کې په دې وخت کې پرمختګونه کوي. په نثر کې لنډه کیسه، ناول، ادبي ټوټه، طنز، ډرامه او نورې برخې پرمختګ ته رسیري همدارنگه په شعر کې ازاد نظم، غزل او د شعر نور فورمونه هم وده او پرمختګ کوي.

اوبښتون پړاو

معاصره دوره یو بل پړاو هم لري، چې د اوبښتون پړاو دی. د وینښتیا پړاو په ادبیاتو کې د کین اړخ روښانفکرانو ځینې داسې غوښتنې او ارمانونه هم انگازې کړي دي، چې ریفورمیزم له سرحد نه اوړي او د هغو په عقیده یوازي د ملي دموکراتیک انقلاب په بریالیتوب سره تحقق موندلی شي. د انقلابي افکارو په وده او چټکتیا کې کورنیو او بهرنیو عواملو لاس سره ورکړی و. په هېواد کې دننه دولتي واکمنانو د اوسني حالت د ساتنې لپاره کار کاوه او د تحول څخه په ویره کې وو. په (۱۹۵۵م) کې د افغان – شوروي تړون هم د افغانستان په اقتصادي او فرهنگي ژوند کې د تحول راوستلو لپاره زمینه برابره کړه. د محمد داود خان د صدارت په دوره کې د پښتنو او بلوڅو د خپلواکۍ یا داخلي ازادۍ له نهضت څخه د جلا کېدو په نتیجه کې د افغاني حکومت مناسبات له پاکستان او د هغه له متحدینو (امریکي متحده

ایالتونو، ایران، عربي هېوادونو او لویدیځي اروپا) سره په عادي دیپلوماتیکه سطحه کې پاتې شوي وو او له شوروي اتحاد سره یې دوستانه اړیکې ټینګې کړې وې. له همدې وخت نه وروسته افغانستان د شوروي د نفوذ په ساحه کې واقع شو.

د ۱۹۶۳ م کال په مارچ کې د محمد داود خان په استعفاء سره یو ځل بیا د تحول غوښتونکو ځواکونو لپاره د خپل غړ د پورته کولو فضا مساعده شوه. په ۱۹۶۴ م کې نوی اساسي قانون نافذ شو، چې د فکر او عقیدې د بیانولو، د اعتصاب او مظاهري کولو او د سیاسي گوندونو جوړولو ته یې اجازه ورکوله. که څه هم سازمانونه جوړ شول. د ۱۹۶۵ م کال د جنوري په لومړۍ نېټه د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند لومړنۍ مؤسسه کنگره په کابل کې دایره شوه. د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند نشراتي اورگانونو د خلق او پرچم جريدو په سیستماتیک ډول د اوبنتون د پراو ادبیاتو په ترویج او دودولو پیل وکړ او د انتقادي ریالیزم د ادبي میتود په څنګ کې سوسیالیستي ریالیزم هم تیغونه وو. د یادوني وړ ده، چې د اوبنتون پراو زري لا پخوا کرل شوي وو. د نور محمد تره کې (د بنگ مسافری) او نورو کیسو ډېر لوستونکي درلودل او د سلیمان لایق (د چونغر ترانې) د انقلابي نظم لومړنۍ زمزمې وې، چې په ظاهر شاهي دوره کې د خلکو غوږونو ته رسیدلي وې.

د اوبنتون پراو ادب چې د کارګري طبقې او زیار ایستونکو د ایډیالوجی انګازه کوونکی و. د ۱۳۵۷ ل کال د ثور د اوومې نیټې له پېښې څخه وروسته په رسمي او دولتي ادب بدل شو. دغه وخت د شعرونو، کیسو، کره کتنو او ادبي څېړنو محوري مفکوره د فیوډیالیزم او امپریالیزم پر ضد او د ټولنیز عدالت، ترقی، سولې لپاره مبارزه وه. په همدغه وخت کې د لیکوالو اتحادیه جوړه شوه او هغه خلک، چې د علم مخالفت یې کولو هېواد پرېښودلو او یا بندي کېدلو ته اړل شو. د ثور له پېښې وروسته اکثر شعرونه د شعارونو بڼه خپله کړه او انقلابي ترانې د شعر اصلي مضمون شو. د داستانونو محتوا هم د خان خانۍ سره د

مبارزې لپاره وقف شوه. د ادبي کره کتنو محفلونه او سيمينارونه جوړ شو. (روهې، ۱۳۸۴: ۱۵۴).

په اوښتون پړاو کې د غزل ژانر په نوي بڼه بدل شو. رباعي د نوي مفکورو لپاره استخدام شوه او د مثنوي لمن هم پراخه شوه. لنډه کېسه دود شوه په دې وخت کې يو شمېر کېسي او ناولونه هم وژباړل شول. ژباړو ته مخه شوه او له نورو ژبو ژباړې وشوې. د اوښتون پړاو وروستۍ مرحله کې د ادب په برخه کې ډېر پرمختگ وشو. خلکو غوښتل نوي شيان واورې او له نوي ادبي ژانرو سره مخ شي، چې دا کار د اوښتون پړاو په وروستۍ مرحله کې وشو. په هېواد کې يو شمېر فرهنگي ټولني جوړې شوې، چې په دغو ټولنو کې به فرهنگي غونډې او مشاعرې کېدلې. د فرهنگ او ادب په پرمختگ کې دغو ټولنو ستره ونډه لرله. هغه شاعران او ليکوال، چې د ويښتيا پړاو په وروستيو کې رامنځ ته شوي وو په اوښتون پړاو کې اوج ته ورسيدل او دلته يې د پښتو ادب د پرمختگ او ودې لپاره د زړه له اخلاصه کارونه وکړل. دلته يوازې د دې پړاو د شاعرانو او ليکوالو نومونو ته اشاره کوو.

اوښتون پړاو کې دغه شاعران او ليکوالان لکه: سليمان لايق، نصرالله حافظ، مجاور احمد زيار، حبيب الله زړه سواند، عبدالله بختانی، ابراهيم عطايي، دوست شينواری، عبدالروف قتيل خوريانی، بريالی باجوری، لال پاچا ازمون، محمد رفيق، صابر خويشکی، زرغونه زيور رښتين، زيور الدين زيور، محمد اسماعيل يون او داسې نور ليکوال او شاعران يادولی شو.

پنجم څپرکی

تمثيلي ټوټه

د تمثيلي ټوټې د پېژندنې په اړه مختلفو ليکوالو خپل نظرونه او اندونه وړاندې کړي دي، چې دلته به د موضوع د ښه وضاحت او تحليل لپاره د مختلفو ليکوالو اندونه او نظرونه راوړو او په هر يو به يې بيل بيل بحث وکړو.

((په فرهنگ فارسی معین)) کې د تمثيلي ټوټې يا نندار لیک د پېژندنې په اړه وايي: (تمثيلي ټوټه هغه ليکنه ده، چې په نندار ځای يا تياتر کې د لوبولو لپاره ليکل کېږي، هنر مندان د هغې له مخې خبرې کوي او د هغې له مخې خپل حرکتونه تنظيموي. (معین، ۱۳۸۲: ۴۸۱).

پورتنی تعريف يا پېژندنې ته که وکتل شي، داسې څرگنديږي، چې هره ليکنه چې په تياتر کې ولوستل شي هغه تمثيلي ټوټه ده. دلته بايد يوي خبرې ته پام وشي او هغه دا، چې هغه ليکنه، چې د تمثيلي ټوټې په شکل وليکل شي او بيا نندارې يا تمثيل ته وړاندې شي تمثيلي ټوټه يا نندار لیک ورته ويل کېږي. که چېرته موخه هره ليکنه وي او په تياتر يا نندار ځای کې وړاندې شي، نو دا بيا پراخ مفهوم څرگندوي، چې د تمثلي ټوټې له بريده اوځي او هره ليکنه تمثلي ټوټه يا نندار لیک نه شي کېدای.

په يوه بله پېژندنه کې چې (فرهنگ عميد) يې کوي داسې وايي: (هغه ليکنه، چې په هغې کې يوه کيسه په تياتر کې د لوبولو لپاره تنظيم شوي وي، لوبغاړي د هغې ليکنې له مخې خبرې وکړي او خپل

نقش ولوبوي، تمثيلي ټوټه يا نندارليک ورته ويل کېږي. (حسن، ۱۳۸۲، ۹۰۳).

دغه تعريف او پېژندنه هم نيمگړې بنسټګاري ځکه چې هره تمثيلي ټوټه يوه پوره کېسه نشي کيدالی، پورته تعريف کې وايي چې (هغه ليکنه چې په هغې کې يوه کيسه په تياتر وړاندې شي). دلته پورته تعريف ته که وکتل شي، کېسي څخه موخه معلومه نه ده، چې کوم ډول کيسه، لنډه کېسه، ناول او که د فلم کيسه، نو ويلی شو، چې په پورته پېژندنه کې هم پوره وضاحت نه دی ورکړل شوای.

د نثري ادب ډولونو اثر لیکوال، چې په خپل اثر کې د تمثيلي ټوټې د پېژندلو په اړه يې مختلف نظرونه راوړي دلته يې دېني پېژندنې لپاره د څو يادونې کوو: په يوه پژندنه کې وايي چې (تمثيلي ټوټه يا نندارليک هغه ليکنه ده، چې د هغو لوبغاړو د حالاتو، کړو وړو او وينا يا خبرو اترو د انځورولو لپاره، چې د تياتر يا په صحنو کې نقش په غاړه لري، ليکل کېږي او لوبغاړي د هغې له مخې د نندارې او نمايش په بهير کې خپلې خبرې اتري او حرکتونه تنظيم او وړاندې کوي. پورتنی تعريف تر يوه حده سم او منظم بنسټولی شو دی. (هاشمي، ۱۳۹۴: ۴۰۸).

د تمثيلي ټوټې تاريخچه

د څېړنې په دې برخه کې به د تمثيلي ټوټې په تاريخي بهير لنډ بحث او څېړنه وکړو او و به گورو، چې تمثيلي ټوټه کله او څنگه پيل شوه. کله، چې د تمثيلي ټوټې په اړه بحث او خبرې کېږي، نو ويلی شو، چې تمثيل د انسان د ژوند سره سم پيل کېږي. حبيب الله رفيع بيا تمثيل هماغه د هابيل او قابيل له کېسي څخه گڼه او وايي، چې (کله قابيل د هابيل د وژلو تکل او بيا هغه په عمل کې پلي کوي او بيا يې د کار غانو په تقليد يا تمثيل پيروي هغه خاورو ته وسپاره) دا خپله يو تمثيل و. (هاشمي، ۱۳۹۴: ۱۴۰).

همدارنگه د ډرامې يا تمثيل د نوم په اوريدو سره مو ذهن ته يونان راځي او په اړه يې مختلف نظرونه وړاندې شوي. ويل کېږي، چې

د لومړي ځل لپاره په یونان کې د (اسکایي لس) نومي کس د (THESUPPLIANT) یې یوه ډرامه ولیکله او د یونان په ښار (اتن) ښار کې د سټیج پرمخ وړاندې شوه. (رضا، ۱۹۵۵ : ۱۲۶).

که څه هم دا لومړنی ډرامه یاده شوې ده، خو دا په اصل کې لومړنی تمثیلي ټوټه ده ځکه، چې د تمثیلي ټوټې په تعریف کې یوه خبره دا هم ده، چې د سټیج یا دريځ مخې ته د خلکو په وړاندې د په ژوندۍ بڼه وړاندې کېږي، نو ویلی شو، چې همدا لومړنی تمثیلي ټوټه ده. لومړني خلک، چې د تياتر، ډرامې او تمثیلي ټوټې بنسټ یې ایښی هغه د یونان خلک دي، چې هغوی ته به یې (توریوم) وایه. د لومړي ځل لپاره یو یوناني چې (فرینکوس) نومېده په تياتر کې بدلون رامنځ ته کړ او دا بدلون داسې پرمخ لاړ، چې د امیرانو، واکمنو او مشهورو شخصیتونو د ژوند تاریخ یې نندارې ته وړاندې کړ، چې دا کار یې د تمثیلي ټوټو په شکل وړاندې کولو تر میلاد دمخه په ۴۷۶ کال کې د فنقي ښځو په نامه یوه تمثیلي ټوټه نندارې ته وړاندې شوه، چې خلک یې راوپارول او په دې وپوهېدل، چې ننداره یا تمثیلي ټوټه یوازې مذهبي رنگ او اړخ نلري، بلکې د ژوند نورې برخې هم تمثیلولوی شي. دا ننداره یا تمثیلي ټوټه د د ((آسیلوس)) په نامه یو شاعر وړاندې کړه، چې ارسطو یې هم یادونه کړې ده. (پتیال، ۱۳۸۳ : ۴۷).

له یونان څخه وروسته بیا د نړۍ نورو برخو ته نندارلیک یا تمثیلي ټوټې مخه وکړه، چې لرغونې بېلګې یې په روم، مصر، هند، چین او... کې لیدلې شو، چې په دغه هېوادونو کې یې بیا نور هم پرمختګ وکړ او د ژوند هرې برخې ته یې تياتر یا تمثیلي ټوټه ورداخله کړه. که څه هم په لومړیو کې نندارې یا تمثیلي ټوټې یوازې مذهبي رنگ درلود، خو د وخت په تېرېدو سره یې دومره وده او پرمختګ وکړ، چې د خلکو ناوړه کارونه او ناولې څېرې د همدې تمثیلي ټوټو په مرسته خلکو ته رسوایشوې. په مصر کې له میلاد څخه دوه زره کاله دمخه د (ایبې پوس) په نامه ننداره د وخت پاچا یا واکمن

(اوسې ډوس) د مړينې په وخت نندارې ته وړاندې شوه. (هاشمي ۱۳۹۴: ۱۴۱).

په لرغوني هند کې هم ننداره يا تمثيلي ټوټه لرغونې تاريخ لري او کابو دوزره کاله پخوا (عالم بهرتا) په نوم يو کتاب وليکل شو او په دې لړ کې د (کاليداس) نوم هم د يادونې وړ دی، چې په سانسکرېټ ژبه يې د (شکنتلا) په نامه ننداره يا تمثيلي ټوټه وړاندې کړه. په لرغوني اريانا کې هم تمثيل يا ننداره لرغونې تاريخ لري، دلته به تمثيل د نڅا، اکټونو او نڅرو په ډول په ميلو، رسمونو او نماځ غونډوکې تر سره کېدل بڼه مثال يې د ويدي او اويستايي سرودونه دي، چې زرگونه کلونه پخوا وړاندې شوي دي. همدارنگه د (سوما) د گل د راټولو په وخت کې، چې کومې مېلې جوړېدلې هلته به هم خلکو د نڅا او تمثيل په ډول خلکو ته نندارې وړاندې کولې. (هاشمي ۱۳۹۳: ۹۹).

د حبيب الله رفيع په وينا په لرغوني اريانا کې داسې دودونه او نندارې يا تمثيلي ټوټې وې، چې د نننۍ ډرامې پيلامه يې گڼلې شو. (سامانه) يوه لرغونې ميله وه، چې په هغې کې به نجونو او زلمو گډې نندارې يا تمثيلي ټوټې وړاندې کولې. (رفيع، ۱۳۶۰: ۹۷).

همدارنگه په اروپا کې که څه هم په لومړيو کې کليسا تمثيل او ډرامې ته سخت گوزارونه ورکړل او دا هنر يې د شيطاني هنر په نامه ياد کړ، خو د رنسانس دورې په پيل سره نندارې يا تمثيل هم نوي ژوند پيدا کړ او د پرمختگ پړاونه يې ووهل. په اروپا کې په ۱۳م پېړۍ کې دانته (ځينتن کومېډي) ډرامې په ليکلو سره کليسا ولرزوله او د همدې نندارې په وړاندې کولو سره يې په خلکو کې شعور پيدا کړ، څو د کليسا تر اغېز لاندې رانشي. همدارنگه په اروپا کې د شکسپير نوم هم د يادونې وړ دی، چې ډېرې تمثيلي ټوټې او ډرامې يې خپلو خلکو ته په ميراث پرېښي دي، چې بيا يې د ډرامې د پلار لقب هم وگټلو. په فرانسه کې مولر د يادونې وړ دی، چې د خپل وخت د ناخوالو او ستونز په اړه يې تمثيلي ټوټې او نندارې وړاندې کړې. تمثيل د ژوند هغه برخه

ده، چې د انسان سره سمه روانه ده. تمثیلي ټوټې یا نندارې په ټوله نړۍ وزر خور کړ او د ژوند هره برخه یې په خپله غږ کې ونيوله. تمثیل یا ننداره په اوس وخت کې دې حد او مقام ته ورسېده، چې په ۱۹۴۶م کې د یونسکو نړۍ والي فرهنگي ادارې د نندارې یا تمثیل نړۍ وال مرکز د جوړولو تکل وکړ، چې د همدغه هنر درې تنه پیاوړي لیکوال او هنروال: فرانساموریاک، جان پریستلي او اشیباله یې وگومارل، چې د نندارې یا تمثیل د نړۍ وال مرکز د جوړولو په باب غور وکړي او هماغه وو، چې په ۱۹۴۷ م کال یوې بلې ډلې غونده وکړه او په دې اړه یې بحثونه وړاندې کړل، چې په پای کې د تمثیل یا نندارې نړۍ وال مرکز په ۱۹۴۸ م کې د نړۍ والي نندارې یا تمثیلي ټوټې پروگرام اعلان کړ او دا مرکز د (نندارې یا تمثیل نړۍ وال مرکز) په نامه ونومول شو. دې مرکز غړي ۵۵ هېوادونه دي او اصلي ځای یې په پاریس کې دی، چې له ۱۹۶۱ م کال څخه یې یوه ورځ د (تیاتر یا تمثیل ورځ) په نامه په ټوله نړۍ کې هر کال لمانځل کېږي. (هېوادمل، ۱۳۶۵ : ۱۴۴).

د دې بحث د پایلې په توگه ویلی شو، چې تمثیل یا ننداره د تاریخ او برد مزل کړی او سخت پړاونه یې تیر کړي دي، ورځ تر بلې په کې نوې پېښې او پرمختگونه رامنځ ته کېږي. تمثیل یا ننداره په ټوله نړۍ کې پرمخ روانه ده او د نړۍ تر پایې به خپل اخر منزل ته رسېږي.

په پښتو ادب کې د تمثیلي ټوټې بهیر

مخکې له دې، چې په پښتو ادب کې د تمثیلي ټوټې یا نندارې په تاریخي بهیر بحث وکړو، لازم مه ده د تیاتر د پېژندنې په اړه چې له نندارلیک یا تمثیلي ټوټې سره ډېرې نږدې اړیکې لري او یو له بله پرته نشي مطرح کېدای لنډ بحث پرې وکړو.

تیاتر: د تیاتر لغوي معنا ((پښتو - پښتو تشریحي قاموس)) د تماشې ځای، ننداره، د تماشې د بنودلو ځای راخیستی او په ادبي اصطلاحی پېژندنه کې یې داسې لیکي: تیاتر هغه ځای دی، چې د لوبغاړو په وسیله

نندارې، نمايشنامې يا تمثيلي ټوټې په کې اجراء کېږي. (پښتو - پښتو سنډ، ۱۳۸۳ : ۷۷۰).

د (نړۍ وال ادبيات) اثر نومي ليکوال پوهندوی جانس خان زرن په خپل کتاب کې د تياتر په اړه ليکلي چې (د اتن تياتر درې طبقې او (۷۸) قطاره درلودل، چې له (۱۴۰۰۰) څخه تر (۱۷۰۰۰م) پورې ننداره چيانو به ننداره کوله. په لومړي قطار کې (۷۶) چوکۍ د نندارچيانو لپاره ايښودل شوي وې.) (زرن، ۱۳۹۳: ۵۱).

د تياتر د لرغونتيا په اړه ويل کېږي، چې لومړی بنسټ يې يونانيانو کېښود، لومړني خلک چې تمثيل ته يې مخه کړې وه هغه د زاړه يونان خلک وو. په زاړه يونان کې هغه خلک چې تمثيل يې ليکه يا يې په کې کردار ادا کولو هغوی ته به يې (توريوم) وايه. دا، چې زمونږ د بخت دا برخه پښتو ادب کې د تمثيلي ټوټې يا نندارې تاريخي بهير دی، نو ځکه په پښتو ادب کې يې په تاريخي بهير بحث او څېړنه کوو.

په اوسني افغانستان کې د لومړي ځل لپاره د امير شيرعلي خان په دربار کې د فقير احمد په نوم يو شخص و چې پاچا د (مجلس آرا) لقب هم ورکړی و. نوموړي به ځيني تاريخي پېښې له رزمي شعرونو سره يو ځای د امير په وړاندې په ننداريزه يا تمثيلي بڼه ويلې. همدارنگه د اعليحضرت امان الله خان د واکمنۍ په لومړيو کې تمثيل پيل وکړ. نوموړي په ۱۳۰۰ لمريز کال په پغمان کې د تياتر په نامه ودانۍ هم جوړه کړه چې په هغې کې به تمثيلونه (نندارې) وړاندې کېدلې. په همدې ودانۍ کې په ۱۳۰۲ لمريز کې د هېواد د خپلواکۍ د ترلاسه کولو په جشن کې د (شهزاده جوا) په نامه ژباړل شوی تمثيل وړاندې شو چې په دې تمثيل کې لوبغاړي (عبدالعزيز ناصري، نورمحمد، علي محمد، سرور صبا، حسن جان، محمد اکرام، مير محمد، کاظم هاشمي، سيد عبدالله، مولوي غلام محمد، محمد فرخ افندي، قاري دوست محمد او محمد اکبر ضياء) لوبېدلې وو.

د ياد تمثيل ژباړونکي او ترتيب کوونکي محمود طرزی، فيض محمد، ذکريا او صلاح الدين سلجوقي وو چې امان الله خان يې هم

نندارې ته ناست وو. په دې وخت کې ځینې تمثولونه وړاندې شو لکه (فتح ټل، بچه نازدانه، حاکم ظالم، مادر وطن...) د تمثیلي ټوټو دغه گرم بازار تر ۱۳۰۷ لمريز پورې روان وو، خو د کورنۍ جگړو له امله سقوط سره مخ شو. دا بهیر تر ۱۳۲۰ لمريز پورې ډېر سست روان و خو د ۱۳۲۰ لمريز نه وروسته چې کله سردار محمد نعيم خان د معارف وزیر و یو شمېر فرهنگیانو تمثیل ته بیا مخه کړه. همدارنگه کله چې صلاح الدین سلجوقي د مطبوعاتو مسوول و د کابل د (پوهنې نندارې) بنسټ هم کېښودل شو چې د همدې امله افغانستان کې تمثیل وده وکړه او په بنسټونو کې یې هم رواج وموند. په ۱۳۲۸ لمريز کې د کابل ښاروالۍ په چوکاټ کې د (روحي روزنه یا شهري نندارې) په نوم یو تياتر په فعالیت پیل وکړ. مرستون نندارې یا تمثیلونه هم په همدې کلونو کې مینځته راغلي دي. (۵۲ : ۴۱۷).

د هېواد په مختلفو ولایتونو لکه په ننگرهار کې په ۱۳۳۶ لمريز په پروان کې په ۱۳۴۶ لمريز او پلخمرې کې په ۱۳۳۷ لمريز کې تياتر جوړ او تمثیلي ټوټې په کې د خلکو په وړاندې ترسره شوي. په دغه ولایتونو کې مختلفې تمثیلي ټوټې یا نندارې په مختلفو موضوعاتو کې جوړېدلې او د خلکو په وړاندې نمایش کېدلې. په ۱۹۶۶ م کې د اطلاعاتو او کلتور د وزارت په چوکاټ کې د پښتو تياتر د تاسیس سره سم پښتو تمثیلي ټوټې جوړې او خلکو ته وړاندې شوي. د دې ترڅنګ د کابل راديو په چوکاټ کې د ډرام او ډيالوګ ریاست په مرسته په افغانستان کې د تمثیلي ټوټو او نندارو هنر وده وکړه او پرمختګ ته یې مخه کړه. د ثور د کودتا وروسته هم تمثیل یا ننداره د خلکو د پام وړ وه، خو د مجاهدينو او طالبانو د راتګ سره سم تمثیل له هېواده ګډه وکړه او له رکود او زوال سره مخ شو.

په کوزه پښتونخوا کې د لومړي ځل لپاره عبدالاکبر خان اکبر د پرنگي ښکيلاکگر په خلاف تمثیلي ټوټه ولیکله، چې دا تمثیلي ټوټه د اتمانزو په بنسټونو کې د زده کوونکو په مرسته وړاندې شوه. په دغې تمثیلي ټوټه کې د وخت د انگریز خلاف انتقاد شوی وو. یاده تمثیلي ټوټه (ډرامه) په کال ۱۹۲۷ م کې ولیکل شوه او د (درې

تمثيلي ټوټه | 41

یتیمان) په نامه وه. له دې تمثيلي ټوټې يا ډرامې وروسته په لره پښتونخوا کې په ډېرې چټکۍ سره حرکت وکړ او په هر ځای کې د سټیج پر سر تمثيل کولې. د دې ډرامې لوبغاړو يا اداکارانو په ډله کې نويالی شاعر خان عبدالغني خان او خان عبدالولي خان هم شامل وو. ځينو د دې ډرامې يا تمثيلي ټوټې کال ۱۹۲۴م بنسټولې. (اعظم، ۱۹۹۹: ۴۰۱).

په کال (۱۹۲۸م) کې قاضي رحيم الله خان د (نوي روشني) په نامه يوه ننداره يا تمثيلي ټوټه وليکله، چې بيا همدا تمثيلي ټوټه يا ډرامه غازي امان الله خان کابل ته وغوښته او دلته يې په تياتر کې نندارې ته وړاندې شوه. دهغه وخت ډيرې تمثيلي ټوټې او نندارې د پرنګي ښکيلاک (سامراج) په ضد وې او پرنګيان هم په دې پوه شوي وو. نوکله به چې کومه تمثيلي ټوټه يا ډرامه سټیج شوه نو د خاورې او وطن د ښمنان به ورته متوجې وو. او دا خو ښکاره خبره وه چې په ډيرو ډرامو يا نندارو کې به د وطن د مينې رنگ پروت وو. او هم پرنګيانو په خلاف روحيه په زر غرده سره په کې په ډاګه شوې وه. د پښتو تمثيلي ټوټو او نمايشنامو ليکنه دخدايي خدمتگار له تحريک سره يوځای پيل شوه لکه چې دمخه مو وويل لومړنۍ ډرامه يا ننداره په کال (۱۹۲۷ م) کې وليکل شوه. په افغانستان کې په (۱۲۹۹ هـ ش) کال کې د عليحضرت امان الله خان په سلطنت کې ځنې وړې وړې تمثيلي ټوټې (پرچې) د ښوونې او روزنې په چوکاټ کې د پوهنې شاگردانو له خوا نندارې ته وړاندې شوي. (نيازی، ۱۳۷۰، ۶۱).

د تمثيلي ټوټې پيژندنه

د تمثيلي ټوټې يا نندار ليک د پيژندنې په اړه مختلف نظرونه او اندونه وړاندې شوي، چې د موضوع په دې برخه کې به يې په هر تعريف او نظر يو ځاننده نظر تير کړو او په پای کې به يې د پيژندنې نچور وړاندې کړو. پښتو- پښتو سيند کې د تمثيل لغوي معنی داسې کړې: تمثيل مثال راوړل، د يو شي شکل مجسمونه، ډرامه ښودنه، نمايش ښودنه. (پښتو- پښتو سيند، ۱۳۸۹، ۲۹۷).

د ((ادبیات فارسي)) نومي کتاب لیکوال د تمثیلي ټوټې په اړه داسې ويلي دي: (نندار لیک د کیسي یو ډول دی، خو له هغې سره دوه توپیره لري. یو دا، چې په څو ثابتو صحنو کې د ښودنې او نندارې وړ وي. بل دا چې ټولې پېښې د ښودنې وړ وي، د بېلگې په توگه که د کېسي د اتل افکار او تصورات د نندارې وړ نه وي باید ونه لیکل شي. (هاشمي، ۱۳۹۴: ۴۰۹).

په پورته تعریف کې ویل شوي دي، چې په څو ثابتو صحنو کې باید تمثیل یا ننداره شي، معنی دا، چې تمثیلي ټوټه یا ننداره ډېره اوږده نه وي او په څو معلومو صحنو کې په سټیج یا میدان کې پای ته رسېږي. تمثیلي ټوټه په ژوندی توگه وړاندې کېږي.

په یو بل تعریف کې د ((نامه نگاری نوین)) اثر لیکوال د تمثیلي ټوټې د پېژندنې په اړه خپل نظر داسې وړاندې کوي او د لنډې کېسي سره یې توپيرونه په لاندې توگه ښودلي دي: (نندار لیک یوه کېسه ده، چې د نندارې په ځای یا د سټیج پرمخ د لوبغاړو له خوا اجراء کېږي. له کېسي څخه جلا او لرغونې ده. ځکه، چې له میلاد څخه دمخه پنځمه پېړۍ کې نندار لیک یا تمثیلي ټوټه په یونان کې رامنځ ته شوې او اوج ته رسېدلې و. له کېسي سره یې توپيرونه دا دي، چې نندار لیک له یوې مخې د مکالمې او ډيالوگ په بڼه لیکل کېږي او په کېسه کې کله کله ډيالوگ او مکالمې ته اړتیا پېښېږي. نندار لیک د وخت او موضوع له مخې په بیلو بیلو برخو ویشل کېږي، چې هرې برخې ته یې پرده ویل کېږي. (هاشمي، ۱۳۹۴: ۴۰۹).

په پورته تعریف یا پېژندنه کې یې د لنډې کېسي سره جوت او ښکاره توپیر ښودلی دی او ويلي یې دي، چې تمثیلي ټوټه د ډيالوگ او مکالمو په بڼه وړاندې کېږي. په تمثیلي ټوټه کې ډيالوگ په ژوندی بڼه وړاندې کېږي او کرکټر باید د تمثیلي ټوټې یا نندارې ټولې مکالمې او صحنې باید په خپل ذهن کې وساتي او په ژوندی بڼه یې هره صحنه یو له بل سره اړیکه او رابطه ولري. د نثري ادب ډولونو نومي کتاب لیکوال بیا د نندار لیک یا تمثیلي ټوټې په اړه خپل نظر داسې څرگندوي او وايي: (تمثیلي ټوټه یا نندار لیک هغه کېسه ده چې د ډيالوگ او

مکالمو په بڼه د سټیج پرمخ د بنودني لپاره لیکل کېږي او بیا د تياتر يا بله ځانگړې صحنه کې د خلکو په وړاندې د کردارونو يا لوبغاړو په وسيله تمثيل او بنودل کېږي، نندار لیک ورته ويل کېږي. (هاشمي، ۱۳۹۴: ۴۱۰).

په پورتنی تعريف کې هم ويل شوي، چې تمثيلي ټوټه هغه ديالوگ دی، چې په سټیج يا میدان او صحنه کې بايد تمثيل شي، که څه هم په اوس وخت کې تمثيلي ټوټې په مختلفو ځايو نوکې اجرا کېږي، لکه تلویزون، راډيو او سینما ته ورته صحنو کې وړاندې کېږي، خو لومړني تمثيلونه به په اوار میدان يا سټیج په ژوندی بڼه وړاندې کېدل کله، چې په کوزه پښتونخوا کې عبدالاکبر خان اکبر په اتمانزو کې کومه تمثيلي ټوټه وړاندې کړه هغه هم په ژوندی بڼه د شاگردانو لخوا د سټیج يا میدان پر مخ د خلکو په وړاندې تمثيل شوه.

د دې موضوع په پایله کې د تمثيلي ټوټې يا نندار لیک لپاره د ټولو پېژندنو په نظر کې نیولو سره ویلی شو چې: تمثيلي ټوټه يا نندار لیک هغه لنډه او وړه موضوع يا کېسه ده، چې د کرکټرونو او کردارونو په وسيله هره مکالمه د سټیج يا میدان پر مخ د خلکو په وړاندې په ژوندی بڼه په داسې ډول وړاندې شي، چې هره مکالمه او صحنه د بلې سره اړیکه ولري او هره برخه یې تر پای پورې په منظم ډول تر سره شي.

د یادوني وړ ده، چې تمثيلي ټوټه هم لکه د ډرامې او نورو ژانرونو په څېر تراژیدي، کومیدي، تراژیدي کومیدي ډولونه لري او هره برخه یې ځانله ځانگړني لري. د تمثيلي ټوټې د لیکنې پر وخت لیکوال باید داسې مکالمې جوړې کړي، چې ډېرې اوږدې نه وي او ممثل وکولای شي تر پایې پورې تمثيلي ټوټه په سمه توگه ورسوي. که چېرې په سټیج تمثيلي ټوټه کې مکالمې ډېرې اوږدې شي، ممثل له کړاو سره مخ کوي او کله کله داسې هم کېږي، چې کرکټر يا ممثل هغه مکالمه چې لیکوال يا ډایرکټر ورته بنودلي له یاده وباسي او نورې مکالمې په کې ورزیاتې کړي، خو مکالمې لنډې او په زړه پورې وي، نو کرکټر يا ممثل په ډېرې آرامۍ او بڼه توگه خپلې مکالمې په

سمه توگه پای ته رسوي او په تمثیلي ټوټه کې کوم خلل نه رامنځ ته کېږي. په تلویزوني یا راډیويي تمثیلي ټوټو کې که مکالمې اوږدې وي، نو پروا نه کوي، ځکه چې په راډیو یا تلویزون کې هره مکالمه څو څو وارې تکرار تکرار ثبت یا ریکارډ کېږي او بیا هره برخه دومره اصلاح او ایډیټ کېږي، نو هلته د ممثیل لپاره دومره ستونزمنه نه وي.

د تمثیلي ټوټې چوکاټ، جوړښت، توکي او د لیکنې لار

تمثیلي ټوټه هغه ادبي ژانر دی، چې ځانله چوکاټ او جوړښت لري. د جوړښت توکي یې د نورو ادبي داستاني ژانرونو په څېر دي که چېرې یاد توکي یا جوړښت ونلري کېدای شي تمثیلي ټوټه یا نیمگړې شي او یا هم مفهوم او پیغام په سم ډول وړاندې نکړي. نو ځکه یې لاندې توکي اړین دي او په کار ده، چې دا ټول په نظر کې ونیول شي. لکه:

۱: **کېسه:** د تمثیلي ټوټې کېسه به وړه، خو له مفهومه ډکه او پوره وي. ځکه، چې دا کېسه د صحنې پر مخ د خلکو په وړاندې په ژوندی بڼه خپرېږي او ډېر کم وخت کې پای ته رسېږي، نو ځکه یې باید کېسه لنډه، واضحه او مکالمې یې باید لنډې لنډې وي.

۲: **پلاټ:** پلاټ هم په تمثیلي ټوټه کې په پام کې نیول اړین کار دی، ځکه کله چې لیکوال د یوې ډرامې یا تمثیلي ټوټې پلاټ په نظر کې ونه نیسي، نو ټوله کېسه به ترې بې ترتیبه او غیر منظمه شي. پلاټ د تمثیلي ټوټې هغه برخه ده، چې لیکوال په کې د واقعاتو یا پېښو ترتیب او تنظیم په نظر کې نیسي، چې کومه پېښه په کوم ځای کې راولي. د بېلگې په ډول که مونږ د نشیي توکو په اړه کومه تمثیلي ټوټه لیکو، نو لومړی به د هغه کس رول او کرکټر راوړو، چې په نشیي توکو اخته وي، که چېرې سمدلاسه د ډاکټر کرکټر راولو او بیا وروسته د خلکو نظر او بیا ورپسې په نشه کس انځور وړاندې کوو، نو دلته به دا پلاټ غیر منظم ترسره شي او اثر به یې پر خلکو کم وي.

۳: **کرکټرونه:** کرکټر په تمثیلي ټوټه یا نندارلیک کې ډېر مهم او د ارزښت وړ توک دی. دا برخه باید په سمه توگه تر سره شي. ځکه، چې

د تمثيلي ټوټې کېسه د همدې کرکټرونو په مرسته او وسيله پر مخ ځي او نندارې ته وړاندې کېږي. دا، چې په ډرامه کې اصلي او فرعي کرکټرونه موجود دي، نو په تمثيلي ټوټه کې هم مرکزي او فرعي کرکټرونو ته اړتيا وي، ځکه چې دا کرکټرونونه هر يو پر خپل ځای د ارزښت وړ وي. که چېرې هر کرکټر پر خپل ځای رانشي بيا د تمثيلي ټوټې پلاټ او کېسه بې مفهومه کوي د مثال په ډول. که يو کس د ډاکټر کرکټر تر سره کوي او هغه د دهقان په جامه کې مريض ته راشي، نو دلته دا کرکټر خپل ارزښت له لاسه ورکوي او د ناستو خلکو د پام وړ نه وي. يا که يو کس د دهقان يا ډرپور کرکټر لوبوي او هغه د انجينر يا ډاکټر په جامه کې صحنې ته راځي، نو په تمثيل کې گډوډي راځي او د تمثيل ارزښت او خوند له منځه وړي.

۴: مکالمې: مکالمه هم د تمثيلي ټوټې لپاره مهمه او دپام وړ برخه ده. مکالمه هماغه خبرې دي، چې کرکټرونه يې پر مخ وړي. په تمثيلي ټوټه کې مکالمه همدومره د ارزښت وړ ده لکه څومره، چې کرکټر دی. که کرکټر نه وي مکالمه پر مخ نه ځي او که مکالمه نه وي، نو کرکټر په ټپه ودريري او د خبرو لپاره د کرکټر سره هيڅ نه وي. مکالمه د تمثيلي ټوټې مهمه برخه ده او له مکالمو پرته تمثيلي ټوټه پر مخ نه ځي. د يادونې وړ ده، چې په تمثيلي ټوټه يا ننداره کې بايد مکالمې منظمې او لنډې وسي، ځکه چې دا په ژوندۍ بڼه وړاندې کېږي، څو د کرکټر په خبرو کې د اوږدو مکالمو په مرسته گډوډي رانشي.

۵: سپنس يا تجسس: تجسس په کېسه، ډرامه يا تمثيلي ټوټه کې ډېر مهم توک دی. که کېسه کې تجسس يا تلوسه نه وي ليدونکی يا اوريدونکی له ځان سره نه شي ساتلی. هره تمثيلي ټوټه بايد ډېره جالبه او له تلوسي ډکه وي، ځکه چې دا لنډه او وړه کېسه چې د سټيج يا صحنې پر مخ په ژوندۍ بڼه وړاندې کېږي د خلکو توجه ځانله نشي جلبولی، نو لازمي ده، چې د لنډې کېسي هره برخه جالبه او له تلوسي ډکه وي او نندار چپان له ځان سره تر اخره په خدا او ولولو وساتي. په تمثيلي ټوټه کې تلوسه او تجسس د ساه يا روح په معنا ده که دا روح او ساه په کې نه وي په خلکو کې شروع او ولولي نه شي راوستلی.

تمثیلي ټوټه هم لکه د ډرامې جوښت او ساختمان لري. تمثیلي ټوټه د پیل، اوج او پای نقطه لري او په دې ډول پرمخ ځي. لیکوال دغه کپسه په مختلفو پردو ویشي او هره پرده بلي سره اړیکه نیسي. هره پرده پیل، اوج او پای لري، څو بلي پردې ته داخل شي. د هرې پردې پای په داسې ډول ختمیږي، چې بلي پردې ته د داخلیدو لاره هواروي. مخکنۍ پرده له وروستۍ پردې سره منطقي تړاو لري او په دې ځای کې باید داسې تلوسه او تجسس ور ځای شي، چې نندارچیان یا لیدونکي بلي صحنې یا پردې ته په تمه شي او تر اخره یې تعقیب کړي. د تمثیلي ټوټې کپسه ډېره مهمه ده او موضوع په غوره کولو کې باید پوره غور او کوښښ وشي. د تمثیلي ټوټې یوه ښېگڼه دا ده، چې د هر وخت او مهال سره سمه موضوع ورته پیدا کېږي او په خپل وخت هره موضوع څیږي. که د کپسې موضوع په زړه پورې وي، نو کرکټرونه هم کولای شي، چې مکالمې په زړه پورې پرمخ یوسي. تمثیلي ټوټې زیاتره په طنز او خندا ولاړې وي، که طنز او خندا په کې نه وي جالبیت او خوند یې له منځه ځي، کوښښ باید وشي، چې د طنز ژبه یې هم خوندوره او هم ادبي وي او له چوکاټه وتلې نه وي. دلته، چې په تمثیلي ټوټه کې د طنز خبره راغله نو اړینه ده، چې د طنز د پېژندنې په اړه هم لنډې خبرې ولرو. د ادب پوهنې بنسټونه نومي اثر لیکوال په خپل کتاب کې د طنز په اړه وایي (طنز په لغت کې ناز، نخري کرشمې، پیغور او مسخره کولو ته وایي). (رفیق، ۱۳۹۵: ۹۷).

همدارنگه د (معاصره لیکوالي) اثر لیکوال وایي (طنز، هزل، مطایبه او فکاهیيات یوه معنا لري. ټولنیز مطلب په داسې خوندورو الفاظو کې را اخلې، چې هم خندونکی وي او هم ملنډې وهونکی). (زغم، ۱۳۹۴: ۴۶۴).

نو دا چې د تمثیلي ټوټې ژبه زیاتره په طنز ولاړه وي، نو اړینه ده، چې د طنز د تعریف یا پېژندنې په اړه هم لنډ بحث ولرو، خو په تمثیلي ټوټه کې به طنز داسې نه وي، چې د چا شخصیت یا کوم قوم ته په کې سپکاوی شوی وي.

وحدتونه هم مهمه برخه ده. په تمثيلي ټوټه کې (وحدت مکان، وحدت زمان او وحدت عمل) دا مهمه برخه ده او وخت ته په کتو سره باید خپلې مکالمې وړاندې شي. مکان او ځای يې هم باید په نظر کې ونیول شي او د عمل وحدت يې هم باید په پام کې ونیول شي، نو په پای کې ویلی شو، چې د تمثيلي ټوټې یا نندارلیک لیکوال باید پورته ټولې برخې او توکي په پام کې ونیسي او هره برخه يې باید په زړه پورې له تلوسو او مکالمو ډکه وي، که لیکوال دا توکي په پام کې ونه نیسي، نو کېسه يې بې خونده او د لیدونکو د پام وړ نه ګرځي. په تمثيلي ټوټه یا بل هر ژانر کې سپنس یا تلوسه د هغه مقناطیس یا هنر ووبا په معنا ده، چې په شاوخوا کې پرته د اوسنپې ټولې زړې او ټوټې په ځان پسې راکاږي او راټولوي يې، که په مقناطیس کې کشش کم وي یا په کې نه وي، نو هیڅ کله نه شي کولی چې اوسپنه په ځان پسې راټوله کړي، په کېسه یا تمثيلي ټوټه کې چې تلوسه، تجسس یا سپنس نه وي، نو کېسه ستړې کېدونکې او د خلکو د پام وړ نه ګرځي، نو اړینه ده په کېسه کې ټولې خواوې په پام کې ونیول شي او په ډېر هنر سره د خلکو په وړاندې تمثیل شي.

د تمثيلي ټوټې ژبه

هره لیکنه او کېسه ځانله د لیکنې ژبه لري او د هر هنري ژانر لپاره باید کوښښ وشي، چې د داستان یا کېسې ته په کتلو سره د هماغې کېسې لپاره ژبه وکاروي. ځکه د هرې خبرې او هر کار لپاره خپل ځای او مکان وي. که د هرې کېسې ژبه په پام کې ونه نیول شي، هغه کېسه یا داستان خپل خوند له لاسه ورکوي او لوستونکي يې لوستلو، اورېدلو یا لیدلو ته زړه نه بنسه کوي. دا، چې تمثيلي ټوټه څه ډول ژبه لري؟ او د لیکلو او ویلو ژبه يې باید څه ډول وي؟ او د ډرامې له ژبې سره يې توپیر لیدل کېږي کنه؟ د موضوع په دې برخه کې به په همدې موضوع تم شو او دا به جوته شي، چې د تمثيلي ټوټې ژبه باید څه ډول وي. مونږ مخکې په بحث کې وویل، چې تمثيلي ټوټه هم لکه د ډرامې او فلم یو داستاني او ادبي ژانر دی، خو په دې توپیر، چې ډرامه او فلم اوږد او

تمثیلي ټوټه وره او لمنه یې تنگه وي. په خپله لمن کې د خپل قد او وس په اندازه موضوعات رانغاړي او د ډېرو اوږدو خبرو او موضوعاتو توان نلري.

نو دلته به د نندار لیک یا تمثیلي ټوټې په ژبه بحث وکړو. تمثیلي ټوټه که څه هم ډرامې ته ورته ده، خو ژبه یې نسبت ډرامې ته خوره، له خدا ډکه او وره ده. په تمثیلي ټوټه کې زیاتره له طنز او مزاح څخه گټه اخیستل کېږي او همدې طنز او مزاح یې بڼه او شکل خونډور کړی دی. په نندار لیک کې د ژبې کارول او څرنگوالی هم په خپل ځای ډېر د ارزښت او اهمیت وړ دی. د تمثیلي ټوټې ژبه باید عام فهمه او د لیدونکو او اوریدونکو د فهم وړ وي. کومې مکالمې، چې په تمثیلي ټوټه کې لیکل کېږي، باید داسې ولیکل شي څرنگه، چې تلفظ کېږي. له تصنع څخه په کې کار وانخستل شي. ژبه یې باید واضحه، اسانه او روانه وسي. مکالمې یې باید ډېرې سختې نه وي. د بېلگې په توگه که مونږ په یوه تمثیلي ټوټه کې د یو کوچي کرکټر لرو او د هغې لپاره په کوچي لهجه خبرې ونه لیکو، نو دلته زمونږ د نندار لیک ژبه مصنوعی بڼه خپلوي. دلته د بېلگې په توگه څو مکالمې راوړو او گورو، چې ژبه یې څنگه ده. که کرکټر د کوچي وي، نو هغې ته به لاندې مکالمه راوړو.

۱- کوچي ځوان: ادیو وه ادیو څه سوي وړای سواي یمه مستي سته که نسته.

۲- د کوچي ځوان مور: نا غلی سه مستي له کومه سوي. مېرې سر خورلي شدي نه کوي.

که مونږ د پورته مکالمې ژبه په اصلي بڼه راوړو، نو دلته ده، چې د تمثیلي ټوټې یا نندارې خوند له منځه ځي او لیدونکو یا اوریدونکو ته نه په زړه پورې کېږي. دلته به د بېلگې په ډول د ډاکټر نورالحبيب نثار د لیکني یوه برخه راوړو، چې د لیکني عنوان یې یې دی (دست خوش) په دغه کپسه کې که څه هم لنډې کپسې ته ورته کپسه ده، خو دا چې خبره د تمثیلي ټوټې د ژبې ده، نو بڼه ده چې په مثال کې یې راوړو او وگورو، چې د کوم کرکټر لپاره یې کومه ژبه غوره کړې ده.

دستخوش

پرون لوړ مازیگر په څه کارپسي له کوره ووتم. ارباب صاحب گل دین په مخه راغی. ویی پوښتلم، چې چېرته له خیره ما ورته وویل، چې باغ قاضي ته ځم، څه کار می دی او ضمناً به له منډیې څخه سود سودا وکړم. هغوی هم پېسي راکړې، چې شیرني ورته راوړم. له بده شامته د بېنظیر هوټل لاندې د شیرني فروشی په مخه کې پر ټوپکمارو واوښتم. ویی درولم پوښتنه یې راڅخه وکړه چې فلانی ته یې؟ ما بېدو داسې وانگېرله، چې په لوی لاس چا ورته په گوته کړی یم. هو می ورته وکړه نور نو چې څو پر ځان پوهېدم ډاټسن ته یې خېژولی وم. تر یوه ښه ښایسته ټوټه مزله وروسته یې خپل مرکز ته ورسولم او نېغ یې خپل امیر ته مخامخ ودرولم، هغه راته کړه:

-مدامین خودت استی؟

- بلی.

- از عاشقان و عارفان استی؟

-بلی

هغه راته د ناستې اشاره وکړه. قلم می تیار په جیب کې و، کاغذ یې راوغوښت، راته یې وویل:

- تجار صاحب! ای کاغذ بگی، بدست مبارک خود بخانه ات نوشته کو که اگه مه را زنده کار دارین دوصد لک افغانی را تا سبا چاشت روان کنین.

زه لږ څه ډاډه شوم، ځکه ما ته داسې ښکاره شوه چې ادرس یې غلط کړی، عوضی یې راوستی یم. معافی او معذرت می ځني وغوښت او په خندا می ورته وویل: جناب! ببشکه چې زه محمد امین یم، مگر سوداگر نه یم. زه یو معلم یم چې سر او ریره می دواړه له ماشومانو سره سپین شوي، درست عمر می کانی په نس پورې تړلي دي، په الوگانو می گوزاره کړې ده. که خپل درست سره هست و بود می دروځنوم، ستاسو د حوالې حتی اومه – اتمه برخه به هم پوره نه کړای شم.

خو هغوی زما په خوله باور کله کاوه ځکه چې زه یې د بېنظیر هوټل له مخې ورپورته کړی وم. ما ورته دا هم له غوره تېره کړه چې که دولت د معاشانو استحقاقونه اجرا کړي روغ د اوو، اتو میاشتو مو پروروی دی. ټول به تر ستاسو ځار کړم، خو د هغوی سودا نغده وه، نسیه یې نه پېژنده، څه به مو کړوم خو حواله یې راباندې ولیکله او په خپل منشي یې تر لوستلو وروسته له واره، چاته ورکړه چې زموږ کورته یې ورسوي او زه یې یوې تیاره کوټې ته چې تور غټ قلف ورته پروت و، ور دننه کړم.

کوټه ډېره سپره وه خو بڼه و دغه شری می راسره وه، له سپرو می ساه ونه خته، که نه نور می د چا خبره تمامه شپه چاقوگان جوړ کړل یو وخت غالباً چې چرگبانگ به و شرنګ شو چې د دروازي زنجیر پورته شو. د کوټې ور راخلاص شو. ټوپک والا و راته یې کړه: هله ژر کوه چې قوماندان صاحب دې غواړي، په ما کې په زغرده د ورجگېدا جوکه نه وه پاتې، تر مټ یې ونیوم او وریې وستم. که گورم چې د جواړی پر لگېدلی او (نیم پته)) بڼه په درز کې روانه ده، قوماندان چې دا وخت هر څه بایلي وو، بڼه په سوخت کې راغلی و، ماته یې لاس ونیو او ویې ویل:

- ای داو اخری مه است، دوصد لک بکش.

قطعه چې د چا په لاسونو کې وه بنایستو کې. گردکی، بزیره یې لرله. گومان کوم چې اصلاً د کوچه، خرابات او سپدونکی و په هر ځل چې به یې ورته بوت اړاوه د قوماندان د تندي په گونځو کې به رڼا خپرېده، خو د برېښنا غوندي یو پرک به یې و او بس. ځکه چې وبه یې کاته نو د پاچا پرځای به غلام بهر شوی و، څو ځله یې دغه وړ ټنډه وغورېده، خو ډېر ژر به یې تمه ځنې پرې شوه، خو چې څنگه درست سره غلامان بهر شول، پېوسته ورپسې پاچا دننه شو، یخې او به پرې تلې شوې، قوماندان میدان بایلو د. دا چې زه له یوې خوا د خپلو ماشومانو په غم کې کیوتی وم او له بلې خوا مې خپلې راتلونکې ته په سوچ کې وم، پر ځان ونه پوهېدم، بېواکه مې له خولې ووتل چې دستخوش، طالب

جاننه دستخوش!! د هغه چې دا وخت طبعه بڼه راسته وه او زه يې هم کيڼي ډډې ته بڼه برابر ناست وم، نو داسې يوه گړنگينه څپيره يې گرم کړم، چې ازانگي يې لا اوس هم زما په غوږونو کې دي، او راته يې کره، خُغله، چې شاته ونه گوري،،، (غضنفر، ۱۳۸۹).

په پورته کېسه کې ژبه عامفهمه او د سپمې په لهجه ليکل شوې ده. که چېرې ليکوال په دې کېسه کې ادبي ژبه کارولای وای، نو شايد دومره خوند به په کې نه وای. نو د دې موضوع په پای کې ويلی شو، چې کوبښښ بايد وشي د تمثيلي ټوټې ژبه ډېره ساده، روانه او عام فهمه اوسي او د هر کرکټر په پام کې نيولو سره يې ژبه هم په هماغه شان وي. که دهقان کرکټر وي، ژبه يې بايد دهقان ته ورته وي نه، کوم ډاکټر يا انجينر ته. که ټکسي ډريور کرکټر وي يا کوم موچي وي، نو د مکالمو ژبه يې بايد د هغوی په بڼه وي، نه د داسې کوم کس، چې هغه لوستی يا داسې کس وي، چې د کرکټر او مکالمې ترمنځ واټن موجود وي. د دې موضوع د وضاحت لپاره به بيا د تمثيلي ټوټو په بيلگو کې وگور، چې د تمثيلي ټوټې يا نندارليک ژبه بايد څه ډول اوسي.

په لرغونو وختونو کې نندارليکونه يا تمثيلي ټوټې په شعر يا نظم جوړېدلې او خلکو ته به وړاندې کېدلې، خو ورو ورو د نظم تر څنګ په نثر هم وليکل شوې او د نولسمې پيړۍ په ورسنيو کې چې په ادبي آثارو کې رياليسټي او واقع گرايي تمايلات زيات شول نثر د نندارليک يا تمثيلي ټوټې لپاره ځانگړی شو او نن تمثيلي ټوټه په نثر او نظم دواړو ليکل کېږي. (هاشمي، ۱۳۹۴: ۴۱۰).

په تمثيلي ټوټه کې د کرکټرونو کارونه

د تمثيلي ټوټې په جوړښت او چوکاټ کې مو په کرکټر لږ لنډکې بحث وکړ. اوس د موضوع په دې برخه کې په تمثيلي ټوټه کې د کرکټرونو په کارونه بحث کوو. دا، چې کرکټر څه ته وايي لومړی به کرکټر وپېژنو او بيا به يې پر کارونه خبرې وکړو.

کرکټر: کرکټر هغه شخص یا کس ته ویل کېږي، چې په تمثیلي ټوټه کې مکالمو ته د خبرو ژبه ورکوي او هره مکالمه په خبرو راولي. کرکټر ته لوبغاړی یا اداکار هم ویل کېږي. یا کرکټر هغه چا ته ویل کېږي، چې د سټیج پرمخ د خلکو په وړاندې د تمثیلي ټوټې لیکل شوي الفاظ یا مکالمې په ژوندۍ بڼه وړاندې کوي او هرې کلمې ته یو انځور او ساه ورکوي. کرکټرونه یا کرکټر د تمثیلي ټوټې د جوړښت یو اساسي ټوکی دی. که کرکټر نه وي تمثیلي ټوټه د کاغذ پر مخ تشه لیکل شوې کېسه پاتې کېږي. د تمثیلي ټوټې یا نندارې کېسه او موضوع همدا کرکټرونه پرمخ وړي او د خبرو ژبه ورکوي. کرکټر هغه څوک دی، چې هرې مکالمې ته ساه ورکوي، هره مکالمه په خبرو راولي او هره مکالمې ته غږ ورکوي. هره ډرامه، فلم، سریال کرکټرونه لري، نو ځکه تمثیلي ټوټې ته هم د کرکټرونو اړتیا ده او همدا کرکټرونه دي، چې تمثیل د سټیج پر مخ نڅوي او ښکلا ورکوي. په تمثیلي ټوټه یا ننداره کې لکه د ډرامې په څېر اصلي او فرعي کرکټرونه موجود وي. اصلي کرکټر هغه کس وي، چې دا وړه او لنډه کېسه پرې راڅرخي او ترڅنګ یې بیا وایه وایه فرعي کرکټرونه هم رامنځ ته کېږي.

اوس خبره دا ده، چې په یوه تمثیلي ټوټه یا ننداره کې باید کرکټرونه څنګه او په کوم ځای کې راوړل شي. هره تمثیلي ټوټه جلا موضوع لري او د هرې ټوټې د وړاندې کولو لپاره مختلف کرکټرونه یا لوبغاړي په کار وي. لیکوال باید کوبښن وکړي، د کرکټر یا لوبغاړي په سمه کارونه کې له دقت څخه کار واخلي. د بېلګې په توګه که مونږ د یوې کلیوالي نجلۍ د واده په اړه تمثیلي ټوټه آماده کوو او دا نجلۍ د جګ ولور په بدل کې خرڅه شوې وي، نو دلته به څرنګه لوبغاړي او کرکټرونه کاروو.

لومړی، خو دا، چې واده به په داسې ځای یا سټیج کې آماده کېږي، چې کلیوالي بڼه ولري ځکه که د داسې واده صحنه د هوټل په څېر وي، نو بیا د کېسې اصلي مفهوم او محتوا له منځه وړي. بله دا، چې په کېسه کې به ناوې د کلیوالو په دود او دستور جوړه وي که چېرې دلته د ناوې کرکټر یوه ښاري نجلۍ پرمخ وړي، نو د کېسې بڼه

بدلوي. کومه نجلي چي په دي تمثيل کي اصلي کرکټر يا لوبغاړي ده هغه به بېسواده او ساده باده کليواله نجلي وي.

همدارنگه که زمونږ د تمثيل موضوع د ډاکټرانو په اړه وي، نو بايد ټوله موضوع موپر ډاکټرانو راوڅرخي او مرکزي کردار يا کرکټر بايد د ډاکټر په څېر جوړ شوی وي. که چيرې موضوع د ډاکټرانو وي او مونږ لوبغاړی د دهقان په شکل راشي، نو دلته به د موضوع خوند او رنگ دواړه بي خونده کړي.

نو په پای کې ويلي شو، چي په يوه تمثيلي ټوټه کې هر کرکټر په خپل ځای کې بايد راوړل شي او د موضوع تسلسل ته په کتو سره هر لوبغاړی او کرکټر په سمه توگه وکارول شي. هغه يو مثل دی چي وايي: (هره خبره خپل ځای لري) نو ليکوال بايد پوره هڅه او کوشش وکړي، چي د لوبغاړو کاورنه کې تېروتنه ونکړي.

شپږم څپرکی

د تمثیلي ټوټې ډولونه

د موضوع په دې برخه کې به په دې بحث وکړو، چې تمثیلي ټوټه کوم ډولونه لري او یو له بل سره یې توپیر په څه کې دی. تمثیلي ټوټه یا ننداره هم د ډرامې په څېر ځانله ډولونه لري او هر ډول یا نوعه یې په خپل ځای کې د خپل ارزښت او اهمیت وړ دی. پخوا به تمثیلي ټوټې یوازې د سټیج یا دريځ پر مخ په ژوندۍ بڼه وړاندې کېدلې، خو د ټکنالوژۍ د پرمختګ سره تمثیل هم وده وکړه او اوس په راډیو، تلویزون او مجازي نړۍ کې هم پرمخ روانه ده او د پرمختګ پړاونه وهی. اوس به د تمثیلي ټوټې هر ډول جلا جلا روښانه او واضحه کړو.

د فورم له مخې د تمثیلي ټوټې ډولونه

د فورم یا شکل له مخې د تمثیلي ټوټې ډولونه په لاندې ډول دي، چې هره ډول یې جلا جلا تر بحث لاندې نیسو او کوښښ کېږي، چې د هر ډول لپاره بېلګه راوړل شي.

سټیج تمثیلي ټوټه

مخکې له دې، چې پر سټیج تمثیلي ټوټه بحث وکړو، لومړی به سټیج وپېژنو، چې څه ته ویل کېږي.

سټيج: انگليسي کلمه ده، هغه لور او جگ ځای ته ويل کېږي، چې مجلس، تمثيلي ټوټې او غونډې په کې تر سره کېدې شي. يا په بله وينا سټيج يا په ساده اصطلاح چوتره هغه ځای ته ويل کېږي، چې ممثلين پکې د تمثيلي ټوټې د وړاندې کولو لپاره راځي او خلکو ته يې ننداره کوي. سټيج بيا ډېر ډولونه لري، خو دلته يې د ډولونو له وضاحت څخه تېرېږو او په همدې تعريف يې بسنه کوو. ځکه، چې زمونږ اصلي موضوع نده.

سټيج تمثيلي ټوټه يا نندارليک

هغه تمثيلي ټوټه ده، چې په يو لور ځای کې يې ټول لوبغاړي په خپل وار خپلې مکالمې په ژوندۍ بڼه د ناستو خلکو پر وړاندې اجرا کوي او د خلکو پام ځانله راگرځوي. يا سټيج تمثيلي ټوټه يا نندارليک هغه تمثيلي ټوټه ده، چې د سټيج پرمخ د بنودني لپاره ليکل کېږي او بيا په تياتر يا بله ځانگړې صحنه کې د خلکو پر وړاندې په ژوندۍ بڼه د کردارنو په وسيله تمثيل او بنودل کېږي. (هاشمي، ۱۳۸۹ : ۱۹۹).

د يادونې وړه ده، چې د ژوندۍ تمثيلي ټوټې لپاره سټيج يا صحنه ضروري ده او بي له سټيج څخه د ياد ژانر يا فن په سمه توگه نه شي تر سره کېدلی. د تمثيلي ټوټې د بڼه اجرا لپاره سټيج ته اړتيا وي.

دلته به د سټيج تمثيلي ټوټې لپاره يوه بېلگه راوړو او وبه گور، چې ياده تمثيلي ټوټه څومره اغېزناکه ده او په ټولنه يې کومه اغېزه کېدلې شي کله په دغه تمثيلي ټوټه کې ټول څلور کرکټرونه يا لوبغاړي برخه اخلي. يو کرکټر په کې د نجلۍ دی، چې په افغاني ټولنه کې د ولور په مقابل کې په خارج کې داسې يو کس ته ورکول کېږي، چې يولاس او پېنځه يې معذوره وي، خو د نجلۍ پلار د پيسو په لالچ کې راځي او د خپلې لور سرنوشت د خاورو سره خاورې کوي. د نجلۍ رول يا کرکټر د (احمد شاه) په نوم يو ممثل وړاندې کوي. بل کرکټر د نجلۍ پلار دی، چې د خپلې لور په غم کې نه وي، خو د پيسو په اوريدو سره يې هر څه له ياده اوځي او خپله لور په خارج کې هغه معذوره کس ته ورکوي. د نجلۍ د پلار کرکټر د (حکيم الله) په نوم

کس تر سره کوي. دریم کرکټر د نجلی غوښتونکی دی، چې پلار یې د نجلی پلار ته ډېر غټ او لوړ کس معرفي کوي او ورته وايي، چې زوی مې په خارج کې ډېره ښه دنده لري.

د نجلی غوښتونکي کرکټر د (نیاز الله) په نوم کس تر سره کوي. څلورم کرکټر د هلک د پلار دی، چې په جرگه د نجلی پلار ته ورځي او د خپل زوی لپاره رشته غواړي. دا کرکټر (تمیور شاه) لخوا وړاندې کېږي. د تمثیل د وړاندې کولو ځای د ننگرهار ولایت د غونډو تالار دی، چې په ۱۳۸۹ لمريز کال کې کله گل اغا شیرزی د ننگرهار والي و. په یاده غونډه کې د ښوونځیو د زده کوونکو ترمنځ د سیالی په جریان کې یاده تمثیلي ټوټه د سلگونو ځوانانو او مشرانو په وړاندې تمثیل او نندارې ته وړاندې شوه. د یادونې وړ ده، دا چې په ننگرهار او په ځانگړي ډول د ښځینه ممثلینو پیدا کول ډېر گران کار دی، نو ځکه په دغه تمثیلي ټوټه کې د هلک څخه نجلی جوړه شوې وه، چې د نجونو پوره لباس ورته ورکړل شوی او خپل کرکټر یې د غږ په بدلولو سره د نجلی په ډول وړاندې کړ، چې مرکزي کرکټر یا لوبغاړي هم همدا نجلی وه. په یاده تمثیلي ټوټه د وخت والي یادو کسانو او ممثلینو ته د خپل وس په انداز نغدي ډالی هم ورکړلې.

بېلگه

دتمثیلي ټوټې نوم: د رواج په لمن کې

لیکوال: تاج محمد

لوبغاړي:

احمد شاه د (نجلی په کرکټر)

حکیم الله (د نجلی پلار)

تمیور شاه (د هلک پلار)

نیاز الله (د نجلی غوښتونکی ځوان)

د نندارې ځای د ننگرهار ولایت د غونډو تالار

د رواج په لمن کې

د نجلۍ پلار: لورې ډېرې خبرې به نه کوي سببا د لایو پلار او لایو راځي او زه دې دسمال ورکوم او ډېرې نڅرې به نه کوي گني خه به درته نه وي.

نجلۍ (گل پري): پلار جانه سوال درته کوم، زاری درته کوم، داسې مه کوه، گني بیا به ډېر پښیمانه شي، زه غواړم خپلې زده کړې پوره کړمه بیا به ستا په خوښه واده وکړم، خو اوس دې کار ته آماده نه یمه.

د نجلۍ پلار: په غوسه او قهر له کوره اوځي او خپلې لور ته وايي، دا زما وروستی خبره ده او نورې خبرې کوم ارزښت او اهمیت نلري.

(نجلۍ په سروسترگو ژاړي او په دې سوچ کې وي که لایو او د هغې پلار راشي څه باید وکړي، په همدې فکر کې د ځان لپاره د مېرو یا مرکانو دارو پیدا کړي، په اوبو کې حل کړي او له ځان سره یې وساتي، که چېرې د لایو کورنۍ او د دې پلار نوموړې مجبوره کړي، نو دا زهر به وڅکي گل پري ځان آماده کړي او په سوچونو کې ډوبه وي، چې په دې وخت کې لایو، د لایو پلار او د نجلۍ پلار په کور را دننه شي، گل پري په ژړا ژړا د پلار پښتو ته وغورځي او داسې زاری ورته پیل کړي.)

نجلۍ (گل پري): پلار جانه خیر دی، داسې مه کوه که که د پیسو لپاره دې دا کار وکړ زه ځان وژنم.

د لایو پلار: گوره لورې لایو وگوره څومره ښایسته ځوان دی ته یې ځوانی ته وگوره.

لایو (نیازالله): ههههه هو کنه دغه دی دا ،ته ما ته لږ وگوره څومره ښایسته یمه، دغه دی دا.

د نجلۍ پلار: لورې خیر دی ته ولې ضد کوي، لایو به دې له ځان سره خارج ته بوځي هلته به ښه ژوند ولري.

نجلۍ (گل پري): پلار جانه ته دی لایو ته وگوره کور وړ لکه د تنور اور لرونۍ، زه به له دې سره څنگه ژوند وکړمه، داسې مه کوه.

لایو (نیازالله): خه خه خه پلاره گوره ما ته یې اور لرونۍ وویل زه څومره ښایسته شهزاده یم او دا په ما کبر کې دغه دی دا.

د نجلۍ پلار: د لاتیو پلاره راځه راځه چې په چوکی کینو دا نجلۍ ده یوه ورځ نیمه به ژاري بیا به خپله عادت شي، د لاتیو جان سره به ډېر بڼه ژوند وکړي، چې زه او ته خپله خبره خلاصه کړو او گوره درکړم، چې خوله خوږه کړي.

لاتیو (نیازالله): نه نه زه گوره نه خورم لږو خورم لږو ،دغه دی دا گل پری جاني ته به هم خوله کي لږو ورکړم.

(په دې وخت کي د گل پري پلار، د لاتیو پلار او لاتیو په چوکیو ناست وي، خپلو کي خبرې کوي، چې خوله خوږه کړي، گل پري په منډه راوځي او د زهرو بوتل يي په لاس کي وي، خپل پلار او د لاتیو پلار ته وایي، که تاسو دا کار وکړ زه دا زهر خورم او ځان وژنم.)

نجلۍ (گل پري): پلار جانه دا زهر گوري که زما دسمال دي ورکړ دا زهر خورم او ځان وژنم.

د نجلۍ پلار: گوره گل پري جاني لوري داسي مه کوه، ولي زما خبره نه مني، زه ستا دسمال نن ورکوم، که ته هر څه کوي ويي کړه.

لاتیو (نیازالله): دغه دی دا پلار جانه دا بوتل کي ورسره شربت به زه هم لږ وخورم په خارج کي له دي نه غټ بوتلونه مونږ په شپي نڅاځایونو کي څکل ،دغه دی دا.

د لاتیو پلار: غلی شه لوچکه خوله بنده کړه دا زهر دي، او هغه تا چې څکل هغه شراب وو، خوله دي بنده کړه.

نجلۍ (گل پري): پلار جانه تاسو ته ټوکی بنکاري، خو زه يي په رښتیا څکم بیا به ډېر ارمان وکړي، د خدای لپاره زما ژوند مه بربادوه.

د نجلۍ پلار: لوري خیر دی داسي مه کوه ،دوی به ما ته ډېرې روپی راکړي زما به هم ژوند جوړ شي او ستا به هم جوړي.

(د نجلۍ پلار لا په همدې خبرو کي وي، چې نجلۍ د زهرو بوتل په سر راواري او خپل پلار ته داسي وایي)

نجلۍ (گل پري): پلار جانه دا دی زه لارمه ته پوهه شه او ستا پیسي ته د پیسو او ولور په رواج کي دومره ډوب يي، چې زما ژوند درته ارزښت نلري. زه درنه لارمه د خدای په امان.

(نجلۍ په ځمکه راولويزي مړه شي ، پلار يې په چغو چغو وژاري ، لایو او د لایو پلار وتبښتي او د نجلۍ پلار په دغه پیغام خپله تمثیلي ټوټه پای ته ورسوي .)

د نجلۍ پلار: ای خلکه غرق شوم، تباہ شوم، برباد شوم، د څو روپو په لالچ کې مې د خپلې لور خون په غاړه واخیسته. خدای ته وگورۍ، دا ناسم رواجونه مات کړۍ، په خارج کې د لور ورکولو سزا خپلو بچو ته مه ورکوی. زه به هیڅ کله ځان ونه بڅنم.

(تمثیلي ټوټه د نجلۍ د پلار په ژړا ژړا پای ته ورسیري .)
پورتنۍ تمثیلي ټوټه چې د سټیج تمثیلي ټوټې د بېلگې په توگه مو رواره په ژوندۍ بڼه د خلکو په وړاندې نندارې ته وړاندې شوه، چې په هغه وخت کې د ډېرو خلکو د خوښۍ او د چکچکو په بدرگه پای ته ورسېده. د پورته تمثیلي ټوټې پیغام خلکو ته دا وو، چې د خلکو په وعدو او پیسو مه غولیرۍ، که خپله لور او خور ورکوی، نو د پیسو په مقابل کې نه بلکې د انسانیت او تعلیم په مقابل کې یې ورکړۍ، څو هم تاسو او هم مو اولاد په ژوند کې خوښ او خوشحال اوسې. (رحیمي، ۱۳۸۹) .

رادیويي تمثیلي ټوټه

رادیويي تمثیلي ټوټه هغه تمثیلي ټوټه ده، چې په رادیو کې د خپریدو لپاره لیکل کېږي. په دې ډول تمثیلي ټوټه کې هر کرکټر یا لوبغاړی خپل رول تر سره کوي. رادیويي تمثیلي ټوټه په یوه سټوډیو کې ثبت وروسته ایډټ او بیا د خپرولو لپاره آماده کېږي. نسبت سټیج تمثیلي ټوټې ته رادیويي تمثیلي ټوټه لږه اسانه وي او دا ځکه چې که چېرې په رادیويي تمثیلي ټوټه کې کومه غلطې یا ستونزه رامنځ ته شي نو د بیا تکرار چانس یا موقع له کرکټر سره وي، خو په سټیج تمثیلي ټوټه کې د تکرار چانس له لوبغاړي سره نه وي او هلته ممثل هر ه څه په پوره هوش او عقل سره تر سره کوي، څو کومه ستونزه یا غلطې

ترسره نكړي په راډيويي تمثلي ټوټه يا ننداره كې اكثره هغه موضوعات راخيستل كېږي، چې په غږ پورې اړه لري او تصوير يا نځور ته يې اړتيا نه وي. په دې ډول تمثلي ټوټه كې غږونه انځورونه جوړوي او هر غږ ځانله يو انځور وي. دا ډول تمثلي ټوټي د يو بڼه پروډيوسر او ايډيټر په مرسته برياليتوب ته رسيري. پروډيوسر يا ډايركټر بايد تمثيل داسې آماده كړي، چې اوريدونكې له ځان سره يوسي. او تر اخره يې د تلوسې په مرسته له ځانه سره وساتي. په دې ډول تمثيل كې تلوسه او تجسس ډېر اړين دي كه تلوسه ونلري يو بې معنی او هڅې غږونه به وي. په راډيويي تمثلي ټوټه كې موزيک او سازونه ډېر رول لوبوي .

بېلگه

پخوا به هر کور حريم او برف انداز درلوده، نو ځکه به نه گاونډيان ترې په عصاب وو او نه هم خپله، خو د ډالرو سيلابونو هم د کورنو حريمونه ويورل او هم برف اندازونه. اوس زياتره خپلي واورې د نورو په سرونو او بامونو غورځوي لکه داسې.

د تمثيل نوم: د خپل بام واورې سمبال کړئ.

لکيوال: ننګيار نا اشنا

لوبغاړي:

۱: حيا اورياخيل

۲: صادق سپين غر

لومړی يوه بڼه د گاونډي د کور دروازه په ډېره غوسه او قهر ټکوي او د کور نه چې کوم سړی راوځي . بڼه او سړی خپلي مکالمې داسې پيلوي.

بڼه(حيا اورياخيل): دا څومره بې شرمه خلک دي.

صادق سپين غر: خورې څه دي ويل؟

(حيا اورياخيل): هو. هغه زوی دی د خپل بام واورې زمونږ انگر

ته را اچوي.

صادق سپين غر: نو چپرته يې واچوي؟
(حيا اورياخيل): په انگړ کې راسره شريک يې!؟
صادق سپين غر: شريک نه يم.
(حيا اورياخيل): نو ولي واوري راجوئ.
صادق سپين غر: خای نشته، نو چپرته يې واچوو.
(حيا اورياخيل): نو دا خو دتاسو مشکل ده ته ورته د حل لاره پيدا کړه.
صادق سپين غر: خورې په غوسه کېږه مه دتاسو گټه هم په کې شته.
په انگړ کې مو ونې دي او چې هر څومره ډېرې واوري په کې ولوېدې هماغومره به مو نيالگي تازه وي. د واوري اوبه ځمکه جذبوي او ذخيره کېږي.

بنځه(حيا اورياخيل): واه واه! چې دومره هوبنيار وي، ولي دي انگړ ته خای نه پريښود.
صادق سپين غر: مونږ دي کوټو غم وکه، چې کوټي ډېرې شي، ځکه انگړ ته ځمکه پاتې نه شوه.
بنځه(حيا اورياخيل): او اوس واوره زمونږه انگړ ته راجوئ؟
صادق سپين غر: دومره واوره نده هڅې دي زړه ورته په تنگ دی. پريږده چې څو ورځې ماشومان لڅچکونه پرې وخوري. خواران به چپرته لاړ شي.
بنځه(حيا اورياخيل): گوره وه وروره! دا يوه ورځ نه ده يو کال ندي د ټول عمر خبره ده. ځان ته دي د واورو اچولو خای پيدا کړه، زه دي نور نه پريږدم چې زمونږه انگړ ته واوره واچوي.
صادق سپين غر: خورې! په غوسه کېږه مه. دغه سړ کال مي تاسې پريږدی بل کال ته يې دغه بل گاونډي انگړ ته اچوم. که په بام يې پريږدم کوټي څڅېږي لږ خو تاسو هم زړه راباندي خور کړی کنه.
بنځه(حيا اورياخيل): په خپل ځان به دي خپله زړه خور کړی وو او انگړ به دي پريښی وو.

صادق سپین غر: څه خیر دی خورې! اوس سهوه راڅخه شوي ده تاسو لږ گوزاره راسره وکړئ.

بنځه (حیا اوریاخل): مونږ گوزاره نه شو کولی، چې هر څنگه یې کوي، زمونږ انگر ته به واوره نه اچوي.

صادق سپین غر: څه که داسې وکړم، چې د تاسې انگر ته یې واچوم او بیا یې دتاسې له انگره دباندي کوڅې ته اوباسم څنگه به وي؟

بنځه (حیا اوریاخل): ته نو په هماغه خپل خره سپور یې او نه ترېنه کته کېږي. همدا اوس لومړی د کوڅې خلک درباندي راخبروم او بیا په حوزه کې عریضه درباندي کوم.

صادق سپین غر: نو دې ته مې مجبورې چې په ټول کور دې دعوه وکړم. چې د کور نیم قیمت دې رشوت ورکړم، دا کور دما دی، ته په نرمه ژبه پوهه نه شوي.

بنځه (حیا اوریاخل): څه خیر دی. سږ کال یې واچوی بیا دې نه پریردم. (ننگیارناشنا، ۱۳۹۸).

په پورته تمثیلي ټوټه کې، چې د ازادۍ راډیو د گوري اچار خپرونې لپاره لیکل شوي، د ټولني هغه قشر او خلک، چې خپلو مسؤلینو ته نه متوجي کېږي او په ټولنه کې د نورو لپاره مشکلات او ستونزې جوړي او د بل په تاوان او شر کې خپله گټه او خیر لټوي، یو درس او نصیحت وړاندي شوی او ټولنه یې دې ته متوجي کړي، چې هیڅ کله هم باید د نورو په مشکلاتو کې ځان لپاره سهولت مه لټوی او په دې تمذیل کې یې هغه متل هم راخیستی چې وايي د (دخپل بام واورې د بل په بام مه غورځوی). ټولنه کې د همدې ډول تمثیلي ټوټو په مرسته سمون او بدلون راتللی شي او کونښن باید وشي، چې د تمثیلي ټوټو څخه مثبتې گټه پورته او منفي ته یې شا کړو.

د راډیويي تمثیلي ټوټې بله بېلگه

دغه راډیويي تمثیلي ټوټه چې د مرکې په شکل پرمخ وړل کېږي، دوه کرکټرونه چې یوه بنځه د مرکه کوونکي په شکل او بل سړی د ځواب

ویونکي په شکل تمثیل کوي دغه تمثیلي ټوټه د لیکونو او ځوابونو په شکل سره ترسره کېږي.

لیکوال: ننگیار نا اشنا

لوبغاړي :

سپوږمی

هارون گلزاد.

نجلۍ کرکټر (سپوږمی) : فیلفوس کړتو صیب لیکونه راواخلم

هلک کرکټر کړتو(هارون گلزاد): را وايخله مه ورته گوره.

نجلۍ کرکټر (سپوږمی) : دغه لومړی لیک مونږ ته N.O.T له صفر

پنځه حوزې نه رالیږلی دی. او له سلامونو ورسته وایي، چې د شاوخوا

کورونو کې مو زو غالي بخاری ایښی دي او ټول دودونه یې زمونږ

کور ته راځي N.O.T وایي، چې د گاونډیانو د بخاریو دودونو توري

پېشوگانې راڅخه جوړې کړي دي. د ورځې درې څلور ځله ارایش یا

سنگار کوم. خو هیڅ گټه نه کوي.

هلک کرکټر کړتو(هارون گلزاد): نو لیک کومي نجلۍ یا میرمنې

رالیږلی دی؟

نجلۍ کرکټر (سپوږمی) : هو کړتو صیب هغه وایي، چې که کړتو

صیب دې خلکو ته لږ نصیحت وکړي او دا راته ووايي، چې مونږ

څنگه وکړو؟

هلک کرکټر کړتو(هارون گلزاد): د N.O.T سلامونو ته وعلیکم سلام

وايم او د پوښتني په هکله به یې ووايم چې نصیبت گټه نه کوي، دا

ځکه چې اوس چا ته نصیبت کوي، هغه نور هم ضد درسره کوي او

په اوبو کې پورته ځي.

نجلۍ کرکټر (سپوږمی) : خه نو دا څنگه وکړي، چې دود یې مخ

خراب نکړي؟

هلک کرکټر کړتو(هارون گلزاد): دا دې داسې وکړي، چې سهار وختي

دې مخ پلستر کوي او د شپې چې له کاره خلاصیده بېرته دې پلستر

لري کوي. او که دې ما مني، نو تر پسرلیه دې له ارایشه تېره شي. چې

خدای مکره نوره توره نشي.

نجلی کرکټر (سپوږمۍ) : خه دغه بل لیک سمندر خان رالیږلی او پوښتنه یې کړې ده چې مونږ کومې خوا ته روان یو د پرمختګ که شاتګ لور ته.

هلک کرکټر کړتو (هارون گلزاد): سمندر خانه مونږ د نړۍ والو مخالف لور ته روان یو، نوځکه په هر منفي کار کې لومړی مقام اخلو. مثلاً په بې امنیتی کې، په اداري فساد کې، په تقلب کې، په ککړتیا او نورو ټولو برخو کې لومړي مقامونه لرو.

نجلی کرکټر (سپوږمۍ) : سمندر خان وايي، چې مونږ ته ازار شوی که نه پوهېږو؟

هلک کرکټر کړتو (هارون گلزاد): سمندر خانه ازار به هم شوی وي او ځان هم نه پوهو. هغه کار کوو، چې سمدلاسه ګټه راته رارسوي. لکه په بخاریو کې زغال سوزو چې خه تاوده شو. خو دودونه او ضررونه یې نه سنجوو، چې په راتلونکي کې څومره تاوان راته رسوي.

نجلی کرکټر (سپوږمۍ) : نو اخر به څنګه شي؟

هلک کرکټر کړتو (هارون گلزاد): اخر یې نو خدای ته معلومه ده. نړۍ خو یې له ټولو ډالرو سره معالجه ونه شوه کړی، بل لیک راوخله.

نجلی کرکټر (سپوږمۍ) : دغه بل لیک پوږي خاني رالیږلی او وايي، چې حکومت مو په غم کې ندی په دې ساړه ژمي کې مو نه احوال اخلي او نه راباندې ګرځي. د پولې سوخته لاندې په کوټو کوټو پراته یو، خو حکومت یوه بخاری هم راته کېښوده. که کړتو صیب حکومت راباندې خبر کړي.

هلک کرکټر کړتو (هارون گلزاد): خانی مست دی مست ګنه حکومت په روغو ندی خبر څه خو لا پوږیان دي. بیا د پولې سوخته لاندې خو بخاری څه ګټه نلري. هسې هم پوږیان یو د بل په تخرګ کې ننوتلي دي. او ځانونه تودوي.

نجلی کرکټر (سپوږمۍ) : نو پوږیان خواران له یخنی سره څه وکړي؟

هلک کرکټر کړتو (هارون گلزاد): امر دې واخلي او چارواکو د کورنو دیوالونو ته دې ډډه ووهي، چې تاوده شي.

صحنې وړاندې کېږي او هر ډول سټوډيو ورته جوړېږي. تلویزوني ننداره يا تمثلي ټوټه هم د راډیويي تمثلي ټوټې په څېر په سټوډيو کې جوړېږي. که کومه صحنه غلطه شي په تکرار ډول جوړېږي. په دې ډول تمثیلونو کې د کرکټر کړنې او عمل ته ډېره پاملرنه کېږي او کله کله د ډېرو خبرو پر ځای یوه کتنه هم لوی کار کوي او خپل مطلب اغېز بندي. مکالمې باید د کرکټر يا لوبغاړي له حال او شان سره مناسبې وي. په تلویزوني تمثلي ټوټو کې ډیزاینر، لایت مین یا رنډا خورونکی، کمږه مین یا کمږه لرونکی، سنګاروونکي او ایډیټر پورې زیاته اړه لري. دیادوني وړه ده، چې په دې ډول تمثیلونو کې د پروډیوسر لاس ډېر پراخ وي او په ډېرې هوښیاری سره هره صحنه آماده کوي. په تلویزوني تمثلي ټوټه کې لوبغاړي ډېر راحت او اسوده ځکه وي، چې که کومه مکالمه ترې غلطه شي، نو په تکراري ډول یې بیا ریکارډ کوي، خو په سټیج تمثلي ټوټه کې بیا هر څه په ژوندۍ بڼه وي که لږه غلطې هم وشي، نو لوبغاړی مجبور دی خپله مکالمه ترمیم کړي او نندارچیانو ته دا موقع ورکړي، چې هغوی په دې پوهه شي، چې لوبغاړی یا کرکټر سهوه شو.

بېلګه

د تمثلي ټوټې نوم: کرونا ویروسه مړ شي

لیکوال: شیر احمد شیری

لوبغاړی:

۱: شیري

۲: شامو (مستعار نوم)

د خپریدو ځای: لمر نړۍ وال تلویزون

د خپرونې نوم: د خدا شپه

د خپریدو نیټه: جمعي شپه، ۱۳۹۹/۱/۱۳

لمر راډیو تلویزون، چې د نړۍ په ډېرو ځایونو کې لیدونکي لري او په پښتو ژبه مختلفې خپروني خپروي، چې یوه خپرونه یې د خدا شپه ده. یاده خپرونه کې مختلف میلمانې او کوربانې وي. د خدا شپه خپرونه

شیری: بببررررر، دوستان زما هغه څوک دي، چې څوک د ډاکټر خبرې نه مني، ماسک نه اچوي، دستکشې نه په لاس کوي، فاصله نه مراعت کی، هغوی ته کرونا ټوکې بنسکاري، خو چې کله مي ونيو بببررررر.

شامو: شه يعني هغه څوک دي دوستان دي چې د ډاکټرانو خبرو ته غور نه نيسي او بي پروايي کوي. بنه دا راته ووايه چې دبنمنان دي څوک دي؟ کرونا وروسه.

شیری: دوشمنان مي هغه څوک دي، چې څوک د ډاکټر په خبرو عمل کی، بببررررر دستکشې په لاس کی، فاصله مراعتوي، او مخ ته ماسک اچوي، دا مي دبنمنان دي دبنمنان، ولې چې زما زور پر هغوی نه رسيري. هغوی رانه په مفتو کې بچ کېږي.

شامو: شه ستا ولي له انسانانو سره دشمني ده؟ ولي له حیواناتو سره دشمني نه کوي؟ څه دليل دی چې انسانانو سره دشمنی لپاره راغلی یې؟

شیری: وی ویی وی وی، تا کله کوم حیوان لیدلی چې حیوان د بل حیوان غیبت وکړي؟ نه یې کی. تا کله حیوان لیدلی، چې بل حیوان وژني؟ نه یې وژني. تا کله حیوان لیدلی چې د بل حیوان حق وخوري؟ نه یې خوري، نو ځکه مي حیوانات پرخوستل دا مرض ټول په انسانانو کې دی، هماغه ده چې انسانانو باندي عذاب نازل شوی دی. او زه راغلی یم.

شامو: ته دومره وحشي وپرويس يې، چې نه زور پېژني، نه بنځه گوري، نه ځوان گوري، نه ماشوم گوري، هر چا ته راروان يې دا ولي؟ **شیری:** بلکل، بلکل که هر څوک بي پروايي وکړي، ډېر خلک داسې وايي، چې ما کرونا نه نيسي، زه مسلمان یم، خو مونږ ته مسلمان، مونږ ته هر مذهب والا، چې په چا مو وس بر شو او د ډاکټر خبرې ونه مني، بببررررررر نو بيا په جامعه کې رانه شپه نه شي تيرولی.

شامو: ته يو چا جوړ کړی یې یې یې یې یې او که خپله دا دنيا ته راغلی یې؟ **شیری:** دا کېسي پرېږده، چې زه چا جوړ کړی یم، زه الله ج جوړ کړی یم، خو بيا هم درته وایم چې همدا اوس هم تاسو ته چانس شته، ټوبي

وباسی، سجدې وکړی، لمونځونه وکړی خپل، تیرشی د بل د حق خورلو نه، د بیت المال د مال چورولو نه، دینتیم او غریب د حق د خورولو نه، گني اوس خو قرننن استی، بیا به ټول عمر قرننن شی،

شامو: ستا څخه کرونا ویروسه ویره په کار ده او که یا تاسره دوستي؟
شیری: بلکل زه نه د دوستی یم او نه د خپلوی، زه د ډار شی یم، زه د خوف شی یم، ولې چې زه د چا دوست نه کېرم، ما درته وویل چې زه د هغه چا دوست یم خخخخهههههه، زه خوشحالیرمه چې د چا دوست، چې د ډاکټر خبرې نه مني، مخکې مې درته دا ټولې خبرې وکړې، لوده ته خو هیڅ په خبره نه یې، ځې که نه تا هم ونیسم او قرننن دې کړم. زه د هغه چا دوست یم چې د ډاکټرانو خبرې نه مني او د هغه چا دوښمن یم چې د ډاکټرانو خبرې مني.

شامو: ته دومره وحشی یې، چې د خلکو په سوچونو او فکرونو او کله کله په خوبونو کې ورځې، ولې دومره ظالم یې؟

شیری: بلکل - بلکل، تر څو دا خلک اصلاح شي، که اصلاح نه شي، هی پوهیږې بله اسماني ډبره هم درپسې راروانه ده. په هغې به نور هم زیله شی، اوس هم درته چانس شته توبې وباسی، توبې.

شامو: دوستانو تاسو د کرونا ویروس د خطرونو، د دوستی او دشمنی په اړه خبرې واورېدې، په دې هیله چې ټول له کرونا ویروس څخه ځان وساتی اوس ما او کرونا ته اجازه راکړی د خدای په امان. (شیر ۱۳۹۹).

بیلگه

لیکوال: سید فخرالدین هاشمي

د تمثیلي ټوټې نوم: ته زما د پلار نښانه یې (د ټکان خپروني زندان)

لوېغاړې: شیر احمد شیري، سيف الدين خندان او ملگری یې

د نشر ځای: شمشاد نړی وال راډیو ټلويزون، ټکان خپرونه، ۲۰۱۷م

دغه تمثیلي ټوټه چې ټول په کې درې ممثلینو برخه اخیستي ده

او د شمشاد نړی وال راډیو ټلويزون له خوا په ټکان خپرونه کې، خپره شوي ده په دغه تمثیلي ټوټه کې چې د ټولني د هغې طبقې چې جرمونه

کېږي، ولې جرم کوی... وا هلکه بل بندي راخوشي کړه. هی هی هی
کاکا ودریره. دا راته ووايه چې تا کوم جرم کړی ته خو سپین بریږی
سړی یې ته یې ولې بندي کړی یې.

دریم بندي (سیف الدین خندان): ما جرم اوس نه، جرم مې پخوا کړی
وو، ما خپله ځوانی په زندان کې تیره کړه.

سرتیری (شیر احمد): داسې وایې بابا دا.

دریم بندي (سیف الدین خندان): ما شل کاله خپله ځوانی په دې زندان
کې تیره کړه، په هغې وخت کې ستا مرحوم پلار په دې زندان کې امر
وو، لکه نن چې ته یې .

سرتیری (شیر احمد): د سرتیری د ژړا غږ. خخخخخخخه .

دریم بندي (سیف الدین خندان): ژړې ولې؟ مړي دې خدای وبخښي.

سرتیری (شیر احمد): د ژړا په حالت کې گوره بابا، ته له دې زندان
خه تللی نه شې، ته به ټول عمر زندان کې پاتې
کېږي. خخخخخخخه

دریم بندي (سیف الدین خندان): زه خو ازاد شوی يم دا ته څه وایې.

سرتیری (شیر احمد): کاکا ته زما د پلار د دې زندان د لاس نڅښه
یې، دا ځکه .

دریم بندي (سیف الدین خندان): پرېږده ته دا څه کوي، زه ځم نور په
دې زندان کې نه پاتې کېږم.

سرتیری (شیر احمد): نننه ته نه شې تلی راځه هله نو بېرته زندان ته
داخل شه. (هاشمي، ۲۰۱۷).

د لوستلو تمثیلي ټوټه

دا هغه ډول تمثیلي ټوټه ده، چې په سټیج یا بل کوم ځای کې د
اجراء کېدو او په هغې کې د نقش لوبولو په وړاندې ستونزې وي او په
نداریزه توگه وړاندې کېدای نه شي، یوازې د لوستلو لپاره لیکل شوي
وي. دا ډول تمثیلي ټوټې زیاتره یوازې لوستل کېږي او کرکټرونه په
کې رول نه شي لوبولی. دا ډول تمثیلي ټوټه د یوکس له لوري لوستل
کېږي. دا ډول تمثیلي ټوټه ځکه نندارې ته نشي وړاندې کېدلی، چې

کيدای شي، پېښه يا موضوع يې داسې وي، چې ليکوال يا ممثل ته يې ستونزې پېښې شي، نو ځکه يې نندارې ته د ممثلينو په مرسته نه وړاندې کېږي. دا ډول تمثيلي ټوټې ډېرې کمې او په نشت حساب دي. د دې ډول تمثيلي ټوټې ليکل ليکوال لپاره هم ستونزمن وي .

يو اکتيزه تمثيلي ټوټه

دا ډول تمثيلي ټوټه هغې تمثيلي ټوټې ته ويل کېږي، چې د يو کس له لورې پر مخ وړل کېږي. په يوه صحنه کې ټوله تمثيلي ټوټه راټولېږي دا ډول تمثيلي ټوټه ډېره لنډه او په زړه پورې وي. ياده تمثيلي ټوټه د وخت د ضايع مخه نيسي او خلک يې زياته خوښوي. په دې ډول ننداره يا تمثيلي ټوټه کې يو کس يا يو کرکټر کېدای شي د دوو يا زياتو کسانو اکتونه او مکالمې وړاندې کړي او همدا يو کس کيدای شي، څو مختلف غږونه او انځورونه د خلکو مخې ته تمثيل کړي. په يو اکتيزه تمثيلي ټوټه کې لوبغاړی يا کرکټر بيا ډېر ځېرک او هوښيار وسي، د تمثيل هر اړخ او د نندارچيانو د توجه او پاملرنې راول د ممثل لپاره ډېر اړين دي، ځکه چې په دې ډول تمثيلونو کې ممثل يو کس وي او هره خوا او لوری بايدکنترول کړي، څو کولی شي، نندارچيان ستړي او تنگ نه شي. د دې ډول تمثيل د بيلگې په توگه به په لاندې ډول يو تمثيل وړاندې کړو.

بېلگه

دا يو اکتيزه تمثيلي ټوټه ده، چې د يوه کس لخوا پر مخ وړل کېږي. په دغې تمثيلي ټوټه کې ليکل شوی کېسه په ځانله ځان پر مخ وړي او خپل ليکل شوی پيغام خلکو ته په ډېر مهارت او هنر سره رسوي، چې بېلگه يې په لاندې ډول وړاندې کېږي.

د تمثيلي ټوټې نوم: د دوبي لندن د شرکت خبرتيا

ليکوال: نگيار نا اشنا

لوبغاړی: بری افغانپور

د خپريدو ځای: ازادۍ راډيو د گورې اچار خپرونه، ۱۹۹۹/۱۱/۱۹

د دوبي لندن د شرکت خبرتيا

- ۱: د دوبي لندن شرکت يو تن داسي د اداري چارو کارپوه کس ته اړتيا لري، چي لاندې مهارتونه بايد ولري.
- لومړی: په نورو شرکتونو او مؤسساتو کې پنځوويشت کاله کاري سابقه ولري.
- دوهم: عمر يې بايد له دېرشو کلونو زيات او له پنځلسو کلونو کم نه وي.
- دريم: په اداره او منجمنت کې د ليسانس او ماستري برسیره د نړۍ د يو معتبر پوهنتون څخه د دوکتورا او فوق دوکتورا سند هم ولري.
- څلورم: په انگليسي، فرانسوي، جاپاني، چينايي او لږو ډېرو نورو ژبو روانې خبرې او ليکنې وکړي.
- پنځم: قد يې بايد ار تجاعي خاصيت ولري، يعنې د ريس په مخ کې دوه نيم لويشتي او دمامورينو په وړاندې دونيم متره اوسي.
- شپږم: د ويښتانو، سترگو او مخ رنگ يې مهم نه دی او ارايش يې هم خپله سليقه ده که يې کوي او که يې نه کوي.
- اوم: د ډريوري، خوشامند او ستايل لسنس لري او که يې نلري شرکت يې په کېسه کې ندی او حوصله يې تر ټولو مهم شرط دی او هغه هم دومره چې که د شرکت خاوند ورته په يوه ساه سل کنځلي وکړي، دی ورته څه ونه وايي. ځکه چې بيکاري زياته او کارونه کم دي. نو بايد ځان د شرکت د خاوند نادودو او ناخوالو ته ټينگ کړي. مينه وال دي ډېر زر خپل غوښتنل لیکونه د خپلو پنځلسو عکسونو سره يوځای د نوموړي شرکت د خاوند کور ته ورسوي. د انټريوگانو نېټې د ټيلفون د لارې اعلانيري. (ننگيارناشنا، ۱۳۹۸).

- څه وي مکالمه يې په لاندې ډول ده. دا يو انټرکټ تمثیلي ټوټه ده، چې يوه ټوکه يې په کې تمثیل کړې ده.
- زما مشرانو او کشرانو ورونو يوه خبره کوم او هغه دا ده چې دا کله څوک په لارو کوڅو کې جنگ کوي.
 - نو مونږ او تاسو له په کار دي، چې مونږ ښه په قراره باندې شاته کینو.
 - چې هغه شاته ولاړ کسان هم دا جنگ وگوري.
- په پورته مکالمه کې که څه هم د طنز په ژبه يوه لنډه ویديويي مکالمه ده او ځینې خلک به دا فکر کوي چې دې نفر د کوم مولوي تمثیل کړی او دا يې ښه کار ندی کړی، خو په حقیقت کې نوموړي د جنگ نه د نفرت لپاره دا ویديو جوړه او خلکو ته وړاندې کړې چې دا د طنز په ژبه هغه خلکو ته يوه درنه سپیره ده چې کله دوه کسان جنگ وي او دوی ورته ولاړ وي او يوازې سيل يې کوي. (@abdurahim44 ، ۱۴۰۰).

د محتوا له مخې د تمثیلي ټوټې ډولونه

د محتوا له مخې هم تمثیلي ټوټه مختلف ډولونه لري، چې دلته به يې هر ډول جلا جلا معرفي او بحث به پرې وشي. کله چې د ډرامايي يا تمثیلي هنر خبره کېږي، نو حتماً به تراژيدي او کميډي انځورونه به د ليدونکو يا لوستونکو ذهن ته راځي. د موضوع په دې برخه کې لاندې هر ډول تر بحث او څېړنې لاندې نيول کېږي.

تراژيدي تمثیلي ټوټه

دا هغه تمثیلي ټوټه يا نندارلیک دی، چې د غم، درد، ژړا، ویر حالت او پېښې په کې راغلي وي. دا ډول تمثیلي ټوټه په غمجن ډول پای ته رسېږي. د دې ډول نندارې لیکل یو څه ستونزمن ځکه وي، چې کرکټر په کې ځان داسې آماده کوي، چې خلکو ته واښايي، چې دې څومره غمجن دی او د خلکو په زړونو کې د همدردۍ او ترحم جذبه

راولاره کړي. دا ډول تمثلي ټوټه په خلکو ډېر اثر کوي او خپلو مسؤلینو ته يې متوجه کوي.

بېلگه

یتیم ماشوم

د تمثیل نوم: یتیم ماشوم

لیکوال: تاج محمد رحيمي

لوبغاړي: شوکت (ماشوم)

الیاس (بنوونکی)

بنوونکی: بچیه پلار دې څه کار کوي، چې ته داسې خیرن او ناپاک بنوونځي ته راځي؟

شاگرد: (ماشوم په سلگو سلگو) استاد جانه پلار مې په ځانمرغي برید کې شهید شو، زه اوس بې وسه او بېکسه يم، پلار نلرم، مشر ورور مې نشته، مور سره مې پیسې نشته چې ماته پاکې جامې واخلي او زه هم د نورو زده کوونکو په څېر پاک ستره راشم.

بنوونکی: څو یه کله او په کوم ځای کې دې پلار په چاودنه کې شهید شو.

شاگرد: (په وره ژبه د خپل پلار کېسه داسې کوي) استاد پلار مې په کابل کې په یوه چاودونه کې شهید شو، زه دومره بې وسه يم چې کله له بنوونځي نه کور ته لاړ شم، له خپلې بکسې نه کتابونه لرې کړم، په همدې بکسه کې بیا د بوتیانو رنگ، بورس او پالش واچوم. مور مې په سرو سترگو ژاړی او زه ورته وایم مور جانې ژاړه مه زه بنار ته ځم، مور مې په سر بڼکل کړي او په ژرا ژرا راته وایي زویه څه الله دې مل شه.

بنوونکی: څه زویه چې کله بنار ته لاړ شي بیا څه کوي؟

شاگرد: استاد د بنار په یوه څنډه کې کینم او د خپلې بکسې نه برس، ټوټه او رنگ راوباسم او بیا د دې بنار ړندو خلکو ته داسې نارې وهم. ماما، کاکا، راشه بوتیان درته رنگ کړم، په لس روپۍ یې رنگوم، ډېر بڼایسته یې رنگوم خیر دی راشه که خوښ دې نه شو پیسې یې مه راکوه.

ښوونکی: بچیه ته د ښار خلکو ته رانده ولي وايي؟
شاگرد: ځکه ورته رانده وایم چې تر ننه رانه چا پوښتنه ونکړه چې ماشومه په دې بکسه کې خو خلک کتابونه گرځوي، نو ته په کې ولي د رنگ ډبې، برس او پالش گرځوي، ولي درس نه وایي تر ننه زما د حال پوښتنه چا ونکړه، هر څوک مې رټي او له ځانه مې لرې شري.
ښوونکی: زويه له چا گيله لرې کنه؟

شاگرد: نه استاد له هېچا گيله نلرم ځکه کله چې د انسان د احساس سترگې رنډې او غوړونه يې کانه شي له هغوی گيله کول کومه معنا نلري. دلته چا کې رحم نشته، دلته انسانیت نشته، دلته څوک زړه نلري هر څوک خودخوا او د ځان غوښتونکي دي، زما هم خدای شته له بندگانو يې نه غواړم خپل همت او محنت په مرسته د خپلې کورنۍ لپاره حلاله نفقه گټم او بس. استاد زه به د قیامت په ورځ د خدای په وړاندي د دې ظالمانو څخه شکایت وکړم او خدای به يې ټولو ته سزا ورکړي. (ماشوم په ژړا ژړا له ستيج کوزيري او تمثیلي ټوټه پای ته رسوي). (رحيمي، ۱۳۸۷).

کومیدي تمثیلي ټوټه

دا ډول تمثیلي ټوټه په خونډرو او له خندا ډکو کلمو او حرکتونو پېليري. د دې ډول تمثیلي ټوټو لوبغاړي يا کرکټرونو څېرې هم کومیدي جوړيږي، څو وکولای شي د خلکو پام ځانله راوگرځوي او د هغوی د توجه وړ وگرځي. دا ډول تمثیلي ټوټه په ټولنه کې په هغو کړنو او خلکو ملنډې او رښخند وهي، چې ټولنيز مسولیتونه نه پېژني او د خپلې ټولني د خدمت لپاره کار نه کوي. کومیدي تمثیلي ټوټه يا نندارلیک له پیل نه تر پای په خندا او طنز ډکه وي او هره برخه يې د خلکو پام ځانله راگرځوي. په دې ډول تمثیلي ټوټه کې مهمه خبره دا ده چې هر کرکټر د خپلو مکالمو سره سمه څېره ځانله جوړه کړي څو وکولای شي د خلکو خندا او زړه لاس ته راوړي. په دې ډول تمثیل کې په

ټوکو، مسخرو او خندا د ټولني د بنسټه او ټپټي طبقې احساساتو او جذباتو د وړاندې کولو هڅه کېږي.

بېلگه

د تمثیل نوم: بڼه واده دې کړی بیا خو دې مبارک شه

ممثلین: عالم زيب مجاهد او نظر محمد

نشر ځای: نشتر حال سټوډیو، مهران سی دی هاوس

په دغه تمثیلي ټوټه کې، چې د سټیج پر مخ د خلکو په وړاندې ننداره کېږي، دوه کسان، چې یو یې عالم زيب مجاهد دی او بل یې نظر محمد دی. دواړه یې پر مخ وړي. عالم زيب مجاهد څخه په کې پوښتنې کېږي او هغه ځوابونه ورکوي. تمثیل په دې ډول پیلېږي، چې لومړنی کس وایي، چې نن زموږ سره داسې میلمه دی، چې مور ورته وایي واده وکړه او دی انکار کوي، چې نور به له میلمه څخه پوښتنې وکړو او خپل تمثیل پیلوي. همدا د کومیدي تمثیلي ټوټې یوه ډېره بڼه او په زړه پورې بېلگه ده.

عالم زيب مجاهد : اوس راځي زما زلمی میلمه. زلمیه په خبر راغلي؟

نظر محمد: خیر اوسې. مالي روره لږ اوزگار یې؟

عالم زيب مجاهد : ولې څه کار دې دی.

نظر محمد: او جی

عالم زيب مجاهد : څه کار دې دی؟

نظر محمد: ما ویل چې دا مچ راڅخه وشړي. های های دې مچ ته هم معلومه شوې ده، چې ما واده کړی دی. هر وخت می لکه خواښي په غوږ کې بنگېږي.

عالم زيب مجاهد : بڼه نو واده دې کړی، بیا دې مبارک شه

نظر محمد: ههههههههه پاک مولا دې په داسې بلا واړوه لکه زه چې

پري اوریدلی یم.

عالم زيب مجاهد : دا ولې ته خو ډېر گيله من غوندي یې؟

نظر محمد: روره گيله من به نه یمه بی تنخوا نوکر یم، د خپلي

خواښي، اوو د خپلي بڼخي.

عالم زیب مجاهد : بس ژاره مه، بڼه نو دا واده دې ولی کولو؟
نظر محمد: هاجي بس نو مور مي راته ویلي زویه زه به مړه شمه، خو ستا په سر به خهره (گلان) ونه وینمه، ما ورته وویلي چې مور لږ صبر خو وکړه چې په خپلو پښو خو لږ ودریزو.

عالم زیب مجاهد : نو بیا مور دته څه ویل؟
نظر محمد: نو مور ته ویل، ستا دا کجی پښی ما ته معلومیږي، هیڅ کله هم په خپلو پښو نه شي ودریدلی. بس ویل یې واده وکړه واده واده.
عالم زیب مجاهد : ژاره مه، بڼه نو بیا دې څه وکړل؟

نظر محمد: بس جی لکه د کالج د هلکانو، د بس په ستاپ ودریدم، خو مور مي دا فرمایش کړی وو، چې زه بودی یمه ځانله به خپله بڼه پیدا کوي. بس نو د څوارلسمې سپوږمۍ په شان تکه سپینه، داسې غټې سترگې، داسې اوږدې زلفې او ونه د چینار ټیک یې په اوربل.

عالم زیب مجاهد : بڼه ته نو په بس ستاپ باندي ودرېدي؟
نظر محمد: او جی بس لکه د کالج د هلکانو د بس په ستاپ ودریدم. بس هرې جینی ته به موسکی موسکی کیدمه. چابې مي په لاس کې تاووله.
عالم زیب مجاهد : دا د موټر چاپیاني (کیلي گانې) وي؟

نظر محمد: نه جې دا زما د زور سایکل چاپیاني وي. ما پرې هسي د وچې شوشا ورکوله نن سبا خو ټول خلک همدا چل کوي. هغه سایکل هم صیبه چا رانه پټ کړ.

عالم زیب مجاهد : څه مړه خدای به بل سایکل درکړي، خودا راته ووايه چې چا لفت (در وکتل) درکړو کنه؟
نظر محمد: او جې بس خدای مهربانه شو او مور له په منډه منډه راغلم، ما ویل موري مبارکه شه اینزور مي درله وکته.

عالم زیب مجاهد : خا، نو مور دې څه ویل؟
نظر محمد: نو مور مي راته ویل خا اینزور دې راله وکته، خو دا راته ووايه چې سپياکي (خوشيان) ټپلی شي کنه؟
عالم زیب مجاهد : نو تا ورته څه ویل؟

نظر محمد: ما ورته ویل موري، سپياکي څه چې یوه ورځ به تا هم دیوال سره وټپي.

میلو تمثیلي ټوټه

میلو له یوناني ژبي څخه جوړه کلمه ده، چې معنا یې سندره ده او په اصطلاحی توگه دا هغې ډرامې یا تمثیلي ټوټې ته ویل کېږي، چې سندري په کې زیاتي وي او هم پکې جذباتو او احساساتو ته ډېر زور ورکړل شوی وي. ظاهري شان او شکوت په کې مهم گڼل کېږي. (هاشمي، ۱۳۸۹: ۱۹۹)

د تمثیل دا ډول هم ډېر مهم وي او د ټولني منفي کرکټرونه د سندرو په ویلو سره د خلکو په وړاندې تمثیلي ډول تمثیل که څه هم یو څه ستونزمن وي، خو په خلکو یې اغېز ډېر وي او د شعر یا سندرو په ژبه خلک دې ته آماده کوي، څو له بدو رواجونو او کړنو څخه ځان وساتي او د ټولني سمو رواجونو او کړنو ته مخه کړي. دا ډول تمثیلي ټوټې ډېر لرغونې تاریخ لري ان د یونان لرغوني تمثیلونه په همدې ډول تر سره کېدل. نن سبا په ځینو تلویزونو کې دا ډول تمثیلي ټوټې زیاتي وړاندې کېږي، لکه د لمر نړۍ وال تلویزون په خندا شپه نومي خپرونه کې او همدا رنگه په ډنډوره خپرونه کې هم ترسره کېږي.

بېلگه

لیکوال: شیر احمد شیری

د خپریدو وخت او ځای: لمر نړۍ وال تلویزون، د خندا شپه خپرونه، ماښام ۷ بجې.

ممثل: شامو (مستعار نوم)

د تمثیلي ټوټې نوم: کرونا خپله دې کوه خپله کومه

په دغه بېلگه کې، د یوې سندري په ډول چې په سر کې سروکی او بیا ورپسې یوه یوه لنډې اچول شوې ده، د طنز په شکل سره وړاندې شوې او د ټولني د هغې ستونزې چې کرونا ویروس یادونه یې کړې ده، چې په نن سبا کې ورسره لاس او گریوان دي. په دغه میلو ډي تمثیلي ټوټه کې، یو کس، چې شامو نومیږي، د خپلې چمبې یا

داريا سره يادې ټپې په ډېرې هنر او تمثيلي غږ سره اورېدونکو ته وايي او دا پيغام ورکوي، چې خلک ځان له دې وژونکي وپروس څخه وژغوري او خپل ځانونه پاک وساتي.

گل په شرنګ شرنګ هې گل په شرنګ شرنګ
تور اوربل مې خور دې ولونه ولونه
کرونا په تلو راتل وزياتيږي
گل په شرنګ شرنګ هې گل په شرنګ شرنګ
تور اوربل مې جوړ دې ولونه ولونه
جانانه دلته مه راځه نه به درځمه

=====

گل په شرنګ شرنګ هې گل په شرنګ شرنګ
تور اوربل مې جوړ دې ولونه ولونه
که قرنټين يې غږ را وکړه
گل په شرنګ شرنګ هې گل په شرنګ شرنګ
تور اوربل مې جوړ دې ولونه ولونه
که کرونا شوې بيا دې نه راځي غږونه
گل په شرنګ شرنګ هې گل په شرنګ شرنګ
تور اوربل مې جوړ دې ولونه ولونه

=====

د صحت عامې وزير غوسه دې
گل په شرنګ شرنګ هې گل په شرنګ شرنګ
تور اوربل مې جوړ دې ولونه ولونه
په کور کې کېنې گني ټول به وټرمه
گل په شرنګ شرنګ هې گل په شرنګ شرنګ
تور اوربل مې خور دې ولونه ولونه

(شپږ، ۱۳۹۹)

تراژیدي کومیدي تمثیلي ټوټه

دا ډول تمثیلي ټوټې یا نندارې هم تراژیدي او هم کومیدي برخه لري. په دې ډول تمثیلونو کې دواړه اړخونه په یوه برخه کې تراژیدي یا خفگان او ژړا او په بله برخه کې یې کومیدي، خدا یا مسخره راوړل کېږي. په اوسنیو راډیويي او تلویزوني تمثیلي ټوټو کې داځانگړنه جوتنه ده او لیکوال هڅه کوي چې په لیدونکي یا اوریدونکي کې د لیدلو او اوریدلو تلوسې د زیاتولو په موخه په تمثیلونو کې دا دواړه خواوې رانغاړي. په دې ډول تمثیلونو کې د ټولني منفي خواوې کله په خفگان او کله په خدا یا رشخند او مسخره ټولني ته وړاندې کېږي او ټولنه په دې اگاه کوي، چې خپلو منفي کړنو ته یې پام شي او په راتلونکي کې ترې ځان وساتي. د دې ډول تمثیل لیکل لیکوال ته سخت او ستونزمن وي.

بېلگه

تمثیلي ټوټې نوم: یوه دعا به وکړو.

لیکوال: اسماعیل شاهد

لوبغاړي: اسماعیل شاهد، سیدالرحمن شینو او ملگري یې.

د نشر ځای: نشتر هال تیاتر، مسافر سي ډي هاوس له خوا.

دغه تمثیلي ټوټه د ټولني یوه برخه ده او کله چې یو څوک مړ شي، نو خپل خپلوان او دوستان یې د مړي کور ته راځي او د غمرازی لپاره خپلې خبرې کوي، کله کله دا غمرازي دومره سترې کوونکي شي، چې د مړي د کور خلک ترې تنگ شي، چې په دغه تمثیلي ټوټه کې همداسې یوه ستونزه انځور شوې، چې په لاندې ډول یې گورو. یاده تمثیلي ټوټه هم تراژیدي او هم کومیدي ده. ځکه هم په کې ژړا او هم په کې خدا ده، چې په لاندې ډول یې د بېلگې په توگه وړاندې کوو.

اسماعیل شاهد: یا الله ته یې وبڅي، جنتونه یې نصیب کړي، یا الله هغه دنیا یې بنایسته کړي، مرگ حق دی خلاصی ترې نشته.

شامپرک: راځی چې یوه دعا وکړو.

اسماعيل شاهد: بس خدای دې وبخي، هغه دنيا دې ورله خدای بنايسته کړي.

شامپرک: مور خبر شو، خفه شو، چي پلار دې مړ شو.

اسماعيل شاهد: مه ژارې، خدای دې وبخي، ټول مرو دا حق لاره ده.

شامپرک: های کاکاجي مړ شو، ډېر بڼه سړی وو.

اسماعيل شاهد: بس حقه لار ده نور مه ژارې په ژرا څه نه کپري.

شامپرک: يوه دعا به بيا وکړو.

اسماعيل شاهد: خدای دې وبخي، بس حقه لار ده ټول مرو. خدايه دا

څوک چي ژاري ته ورله صبر ورکړي، نور يې ورپسي ونه ژروي.

شامپرک: دا مړ شو؟ دا په څه مړ شو.

اسماعيل شاهد: هو مړ شو، بس حقه لار وه.

شامپرک: ډېر بڼه سړی و ما ته به يې هره ورځ پنځه روپۍ

راکولي. يوه دعا به وکړو.

اسماعيل شاهد: هو هغه سخي سړی وو هر فقير ته يې پيسې

ورکولي، خدای دې وبخي.

شامپرک: خه نو دا څنگه مړ شو؟

اسماعيل شاهد: بس بيمار و، څو ورځې بيمار وو وخت يې پوره شو او

مړ شو....

شامپرک: خه نو څو ډاکټرانو ته مو وړی و؟

اسماعيل شاهد: بس کړه نورې خبرې پرېږده بس وخت يې پوره شو

او مړ شو.

سيد الرحمن شينو: په چغو او ژرا صحنې ته راځي او خپلې خبرې

داسې پيلوي: . . . وای خخخخه وايي الله دې وبخي مړ شو، اخر هم مړ

شو، ما ته خو به يې لږ صبر کړی وو کنه.

اسماعيل شاهد: بس ډېر وارختا و.

سيدار حمن شينو: بس يوه دعا به وکړو، نړۍ باران وو پاس په لوړو

يې وروينه.... ما ويل يو تمبو يا تجير به مو ودرولی وی چي باران ونه

شي.

اسماعيل شاهد: نه تمبو مو لږولی باران نشته بس خدای دې وبخي .

سیدالرحمن شینو: یوه دعا به بیا وکړو، دا به د پاک الله رضا وي چي خدای پاک هغه په حق ورسولو.

اسماعیل شاهد: چپ شه مړه مونږ دي له ځان سره غلط کړو په مړي کي څوک سندرې نه وايي.

سیدالرحمن شینو: په ما باندې ډېر گران وو، وایم په ما ډېر گران وو، زما دوست وو، ما پرې ځان قربان ولو.

اسماعیل شاهد: بس زما په پلار هم ته ډېر گران وي خو حقه لاره ده ټول په همدې لاره روان یو.

سیدالرحمن شینو: نه نو ستا پلار په رښتیا هم مړ شو؟

اسماعیل شاهد: نه مړ نه دی ژوندی دی، خو مړی دی دا حقه لاره ده او بس مړ شو.

سیدالرحمن شینو: یوه دعا به بیا وکړو؟

اسماعیل شاهد: بس کړه مړه تنگ دي کړم بس خدای دي وبخي.

سیدالرحمن شینو: خه جنازه یې شوي ده.

اسماعیل شاهد: خود یې جنازه شوي مسلمان وو او اوس خښ شوی دی.

سیدالرحمن شینو: خدای دي یوزلي بیا وبخي زما ډېر گران ملگری وو، زما په اړه یې درته څه نه وو ویلي؟

اسماعیل شاهد: هو هو ستا په اړه یې راته ویلي وو کله نوم دي څه دی؟

سیدالرحمن شینو: نوم مي انځر گلی دی؟

اسماعیل شاهد: هو انځری یې یاد کړی دی کله مونږ خو تا پسي په اسمان کي گرځیدو خو ته خدای په ځمکه را کړي په تا خو زما د پلار پنځوس زره روپۍ وي هغه به له تا اخلم.

سیدالرحمن شینو: څه څه نه نه زه هغه نه پیژنم په ما دچا پیسي نشته، کیدای شي ما مړی غلط کړی وي زه به کوم بل مړي ته تلم... (شاهد، ۲۰۰۰م).

د موضوع له مخي د تمثيلي ټوټي ډولونه

د موضوع له مخي تمثيلي ټوټي يا نندارليكونو کي کوم بنديز نشته، ټول هغه څه چي د بشر او انساني ټولني په ژوندانه پوري اړه لري د تمثيلي ټوټو موضوع گرځېدای شي. موضوع هغه اساسي فکر او مطلب ته وايي يا هغه انگيزه او محرکه قوه ده چي د ليکوال د ليکلو عمليه پر هغي راڅرخي او مخکي تر ليکلو نه ذهن کي پخه شوي وي. د موضوع په دې برخه کي به لاندې هر ډول تر بحث لاندې ونيسو .

(هاشمي، ۱۳۸۹: ۲۰۶).

اخلاقي تمثيلي ټوټه

په دې ډول تمثيلي ټوټه کي د ټولني د اصلاح او اخلاقو د سموني کوشنيس کپري. دا ننداره يا تمثيلي ټوټه زياتره د ټولني منفي خواوې په گوته کوي او خلکو ته وړاندې کوي. ليکوال کوشنيس کوي، چي د ټولني د اخلاقو لومړی منفي خواوې خلکو ته په گوته او بيا وورسته ورته د نصحيت په ډول د مثبتو او بنو اخلاقو نمونه وړاندې کري، څو ټولنه وکولای شي د سمون خواته حرکت وکري. په دې ډول تمثيلي ټوټو کي کوميدې او تراژيدي دواړه خواوې راتلی شي او يا کېدای شي يوازې کوميدې يا تراژيدي خوا غوره شي، خو په اصل کي موخه د ټولني اصلاح او سمون دی. دا تمثيلي ټوټي کېدای شي، په ستيج په ژوندۍ بڼه او يا هم په راډيو يا تلویزون هم خپرې شي. که په هر ځای کي خپريږي، خو موخه او هدف به يي د ټولني د سمون او اصلاح کول وي. د ليکوالی هنر نومي کتاب ليکوال د اخلاقي تمثيلي ټوټي په اړه خپل نظر داسي څرگندوي: (اخلاقي تمثيلي ټوټه يا نندارليک هغه نندارليک ته ويل کېږي، چي موضوع او مضمون يي د نېکۍ او بدۍ په پرتلني ولاړ وي. د دغونندارليکونو يا تمثيلي ټوټو، چي له مذهبي نمائځنو يي سرچينه اخيستې، د رنسانس د دورې تر لومړيو پوري رواج درلود). (هاشمي، ۱۳۹۳: ۲۲۶).

ولسي تمثیلي ټوټه

ولسي تمثیلي ټوټې زیاتره د ولس په منځ کي راتوکېږي او د ولس د منځ څخه بح ث کوي. که چېرې د ماشومونو لوبو او کپسو ته غور شو هغوی هم خپلي لوبي او کپسي په تمثیلي ډول پر مخ وړي. که ماشومان له یوې خوا ځانگړې کپسي لري، خو د کپسو د تمثیل او بندوني لپاره یو لړ حرکتونه او خوځښتونه هم د کپسي له تر او سره سم تر سره کوي. د بېلگې په توگه د ماشومانو د نانځکو جوړول او بیا د هغوی واده کول او هغوی سره خبرې کول دا خپله د ولسي تمثیلي ټوټې بېلگه ده. (سنگروال، ۱۳۹۰: ۲۵۴).

ماشومان خپله هره کړنه تمثیلي او نورو ته یې وړاندې کوي. د بېلگې په توگه د چینټرو لوبه که وکتل شي هلته ماشومان تمثیل کوي او د خپل ساعتیری یوه وسیله همدا لوبي او تمثیلونه گڼي. یوشمېر څېړونکي انگیري چې اتن تر ویدی پیر د مخه هم دود وي چې دا هم د تمثیل یو ډول دی، چې اوس هم د پښتنو د ملي اتن په نامه یادېږي او د هر عمر خلک کولای شي په اتن کې برخه واخلي. د پښتو ادبیاتو په ولسي ادب کي هم ولسي تمثیلونه یا تمثیلي ټوټې فولکلوریکي بېلگې لري، چې د تمثیل هنر په کې پالل شوی دی. د بېلگې په توگه پښتو لنډی، د اتن نارې یا کاکړی غاړې، چې پېغلي یا ځوانان په کې رنگ رنگ حرکتونه او تمثیلونه کوي، چې مثال یې په لاندې ډول راوړو:

بېلگه:

هلک: ستادي قسم په حسن خپل وي
که یار دې بل وي ماته راکړه جوابونه
نجلۍ: زما دې قسم په حسن خپل وي
که یار مې بل وي زه دې اور واخلم مینه
نجلۍ: زما په مخ دې پرار جوړ کړ
زه به بخپلي مور ته څه ځواب وایمه
هلک: مور ته دې داسې ځواب ورکړه
زه له گړي سره ویالي ته وولويدمه

نجلۍ: مور به مې داسې راته وايي
گړۍ دې روغ پر خولې دې راوړل پر هرونه
هلک: مور ته دې داسې ځواب ورکړه
گړۍ په خټه زه په گټه وولېدمه
(سنگروال، ۱۳۹۰: ۲۵۸)

دې ته ورته نورې بېلگې يې هم په پښتو ولسي ادب کې ليدلې شو، خو اوس دلته د ولسي تمثيل خبره ده، نو ويلې شو ولسي تمثيل هغه تمثيل ته ويل کېږي، چې د ولس له منځه راوتی وي او د ولس هر قشر په کې ونډه لرلی شي. بڼه مثال يې مونږ د اشرف وركولى شو، چې ولس په يوه چغه د يو كار لپاره راوځي او هغه كار په گډه ترسره كوي. يا ولسي تمثيل يا نندار ليك هغه تمثيلي ټوټې ته وايي، چې زياتره كليوال او ولسي ژوند پورې اړوند مسایل په کې انځوريزي او په ساده ولسي كچه په مختلفو بڼو وړاندې كېږي، چې مخکې يې مونږ د بېلگو يادونه وكړه.

د اتلولۍ تمثيلي ټوټه

دا هغه ډول تمثيلي ټوټې دي، چې زياتره په کې د اتلانو كارنامې او كېسې وړاندې كېږي. دا نندار ليكونه په لرغونو زمانو کې ډېر دود وې، چې اتلان به يې نوميالي جنگيالي او توريالي وگړي وو. په اوس وخت کې هم دا ډول تمثيلونه په ځانگړو مراسمو په ځانگړي ډول د افغانستان د ازادۍ، دروسانو د وتلو يا انگرېزانو د ماتو وركولو په ورځو کې په ځينو مجلسونو او پروگرامونو کې وړاندې كېږي. بڼه بېلگه يا مثال يې د د افغانستان د ازادۍ د ۱۰۰ سلمي كليزې په مناسبت په شمشاد نړۍ وال راډيو تلويزون کې جوړ شوی پروگرام وو، تمثيلي ټوټو کې راتلای شي.

تاریخي تمثیلي ټوټه

دا هغه ډول نندار لیکونه دي، چې د یوې ټولني تاریخي پېښې په کې انځور پېري. په دې ډول تمثیلي ټوټو کې د ټولني تاریخي پېښو ته پاملرنه کېږي بڼه مثال یې انگریزانو ته د ماتې ورکولو او د ملالی د لنډۍ د ویلو پېښه ده یا د احمد شاه بابا د وخت تاریخي پېښې دي، چې دې ته تاریخي تمثیلي ټوټه ویل کېږي. د یادونې وړ ده، چې په دې ډول تمثیلونو کې ټول تاریخ نه بلکې د تاریخو پېښو غورچاڼ په لنډ ډول وړاندې کېږي، ځکه چې د تمثیلي ټوټې غېږه تنگه وي، نو نه شو کولای ټوله پېښه په کې انځور کړو.

غوټه لرونکي تمثیلي ټوټه

دا هغه تمثیلي ټوټې دي، چې په منځنیو پېړیو کې دود وې، چې اصلي موخه او هدف یې په اروپا کې د مسیحي دین ترویج او تبلیغ و. په اوس وخت کې غوټه لرونکي تمثیلي ټوټې ډېرې نه ترسترگو کېږي. (هاشمي، ۱۳۹۴: ۴۱۲).

په دې ډول تمثیلي ټوټو کې د موضوع سپرل لیدونکي یا اوریدونکي ته پرېښودل کېږي او قضاوت کوونکی یې خپله لیدونکی یا اوریدونکی وي. په اوس وخت کې د عیسویت د ترویج لپاره په ځیني هېوادونو لکه پاکستان، هند، ایران او نورو هېوادونو کې ځیني رسنۍ شته، چې په تمثیلي توګه د عیسویت تبلیغ تمثیل کوي او د خلکو په ذهنونو کې د یاد دین په اړه یو ذهنیت ورکوي.

مذهبي تمثیلي ټوټه

هغه تمثیلي ټوټې، چې ټولنیز مشکلات او ستونزې په کې په انتقادي ډول مطرح او د حل لاره یې ښودل شوي وي. دا ډول تمثیلونه مذهبي بڼه لري، خو په افغانستان کې د دې ډول تمثیلونو د لیکلو لیکوال ډېر کم دي او دا ځکه، چې په دې سنتي ټولنه کې مذهبي تمثیلي ټوټې وړاندې کول نور مشکلات او ستونزې زیږوي، خو په نورو مذهبونو کې د دې ډول تمثیلونو وړاندې کول ازاد دي او هغه ټولني چې غواړي

خپل مذهبي مشكلات او ستونزې د تمثیل په بڼه خپلو خلکو ته وړاندې کړي او د حل لاره ورته پیدا کړي.

بېلگه

د تمثیلي ټوټې بېلگه

لیکوال: عبدالبصیر مینه پال

د تمثیلي ټوټې نوم: زه څنگه په لمانځه کولو راغلم؟

یو ځوان چې له لمانځه څخه غافله شوی وو، هیڅکله به یې لمونځ نه کوو. نوموړی وايي ډېر ساده او آسانه په لمونځ کولو راغلم. یوه ورځ په ټولګي کې ناست وم، د دیني علومو ساعت شروع شو، بنوونکی چې څنگه ټولګي ته راغی؛ نو پوښتنه یې وکړه: ستاسو په نظر کوم ډول خلک لمونځ نه کوي

لومړني زده کوونکي: د معصومیت په بڼه وویل: هغه خلک چې مړه شوي دي، لمونځ نه کوي

دویم زده کوونکي: د ندامت په ډول وویل: هغه خلک چې لمونځ یې زده نه وي، لمونځ نه کوي

دریم هلک: له خپل ځای څخه ولاړ شو او معقول ځواب یې ورکړ: هغه خلک چې مسلمانان نه دي، لمونځ نه کوي. (په همدې شکل څلورم هم وویل): هغه خلک لمونځ نه کوي، چې کافران دي (په ترتیب سره پنځم هم وویل): هغه خلک چې له الله تعالی څخه نه وېرېږي، لمونځ نه کوي (ټولو زده کوونکو خپل نظرونه څرګند کړل، خو زه په فکر کې ډوب شوم او له ځان سره مې وویل؛ چې زه له کومې ډلې څخه يم؟ آیا زه مړ شوی يم؟ نه، زه خو ژوندی يم! آیا زما لمونځ نه دی زده؟ نه، لمونځ مې هم زده دی. آیا زه مسلمان نه يم؟ الحمدلله! مسلمان يم. آیا زه کافر يم؟ نعوذبالله. آیا زه له الله تعالی څخه، نه وېرېږم؟ ولي نه! الله تعالی قهار ذات دی، ماته په قهر نشي! نو ولي لمونځ نه کوم؟ له ځان سره مې وویل: بڼه! که د قبر په اوله شپه کې پوښتنه راڅخه وشي. ژوندی وي. لمونځ دې هم زده وو. مسلمان هم وي. له الله څخه هم وېرېږدلی؛ نو ولي دې لمونځ نه کاوه؟ څه ځواب به ورکړم؟ څو ټکانه مې وخورل او له هماغې ورځې مې کلک تصمیم ونيوه چې نور به په هیڅ حالت کې

لمونځ نه پرېږدم. راي! تاسي هم له ځان سره په دې اړه يوه شيبه فکر وکړئ!! رسول الله ﷺ فرمايلي: بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشَّرْكِ وَالْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ. (مسلم: ۸۲) ژباړه: د مسلمان او کافر تر منځ فرق په لمانځه کې دی. گرانه وروړه! همدا اوس الله ﷻ ته توبه وباسه او قوي اراده وکړه چې، له نن څخه وروسته به يو لمونځ هم نه قضاء کوم، که چېرې پدې تمه يې چې، سبا يا هم بل وخت به توبه وباسم؛ هسې نه چې، مخکې له توبې ويستلو څخه مړ شي، هسې نه چې بدعمله له دې فاني نړۍ څخه ولاړ شي، داسې ډېر ځوانان تللي چې، بيا هيڅ نه وي راغلي. گرانه وروړه! هيڅکله د الله تعالی له رحمت څخه مه ناهیلی کېږه، هغه ډېر مهربانه ذات دی، د خپلو گناهونو بڅښنه وغواړه او اميد ساته چې ماته به بڅښنه کوي

اشاروي تمثیلي ټوټه

اشاروي تمثیلي ټوټه هغې تمثیلي ټوټې ته ويل کېږي، چې ټوله مکالمه او کرکټر يې په اشارو خبرې کوي. په دې ډول تمثیلونو کې له اشارو، علامو او کنايو کار اخيستل کېږي. بنه بېلگه يې مونږ د الجزيرې تلویزون د گونگیانو د خبرونو مثال ورکولی شو. په افغانستان غوندي ټولنه کې د اشاروي تمثیلي ټوټې ارزښت په دې کې دی که څوک نه شی کولای د يو چا منفي ټکي په خوله بيان کړي، نو په اشارو خو يې بيانولی شي. يا بنه مثال يې په بنارونو کې په دېوالونو د هغه انځورونو جوړول، چې د فساد، رشوت او ناوړه کړنو په اړه جوړ شوي وي.

بېلگه

دا يوه تمثیلي ټوټه ده چې په اشاروي توگه ترسره کېږي

لومړی کرکټر شپونکی

په لومړي سر کې يو تن چې د شپونکي په بڼه يې ځان جوړ کړی وي، لويه چپنې ته ورته کورتي يې په تن، ملا يې په څادر تړلې او په لاس کې يې يو لوی لرگی (ډانگ) د ستيچ مخ ته راي لکه د کوچي روان وي رمو پسې شپيلې وهي او د حيواناتو په ژبه غږ کوي. په بيگروند کې ورپسې د ميرو او پسونو اوزونه غږیږي. داسې فکر کېږي چې ياد

ممثل عمل یوه رمه مخکې کړې او روان دی. شپونکی لا په خپلې رمې پسې روان وي چې په دې وخت کې یو بزگر راشي.

دویم کرکټر بزگر

په دویمه صحنه کې یو سپین ږیری سړی چې شلیدلې جامې یې په تن وي د غنمو بورۍ یې پر شاه راروان وي کله چې خپل پټي ته رسیري بورۍ په ځمکه ږدي، د تندي خوله په لسټونې پاکه کړي او بیا غنم په لمن کې واچوي او خلکو ته داسې بنایي لکه دی چې په پټي کې غنم شیندي.

دریم کرکټر خټگر

بزگر لا په کرونده کې بوخت وي چې سټیج ته دریم کس چې بېلچه یې په اوږده ده راروان دی او خپل لویډلی دیوال جوړوي خټه تیاروي او پسخه وهي. خټگر په خپله خټه جوړولو بوخت وي کار کوي چې په دې وخت کې یو نجار صحنې ته راشي.

څلورم کرکټر نجار

نجار سره په لاس کې تیشه، اړه او د نجارۍ نور واره وسایل وي او صحنې ته راشي. د راتگ سره سم خپل متر یا (پیټه) له بورۍ څخه راواخلي او په اندازه کولو پیل وکړي داسې بنایي چې نوموړی عملي لږیا دی یوه دروازه یا کرکی اندازه کوي او د دروازو د جوړولو اندازه یا ناف اخلي.

پنځم کرکټر موچي

کله چې موچي صحنې ته راشي خپل بورس، رنگ او بوټان له خلتې راوباسي او په بوټانو گنډلو او رنگولو پیل وکړي. دوی لا په خپل کا کې بوخت وي، چې د دوی تر شاه د ښوونځي ماشومان چې دوه هلکان او یوه نجلۍ وي راشي په ټولگي کې د خپلې تختې مخ ته کېني او په درس ویلو پیل وکړي او ښوونکی یې راشي په درس پیل وکړي. کله چې صحنه له دې ټولو کسانو څخه ډکه شي نو په دې وخت کې یو بل کرکټر راشي چې د هغې کرنې په لاندې ډول وي.

پردي یا بیګانه کرکټر

يو کس چې توري جامي او نقاب يې پر مخ وي د شيطان په څېر راشي کله چې وگوري ټول خلک په خپلو کارونو بوخت دي او د خپل وطن په ابادۍ مصروف دي، نو سر و خوري او له ځان سره وايي چې دوی ټول به په جنگ اچوم. لومړی راشي بنسوونکی ووهي او هغه له بنسوونځي څخه په وهلو وهلو وشرې. بيا له تختې څخه ټول ليکل پاک کړي څو ماشومان له ليک او لوست څخه محروم پاتې شي. له ماشومانو کتابونه ټول او څېرې يې کړي بنسوونځی وړان وچاړ کړي، تخته وغورځوي ټولگی وسوزوي... د افغانستان لويه نقشه ولاړه وي هغه سرچپه کړي او د کراس يا چلي پا علام پرې راکاږي. کله چې نقشه سرچپه کړي او د چليپا علامه پرې راکش کړي نو په دې وخت کې همدا شيطان نما انسان چې څهره يې وحشتناکه وي او پردی جاسوس او غلام وي خپل نوکان ترنگوي او هغه شپونکي ته ووايي چې دا نقشه نجار چپه کړي. بيا دهقان راولي او ورته وایي چې نقشه چوپان چپه کړي بيا همداسې موجي او نجار ته شیطاني وکړي او په دې سره په صحنه کې ټول وگړي لاس او گريوان شي او شيطان ډېر خوشحاله وي چې هېواد وال خپل وطن وړانوي او خپلو کې جنگ کوي. جنگ دومره گرم شي چې په ټولو سرې وینې رامتي شي په وینو کې لت پت پراته وي. اخ و ډب شروع شي خپلو کې سره په جنگ شي. همدا شيطان نما انسان ټولو ته په لاس کې وسله ورکړي او يو بل ته وایي چې په ټوپک يې وولی څو مړه شي. بنسوونځی وړان شي، هر څه گډوډ شي او بيا په دې وخت کې دا سندره وغږيږي.

په خپل وطن کې جنگ راته جوړ دی

هلته هم زه مرم دلته هم زه مرم

پردی غوبل دی پردی اثر دی

هلته هم زه مرم دلته هم زه مرم

زما گريوان يې ريشي ريشي کړو

زما وجود يې ټوټي ټوټي کړو

زما گريوان يې ريشي ريشي کړو

زما وجود يې ټوټي ټوټي کړو

پردی ټوپک دی پردی سنگر دی

هلته هم زه مرم دلته هم زه مرم

د همدې سندرې د غږېدلو په دوران کې یو بل تن چې سپینې جامې یې پر تن وي هک پک حیران پاتې شي هرې خوا چې گوري هر څه گډ وډ وي، نو راشي او هر یو زخمي په خپل غږ کې راجگ کړي او پخلا یې کړي او سندرې همداسې روانه وي د سپینو جامو والا له سترگو اوښکې بهیږي. له هر یوه ټوپک واخلي او لري یې گزار کړي. کله چې یو یو تن راجگ شي یو بل ته گوري حیران شي هغه سپینو جامو والا ټوپکونه مات مات کړي او لري یې گزار کړي. بیا لار شي د افغانستان نقشه راواخلي او د لطیف ننگر هاري دا سندرې شروع شي.

لو لپه شوم اور مي واخيست په فرياد او په سوران يم

نور مي بچ کړی ای! بچيان ستاسو کور افغانستان کور

څوک مي ویشي په څو برخو بېلوي رانه اندام

څوک مي غواړي چې ما خرڅ کړي جوړوي رانه غلام

بس دی بس دی خدای لپاره لږ مي پرېږدی په قراره

زه له هر څه يم لويډلی ورکه شوي رانه لاره

.....

دا سندرې لا ختمه نه وي چې په تالار کې یو شور او چک چک شروع شي کله چې دا ټول خلک سره پخلا شي د تالار زیات ناست خلک د سټیج مخ ته راشي او دې هر یو ته غاړه ورکوي او د پخلا کولو کوښښ یې کوي. سپینو جامو والا شخص د ټولو لاسونه لاس په لاس کړي او یو موټی او یو زنځیر ترې جوړ کړي. د اتحاد او اتفاق یو سمبول ترې جوړ شي. سټیج مخ ته ډېر خلک راټول شي د افغانستان نقشه په ټولو لاسونو کې ونیسي او یوه خوشحالي جوړه شي او بیا له همدې ممثلینو څخه یو تن دا لاندې شعر وايي او دا تمثیلي ټوټه په همدې ځای پای ته رسیري.

مونږ د همدې ځانگې گلونه یو مونږ مه بېلوه

لکه دا ستوري سره وروڼه یو مونږ مه بېلوه

زمونږ په زړو کې د یوې مېنې څراغ بلیري

د یوې مینې ارمانونه یو مونږ مه بېلوه
اوس خو مو دلته اړولي چرې مه رابښایه
ټول د یوې ځنې خالونه یو مونږ مه بېلوه
زمونږ د ټولو مراد یو دی چې ډېوې بلو
گډې زاری گډ تکلونه یو مونږ مه بېلوه
مونږ تل په خپلو کې ټول عمر سره مینه کړې
د خدای لپاره مینه زړونه یو مونږ مه بېلوه
زما (سرتېر) د وطن خاوره څه چې غرونه وایي
مونږ د همدغه وطن غرونه یو مونږ مه بېلوه

د تمثیل پای

(بنادمن، ۱۷، ۲۰)

اوم څپرکی

په معاصر ادب کې تمثیلي ټوټه

ادب یا ادبیات د وخت په تېرېدو سره پرمختګ کوي او نوي بدلونونه په کې رامنځ ته کېږي. په هر دور او هر پیر کې نوي تحولات او بدلونونه زغمي. که چېرته لرغوني دورې ته پام وشي هلته ادب دومره پرمختګ نه دی کړی لکه څومره یې، چې کلاسیکه دوره کې وکړ. بیا په کلاسیکه دوره کې هغه بدلونونه او پرمختګونه نلري لکه اوس یې چې معاصره دوره کې لري. په معاصره دوره کې ډېر بدلونونه راغلل، ازاد نظم، سپین شعر، هایکو، ټیپیزه، ټکوریزه، ناول، لنډه کپسه، کپسه ګی، تمثیلي ټوټه، ډرامه فلم، سریال او ... داسې نور ډېر نوي تحولات پښتو معاصر ادب ته را داخل شو او د پرمختګ پړاونه یې وو. په دې ډله کې یو هم تمثیلي ټوټه ده، چې معاصرې دورې او په ځانګړي ډول له شلمې م پېړۍ له پېله یې ډېر پرمختګ او وده وکړه. دا، چې معاصر یا اوسني ادب ته تمثیلي ټوټه څنګه راغله او له کومو پړاونو راتېره او پرمختګ یې وکړ په دې موضوع به دلته پوره بحث وشي.

پښتو معاصر ادب ته د تمثیلي ټوټې راتګ

د تمثیلي ټوټې په لرغونتیا په تېرو بحثونو کې خبرې وشوې او نور یې په لرغونتیا بحث ته اړتیا نه لیدل کېږي. د موضوع دا برخه دې ته ځانګړې شوې، چې معاصر ادب ته تمثیلي ټوټه کله راغله او څرنگه یې پرمختګ وکړ؟ په دې اړه به بحث او څېړنه وکړو، چې څه اړتیا

وه، چې تمثیل په دې سیمه خپل سیوری و غورو. لکه څرنګه، چې په دې سیمه د انگریز واکمني قایمه وه او په پښتنه سیمه د وخت جابر نظام ظلم او ستم دومره حد ته ورسولو، چې خلک یې دې ته مجبور کړل، چې د یو تحریک لاندې د خپل ژوند د بقا لپاره مبارزه وکړي. هماغه وو، چې د ډبرو هلو ځلو وروسته خدایي خدمتګار نهضت یا تحریک رامنځ ته شو، خو دا تحریک او نهضت د جنگ لپاره نه بلکې د عدم تشدد لپاره جوړ شو او خلکو ته به یې همدا ویل، چې تاسو وسلې ته مه لاس کوی ځکه که وسله مو لاس ته درشي، نو دا سیمه به نوره هم برباد شي. خلکو د خدایي خدمتګار خبره ومنله او د عدم تشدد سلسله یې روانه کړه.

په دې سلسله کې د عدم تشدد پلویانو زندانونه او مشکلات ولیدل، خو انگریز دوی په ارامه نه پرېښودل، نو هماغه وو، چې د دې تحریک غړو په اخبارونو او مجلو کې لیکل پیل کړل، چې په دې لیکلو هم سخت زندانونه ولیدل شول، په دې تحریک کې یو هم عبدالاکبر خان اکبر و، چې د لومړي ځل لپاره یې په ۱۹۲۷م کې د درې یتیمانو په نوم یوه تمثیلي ټوټه ولیکله او د اتمانزو په ښوونځي کې تمثیل او د خلکو په وړاندې نندارې ته وړاندې شوه. دې تمثیل یا نندارې په خلکو زیات اغېز وکړ او له دې وروسته په کراره کراره په نورو ښوونځیو او مدرسو هم ورته تمثیلي ټوټې او برنامې جوړې شوې. له دې وروسته پښتو ادب ته تمثیل ورو ورو مخه کړه او پرمخ روانه شوه.

عبدالاکبر خان اکبر د جونګري او خدایي خدمتګار په نوم نورې تمثیلي ټوټې یا نندارې ولیکلې. خدایي خدمتګار یې دومره مشهوره شوه، چې له ښودلو وروسته یې یو شمېر خدایي خدمتګاران، چې په دې ننداره یا تمثیلي ټوټه کې یې ونډه اخیستې وه ټول یې زندان ته ولېږل او سختې سزاګانې یې ورکړې. خدایي خدمتګار تمثیلي ټوټه یا ډرامه په ۱۹۳۰م کې د سټیج پر سر په ژوندۍ بڼه نندارې ته وړاندې شوه. په پښتونخوا کې بل کس، چې په هغه وخت کې یې تمثیلي ټوټو ته مخه کړه هغه قاضي رحیم الله وو، چې په ۱۹۲۸م کې د (نوي روشنی) په نوم تمثیلي ټوټه ولیکله همدا تمثیلي ټوټه یا ننداره بیا غازي امان الله خان افغانستان

ته راوغوښته او په ښوونځیو کې تمثیل او نندارې ته وړاندې شوه. (سنگروال، ۱۳۹۰: ۲۱۷).

په کوزه پښتونخوا کې تمثیلي ټوټې ځکه ډېره وده وکړه، چې هلته له انگرېزي څخه اردو او له اردو ژبې څخه په خپل وخت کې پښتو ژبې ته راداخله شوه. هلته بیا د سمندر خان سمندر نوم هم د یادولو دی، چې لومړیو کې یې تمثیلي ټوټې او بیا یې ډرامې ولېکلې. همدارنگه د حافظ محم ادریس نوم هم نه شو هېرولې نوموړی د ښوونځي ښوونکی هم وو. نوموړي د (استاد او ښوونځي) په نوم تمثیلي ټوټې وليکلې او په ښوونځیو کې د زده کوونکو لخوا د سټیج پر مخ نندارې ته وړاندې شوې. په کوزه پښتونخوا کې پښتو تمثیلي ټوټې یا نندارې ډېره وده وکړه او خپل پړاونه یې ووهل. په کوزه پښتونخوا کې د سرحد ارت له خوا د پېښور په نشتر هال کې په ۱۹۹۲م کې د پښتو خاکو یا تمثیلي ټوټو د نشر لپاره لاره هواره شوه او هلته یې پښتو تمثیلي ټوټو د نشر او خپریدو سره په کوزه پښتونخوا کې پښتو تمثیلي ټوټه نوره هم مشهوره او وده یې وکړه. په دې لړ کې د نظر محمد لیکلي ((دیوانه مستانه)) د نثار احمد زاهد (د دریو ښځو څښتن)) د خالقداد امید (کوټه پیسه) د طارق نایاب (پام کوه آشنا) او د فرمان عمرزي (ناوې څه شوه؟) تمثیلي ټوټې د یادوني وړ دي. (رضا، ۱۹۹۵: ۱۲۶).

په بره پښتونخوا یا افغانستان کې بیا د تمثیلي ټوټې یا نندارلیک په اړه دا نظر دی، چې د امیر شیر علي خان په دربار کې د فقیر احمد په نوم یو شخص و، چې پاچا د (مجلس آرا) په لقب نمانځلی و. نوموړي به ځینې تاریخي پېښې د رزمي شعرونو سره په تمثیلي ډول د پاچا په وړاندې تمثیل کولو. (سرور، ۱۳۷۹: ۴۲).

خو تر کومه، چې د اوسني تمثیلي ټوټې یا نندارلیک خبره ده، نو دا برخه د غازي امان الله خان د واکمنۍ په لومړیو کلونو کې پیل کېږي. کله چې په ۱۳۰۰ لمریز کال په پغمان کې د تیاتر ودانۍ جوړه شوه همدغه تیاتر کې د لومړي ځل لپاره نندارلیک یا تمثیلي ټوټې وړاندې شوې او له همدې ځایه په افغانستان کې تمثیلي ټوټه وزېږدله.

او رو رو د ځوانۍ مرحلې ته ور داخل شو. په همدې تیاتر کې په ۱۳۰۲ لمريز کال کې د خپلواکۍ د جشن په ورځ د (شهزاده جوا) په نامه ژباړل شوي نندار لیک یا تمثیلي ټوټه نندارې ته وړاندې شو. د دې تمثیلي ټوټې نندارې ته غازي امان الله خان خپله هم ناست وو.

د یادوني وړ ده چې یاد تمثیل د فیض محمد ذکریا، محمود طرزی او صلاح الدین سلجوقي وو، چې همدوی یې ترتیب او پروډیوسري هم کړې وه. په دې تیاتر یا سټیج باندې بیا نورې نندارې او تمثیلي ټوټې هم وړاندې شوي چې عبارت دي له: فتح ټل، بچه نازدانه، حاکم ظالم، مادر وطن او داسې نورې نندارې او تمثیل شوي. (هاشمي، ۱۳۹۴: ۴۱۶).

کله، چې په افغانستان کې په کال ۱۳۰۷ لمريز کې کورنۍ گډوډي جوړه شوه، نو تمثیلي ټوټه هم له سکوت سره مخ شوه، چې تر ډېره په دې ډگر کې زیاته پاملرنه ونه شوه او ډېر خنډونه ورته جوړ شو، خو کله چې په کال ۱۳۲۰ لمريز کال کې محمد نعیم خان د پوهنې وزیر شو، نو په دې وخت کې ځینو فرهنگیانو یو ځل بیا د تمثیل هنر ته وده ورکړه او کله، چې سلطان صلاح الدین سلجوقي د مطبوعاتو مستقل رییس شو، نو په کابل کې یې د پوهنې د نندارې بنسټ ډېره کېښوده او تمثیلي ټوټې یا نندار لیک ته یې یو ځل بیا ساه ورکړه. د سلجوقي په مرسته تمثیلي ټوټې دومره پرمختگ او وده وکړه، چې هره اونۍ کې به یې نوې نوې نندارې او تمثیلي ټوټې نندارې ته وړاندې کولې.

د تمثیلي ټوټې د پرمختگ سره په ولایاتو کې هم نندار لیک او تمثیلي ټوټو وده وکړه. په ننگرهار، پروان او پلخمرې کې د تمثیلي ټوټو د نندارې لپاره مرکزونه جوړ شو او هلته به هم مختلفې تمثیلي ټوټې نندارې ته وړاندې کېدلې. په ۱۳۳۹ لمريز کال په کابل کې د بنځو لپاره د (زینب ننداره) په ۱۳۳۸ لمريز کې د عسکری کلوپ په چوکاټ کې (لښکري نندارې) تاسیس شوي او دا مرکزونه د همدې لپاره جوړ شول، چې تمثیلي ټوټې په کې نندارې ته وړاندې شي. په همدې کلونو کې په کابل کې هم یو مجهز او په هر څه سمبال تیاتر جوړ شو او د همدې تیاتر په جوړیدو سره په کابل کې هم تمثیلي ټوټې وده وکړه او د پرمختگ پر لور یې قدمونه او گامونه پورته کړل. همدارنگه د

مطبوعاتو د ریاست په چوکاټ کې د تیاتر د هنري مؤسسي جوړیدلو، په ۱۹۶۳ م کال د اطلاعاتو او کلتور د وزارت په چوکاټ کې د بنسټو هنرونو د مؤسسي جوړیدلو او په ۱۹۶۶ م کې د پښتو تمثیلي ټوټو د اساسي فعالیتونو پیل کېدل، د کابل راډیو په چوکاټ کې د ډرام او ډیالوګ ریاست جوړیدل. دا ټول هغه څه وو، چې په افغانستان کې تمثیلي ټوټې ته یې وده او پرمختګ ورکړ.

کله، چې د ثور کودتا مخ ته راغله تر دغه وخته هم په افغانستان کې تمثیل او تمثیلي ټوټې وده وکړه او د یوې ښې وسیلې په توګه یې په خلکو کې پرمختګ وکړ، خو کله، چې د مجاهدينو او طالبانو واکمني منځ ته راغله، نو له دې ریژیمونو وروسته په افغانستان کې تمثیلي ټوټې ځان د رکود غېږ ته وغورځاو او تر ډېرو کلونو پورې تمثیل خپله ساه ورکړه.

د تیاتر در افغانستان لیکوال چې د نثري ادب ډولونو لیکوال یې نظر راخیستی یاد لیکوال په هېواد کې د تیاتر او تمثیلي ټوټې له پیلامې یعنی ۱۳۰۰ لمريز کال څخه تر ننه د بیلابیلو دورو د نندار لیکونکو، لوبغاړو او ډایرکټرانو د نومونو مفصل لیست خپور کړی، چې دلته به یې د نمونې په توګه د ځینو نومونه راوړو.

په نندار لیکونکو کې

استاد عبدالغفور بریښنا، استاد عبدالرشید لطیفی، عبدالرحمن بینا، غلام علي امید، عبدالرشید جلیا، استاد قیوم بیسید، عبدالطیف نشاط ملک خپل، استاد علي کهزاد، غرغښت، یوسف کهزاد، عبدالرحمن پژواک، غلام حضرت کوشان، عبدالغفور روان فرهادي، سید مقدس نگاه، عبدالروف بېنوا، محمد عثمان صدقي، منان ملګری، فضلي، اکبر پامیر، محمد یوسف آینه، مهدي د عاګوی، پیر محمد خاوري، خان آقا سرور، اسدالله حبیب او ... داسې نور.

ډایرکټران:

استاد صلاح الدین سلجوقی، بهره هروي، استاد عبدالغفور بر بښنا، استاد غوث الدین رسام، استاد رفیق صادق، غلام علي امید، محمد علي ورق، فیض محمد خیرزاده، حمید جلیا، راز محمد فراز، عصمت الله انصاری، سید مهدي شفا، ستار جفایي، پوونند، فضلي، منان ملگری، محمد اکبر روش، ډاکټر محمد نعیم فرخان، محمد عظیم رعد، وزیر محمد نکهت، رشید پایا، تواب لطیفی، سردار محمد امین او... داسې نور. (هاشمي، ۱۳۹۴: ۴۱۸).

په هر صورت په هېواد کې تمثیلي ټوټې وده او پرمختگ په لور روان وو. تر کومه، چې په افغانستان کې د نندارلیک یا تمثیلي ټوټې خبره ده، نو ویلی شو، چې د دې غورځنگ د پیلامي څخه څو کاله دمخه د نندارلیک لومړي څرکونه د مولوي صالح محمد کندهاري په هغه لومړي درسي کتاب کې وینو، چې د حبیبی د لیسې د زده کوونکو لپاره یې لیکلی او په ۱۹۱۶م کال کې چاپ شوي دي. په دې کتاب کې داسې ډیالوگونه راغلي چې هغه به زده کوونکو د تمثیلي ټوټو په توگه د سټیج دپاسه لوستل. (رفیع، ۱۳۷۱: ۹۹).

په دې لړ کې د ۱۳۰۰ لمریز کال شاوخوا د مولوي صالح محمد د (غیر حاضري) په نوم یوه لنډه تمثیلي ټوټه ده، چې د پوهني زده کوونکو د اعلیحضرت امان الله خان په وړاندې یې د سټیج پر مخ لوبولې وه. (انځور، ۱۳۷۱: ۱۸۶).

دندارلیک یوه بله بېلگه، چې مخې ته راځي هغه د محمد اعظم ایازي د (ازاد افغان او سپین ریري) تر سرلیک لاندې لیکلي او د کندهار پښتو ادبي انجمن د خپرندویه ارگان پښتو مجلې په یوه گڼه کې خپره شوي ده. د دې دورې په ننداره یا تمثیلي ټوټو لیکونکو کې ارواښاد عبدالروف بښوا، ارواښاد قیام الدین خادم، محمد نادر ایوبي، غلام رحمن جرار او جان محمد پکتیا نومونه دیادوني وړ دي. (هاشمي، ۱۳۹۴: ۴۱۹).

په ۱۳۲۲ لمريز کې د پوهنې نندارې په چوکاټ کې هم ډېرې پښتو تمثیلي توتې نندارې ته وړاندې شوې او په کال ۱۳۳۲ لمريز کې په مرکز او ولاياتو کې په پښتون میشتو ښوونځيو کې هم ډېر تمثیلونه او نندارلیکونه د سټیج پرمخ ښودل شوي، خو له بده مرغه په دې اړه لیکلي اسناد او شواهد نشته، چې کومې تمثیلي توتې په دې ښوونځيو کې ننداره شوي دي. ارواښاد سر محقق عبدالله بختاني خدمتگار په خپله يوه مقاله کې، چې ((فرهنگ مردم)) مجله کې ((په ننگرهار کې د تمثیلي توتې هنر بېلگې)) تر سرلیک لاندې خپره کړې يادونه کړې، چې په خپله يې په ۱۳۲۲ لمريز کال په کابل کې په يوه نندارلیک یا تمثیلي توتې کې، چې د ارواښاد نور محمد پوونده په ډایرکټرۍ د (مات کنډول) تر سرلیک لاندې په کابل کې نندارې ته وړاندې شوې په کې يې کار کړی. (بختاني خدمتگار، ۱۳۶۵ : ۷۷).

همدارنگه په ۱۳۳۶ لمريز کال په ننگرهار کې د ننگرهار د ښاروالۍ په چوکاټ کې د نندارو لپاره يو تياتر يا نندارتون هم جوړ شو، چې په دې تياتر کې به مختلفو لیکوالو خپلې تمثیلي توتې لیکلي او په همدې تياتر کې به يې نندارې ته وړاندې کولې. (هاشمي، ۱۳۹۴ : ۴۲۰).

په ورو ورو په هېواد کې په مختلفو ولاياتو کې هم تمثیلي توتې رواج او د پرمختگ گامونه يې پورته کړل. بختاني صاحب د ځينو تمثیلي توتو لیکوونکو نومونه داسې راپېژني. (غلام دستگیر رنګ، عبدالروف قتیل، عبدالله بخاتي، عبدالطيف گرديوال او... داسې نورو نومونه په گوته کوي.) او د هماغه وخت د ممثیلينو نومونه يې هم په خپله مقاله کې ياد کړي لکه، استاد نورالدين مهموم، اسلام دين هنريار، اسدالله شينواری، اسدالله نصرتي، نثار احمد نثار، غلام دستگیر رنګ، بختاني صاحب، گرديوال او خانگل نومونه يې ياد کړي دي. د همدغه يادو لیکوالو او ممثیلينو پر مټ په ننگرهار کې د تمثیلي توتې هنر دومره وده او پرمختگ وکړ، چې ډېر مېنه وال يې پر ځان رامت کړل او دا هنر د هر چا د خوښۍ وړ وگرځېد. همدارنگه د ننگرهار د ولسوالیو په لیسو لکه، د کامې په مراد عالي لېسه، د کزې د شیخ ملکيار

لېسه، د روښان لېسه، د روداتو د احداث لېسه، د کوز سلطانپور د میا فقیر الله جلالابادي لېسه، د بښوې جمالي لېسه او ... دې ته ورته نورو ډېرو لیسو او بښونځیو کې همد تمثیلي ټوټې یا نندارې وړاندې کېدلې او دا کار د دې لپاره کېده، چې د خلکو پام زده کړو ته راجلب کړي او له هېواده د بی سوادۍ لمن ټوله کړي.

په مشرقي کې وخت پر وخت مختلفې تمثیلي ټوټې نندارې ته وړاندې شوي دي، چې په هغې کې یو هم د عبدالله بختاني د (سیدو ملنگ) ننداره د پام وړ ده، چې په کال ۱۳۳۸ لمريز کې ولیکل شوه او څو ځلې نندارې ته وړاندې شوه. د ننګرهار د لیسې د فعالیت په نتیجه کې بیا د ننګرهار ښاروالۍ په مرسته (ننګرهار ننداره) هم جوړه شوه. (هاشمي، ۱۳۹۴: ۴۲۱).

دې ته ورته په کندهار او د هېواد په نورو ولایاتو کې هم د تمثیلي ټوټې هنر وده او پرمختگ وکړ او د خلکو پام یې ځان ته راوگرځو. په دغه وخت کې د تمثیلي ټوټې پیلیدل یو لوی کار او لوی هنر ځکه و، چې نني عصري وسایل نه وو او خلکو له همدې لارې خپل هنري ذوق ماتولو. د پښتو تمثیلي ټوټې یا نندارې د راتگ او پرمختگ بل پړاو بیا په کال ۱۹۶۶م کې د اطلاعاتو او کلتور د وزارت په چوکاټ کې، چې کله د پښتو تياتر یوه څانګه جوړه شوه او مسؤلیت یې ارواښاد پاینده محمد پوونده پر غاړه واخیسته، نو نور یې هم پرمختگ او وده وکړه. ښاغلي پوونده څو کاله په دې ډګر کې خدمت وکړ، خو کله چې د تمثیلي هنر یوه ډلګۍ کندهار ته لاړه او هلته یې په فعالیت پیل وکړ، نو پوونده هملته کندهار کې پاتې شو او په کابل اطلاعاتو او کلتور وزارت کې د پښتو تياتر یا تمثیلي ټوټې په ټپه ودرېدې.

د یادونې وړه ده، چې د ښاغلي پوونده په وخت کې، چې چا په تمثیلي ټوټو کې برخه اخیستې وه، د هغوی نومونه په دې ډول دي. (فضل محمد فضلي، منان ملګری او زلیخا فخری) و. چې له دې ادارې له ختمیدو وروسته یې په راډیو افغانستان کې د ډیالوګ او راډیو ډرام

په برخه کې یې کار پیل کړ. فاطمه، صایمه مقسودي، محمد اصف وردگ، حاجي کامران او عبدالرشید پایا په دغه اداره کې د ډایرکټرۍ تر حده رسیدلي وو، خو کله، چې د عبدالاحد صالحې په مشرۍ د ثقافت او هنر ریاست بیا په فعالیت پیل وکړ، نو پښتو تمثیل او تیاتر هم ورسره وده او پرمختگ وکړ، چې په دې لړ کې جان محمد پلار، جمیله یامن، فضل محمد فضلي، منان ملگري، رشید پایا او محمد اصف وردگ ورسره بیا فعالیت پیل کړ او پښتو تمثیل ته یې له سره ساه ورکړه. (سرور، ۱۳۷۹: ۱۱۸).

د نثري ادب ډولونو لیکوال، چې تیاتر در افغانستان د لیکوال نظر یې راخیستی لیکي، چې کله په راډیو افغانستان کې د راډیو د هنر او ادبیاتو اداره کې د تفریحي او تربیوي پروگرامونو لپاره مستقله اداره جوړه شوه د دې لارې چارې برابرې شوې، چې د پښتو تمثیلي ټوټو پروگرامونه یې په مستقل او خپلواکه توگه کار کولو ته مجبور کړل، چې له همدې لارې د فضل محمد فضلي په ډایرکټرۍ پښتو تمثیلي ټوټې ته د پام او قدر وړ خدمتونه وشو او د پرمختگ لور ته یې گړندي گامونه پورته کړل. (هاشمي، ۱۳۹۴: ۴۲۲).

ددې بحث د پایلې په توگه ویلی شو، چې پښتو تمثیلي ټوټې په لره او بره پښتونخوا کې بلکې په ټوله پښتنه سیمه کې له لوړو او ژورو راتیر شوی او هر وخت یې مشکلات او ستونزې گاللي دي. همدارنګه ویلی شو، چې پښتو معاصر ادب ته د تمثیلي ټوټې راتگ او پرمختگ په یوډمي توگه ندی شوی بلکې د وخت په تېرېدو سره په کراره کراره یې پښتو ادب ته سر بنسکاره او بیا یې ورو ورو د پرختگ قدمونه پورته کړل، چې په دې وروستیو کې یې گامونه دومره گړندي شول، چې اوس د هېواد په هر ټلویزون او راډیو کې د تمثیلي ټوټو لپاره ځانگړي پروگرامونه او خپروني جوړې شوي دي. په افغانستان کې مختلف ټلویزوني چینلونه لکه شمشاد نړۍ وال راډیو ټلویزون، ژوندون نړۍ وال راډیو ټلویزون، لمر نړۍ وال ټلویزون، افغان ټلویزون. په کابل کې او همدارنګه په لوی مشرق کې بیا انعکاس راډیو ټلویزون، شرق راډیو ټلویزونه، مرام، صفا راډیو او د هېواد په نورو ولایاتو کې مختلفو

رسنيو او همدارنگه په يوټيوب چينلونو، فیس بوک او نورو مجازي چينلونو کې پښتو تمثیلي ټوټې وده او پرمختگ وکړ او ځان يې د د اوج پړاو پر لور روان کړ. د يادوني وړ ده، چې په افغانستان او کوزه پښتونخوا کې تمثیلي ټوټې په سټیج بنودل کېدې، نو ځکه يې کتابي يا چاپي بڼه نده لرلې يوازې په مختلفو خورو ورو ليکنو او مقالو کې ورته اشاره شوې ده، نو ځکه يې زياتې بېلگې په لاس کې نلرو، خو اوسني تمثیلونه او نندار لیک لیکونه له نېکه مرغه په يوټيوب، فیس بوک، ټيک ټاک او نورو اجتماعي چينلو او رسنيو کې شته او هر وخت که څوک وغواړي ليدلی او گټه ترې اخيستلی شي. د موضوع دا بحث دلته د څو تنو مشهورو پښتو ننداره لیکونکو د نومو په يادوني پای ته رسول غواړم: عبدالاکبر خان اکبر، رحيم الله، عبدالرحمن پژواک، عبدالروف بينوا، محمد اعظم ايازي، صالح محمد کندهاری، قيام الدين خادم، پاينده محمد پووند، عبدالله بختاني خدمتگار، قتيل خوربانې، منان ملگری، فضل محمد فضلي، واحد نظري، محمد اکبر پامير، جان محمد پلار، احد ژوند، ممنون مقصودي، محمد اصف وردگ، عنايت الله شفق، ننگيار نا اشنا، تاج محمد رحيمي، امام جان مجبور... او داسې نور د يادوني وړ دي او په دې برخه کې نوي ځوان ممدلين هم نه شو هېرولی لکه: امام جان مجبور، ممنون مقصودي، حضرت گل زنداني، ضياء الرحمن لالاخيل، محمد يونس داودزی نومونه د يادوني وړ دي.

په پښتو ادب کې د مشهورو تمثيل لیکونکو پېژندنه او د ځينو تمثیلي ټوټو بېلگې

د موضوع دا برخه مو دې ته ځانگړې کړې ده، چې د ځينو مشهورو تمثيل لیکونکو لنډه پېژندنه او د ځينو يې بېلگې وړاندې کړو. دا، چې په پښتو ادب کې ډېر زيات ننداره يا تمثيل لیکونکي لرو، نو د ټولو راورل او معرفي کول، د موضوع لمنه پراخوي، نو ځکه د ټولو له ډلې يواځې د څو تنو پېژندنه او د تمثيل بېلگې راورو، څو و

کولی شو، د څېړنې دا برخه هم پرې غني کړو، نو په همدې اساس به دلته د ځينو تمثیل لیکوونکو په پېژندنه پیل وکړو او که د کوم لیکوال بېلگه مو تر لاسه کړه هغه به هم ورسره مل کړو.

عبدالاکبر خان اکبر

بناغلی عبدالاکبر خان اکبر د عبدالقادر خان زوی او د سخي ارسلا خان لمسی په خټه محمد زی او په ۱۹۰۰ م کال د پېښور د چارسدې په عمرزو کلي کې زېږدلی دی. لومړنی او منځني تعلیمات یې په خپله سیمه کې تر سره کړي وو. بیا وروسته د لوړو زده کړو لپاره د پېښور په اسلامیه کالج کې شامل، خو له بده مرغه د کالج په دویم کال کې وو، چې د وخت ظالم نظام له امله یې کالج پرېښود. د پښتونستان له مجاهدو شاعرانو او لیکوالو څخه دی. نوموړي د خپل ژوند زیاته برخه په خدایي خدمتگار تحریک د خان عبدالغفار خان سره په مبارزه کې تیر کړ. د وطن د ازادۍ لپاره یې قلمي او ځاني مبارزه دواړه پر غاړه اخیستي وو. هم یې د قلم او هم یې د تورې په برخه کې د وطن لپاره خپل ژوند قربان کړ. په کوزه پښتونخوا کې لومړنی تمثيلي ټوټه یا سټیج ډرامه لیکوونکی دی، چې لومړنی تمثیل یې د درې یتیمان په نوم او بیا وروسته یې د خدایي خدمتگار په نوم یوه تمثيلي ټوټه ولیکله، چې په ښوونځي کې تر تمثیلولو وروسته یې ټول لوبغاړي د وخت ظالم نظام زندان ته ولېږل.

په دې پسي یې یوه بله سټیج ډرامه یا تمثيلي ټوټه د (جونگره) تر نوم لاندې په سټیج تمثیل کړه، چې یاده ډرامه یې په کتابي شکل هم ولیکله، خو کله چې د وخت پولیسو د نوموړي کور تالاشي کړ د نوموړي ټول لیکلي اثار یې له ځان سره وپورل او تر اوسه یې هیڅ درک نشته. تعلیم جدید، تهذیب جدید، تربور او کاروان روان دی دا هغه تمثيلي ټوټې دي، چې بناغلي عبدالاکبر اکبر لیکلي او په ښوونځیو کې یې نندارې ته وړاندې کړي، خو له بده مرغه د نوموړي هیڅ تمثيلي ټوټه په لیکلي بڼه نه تر لاسه کېږي او د وخت نظام یې ټولې لیکنې له ځان سره وړي دي. (بېنوا، ۱۳۹۳: ۹۹).

د فرهنگ ادبیات پښتو دوهم ټوک لیکوال یې د مړینې نیټه داسې یادوي چې نوموړی په کال ۱۹۷۷ م د اکتوبر د میاشتې په یوولسمه نېټه له دې نړۍ سترگې پټې او ابدې دنیا ته رخصت شو. (هېوادل، ۱۳۶۵: ۲۲۵).

عبدالله جان اسیر

عبدالله جان اسیر د مقرب خان زوی او د شېر زمان خان لمسی د ۱۹۱۰م کال د جولای په څوارلسمه د مردان د سمیې د سوابی په زیده نومي کلي کې زیږدلی دی. لومړنی زده کړی یې د خپل کلي په مدرسه کې تر سره کړي دي. د محکوم پښتونستان شاعر او لیکوال دی. نوموړی هم د خدایي خدمتگا تحریک غړی وو. نوموړي په یاد تحریک کې نه ستړي کېدونکي خدمتونه وکړل. بناغلی اسیر د شاعرۍ ترڅنګ یو ښه او تکړه لیکوال هم وو. نوموړي د درس عبرت په نوم د تمثیلي ټوټو یو چاپ شوی اثر هم لري، چې په لومړینو تمثیلي ټوټه لیکونکو کې یې نوم د یادوني وړ دی. نوموړی په ۱۹۷۸ م کال د نومبر په دیارلسمه نېټه ومړ. دا، چې زیاتره تمثیلي ټوټې په کتابي بڼه نه دي، خبرې شوي، نو ځکه یې د ځینو بیلگو له راورلو عاجز یو. (بېنوا، ۱۳۸۸: ۸۲).

محمد اکبر پامیر

محمد اکبر پامیر د بهاولدین زوی او د گل جان لمسی په کال ۱۲۹۸ لمريز د ننګرهار د کامې ولسوالۍ په سنگر سرای نومي کلي کې نړۍ ته سترگې پرانیستي دي. په پښتو او فارسي ژبو یې ډېرې لیکنې کړي دي. لومړنی زده کړی یې د خپل کلي له ملا څخه تر سره کړي دي. بیا لوړو زده کړو لپاره د وخت حکومت د نورو هلکانو سره یوځای ترکي ته ولېږه. لوړې زده کړې یې په ترکیه کې تر سره کړې او په کال ۱۳۲۱ لمريز کې د کابل پوهنتون د حقوقو پوهنځی استاد شو. نوموړي

په پښتو تمثیلي ټوټو او ډرامو کې لوی لاس درلود، چې د ځینو نومونه یې په لاندې ډول دي: **مجنون**، **گژدم**، **دیوانه**، **محبت**، **مجرم**، **قاتل**، **دوست**، **بخت ازمايي**، **بندی** او ... داسې نورې تمثیلي ټوټې او ډرامې یې لیکلي دي. د نوموړي بڼدي منظوم تمثیل د ډېرو خلکو پام ځانله راوگرځو، یاده ډرامه یا تمثیلي ټوټه یې په کال ۱۳۲۸ لمریز له کابل راډیو څخه د پښتونستان په پروگرام کې خپور شو او دې کې د پاکستان د حکومت ظلم پر پښتونستاني بڼديانو باندې تمثیل شوی دی. **بناغلی پامیر** په کال ۱۳۵۱ لمریز په کابل کې وفات شو. (بېنوا، ۱۳۹۳: ۱۹۳).

بېلگه

لیکوال: محمد اکبر پامیر
د تمثیلي ټوټې نوم: **بندی**
کرکټر یا لوبغاړي: **مستعار** نوم **بندی**
دلته به یې د بڼدي منظوم تمثیل یوه برخه د بېلگې په توګه راوړو

بڼدي

کرکټر یا کردار یې په دې ډول دی، چې (بڼدي په ډېر غم او درد د ځان سره خبرې کوي او خپله منظومه مکالمه داسې پیلوي):
بڼدي:

دا دنیا ده ورونو کله تیاره کله رڼا وي
کله کاندې څوک خندا کله چاباندې ژراوي
د طبیعت نظام او عدل هیڅکله نه ورکېږي
د حقیقت لویه برېښنا په ګوتو نه پټېږي
(بڼدي لږ مکث او مسکا وکړي او د اضطراب نه ډک اوسپلې وباسي
او بیا وايي)

د ازادۍ په لار کې بڼدیتوب وي او که مرګ
دواړه یو دي دواړه یو دي سره غبرګ
هغوی گمان لري چې په ظلم او ستم بیا
کاره واړه فکرونه به شي بېر ته سم بیا

که ظلم او تحکم زور کېدای شو په عدالت
نن به نه و په دنیا کې ژوندی هیڅ یو ملت
(د بندي د غټو بوټونو آواز کرار کرار رانژدې کېږي په دې وخت
کې بندي په لور او مسخره غږ وايي او له ځان سره خاندي)
بیا څه وايي لېونیه آواز دې نه پټېږي
آواز مې مکث ته زما نه ډېر بېرېږي
راته بنسکاري نور دې عقل کوچېدلی دی له سر نه
نور دې تللی دی بلکل دید له بصر نه
ته روند کون یې.....

(بندي بیا په غرور سره وايي) :

..... رښتیا ده..... درانه دې غوږونه

ستا خبیث آواز چې اورم غوڅېږي مې هدونه

زه حېران یمه تاته چې څنگه دې زړه خاندي

سبا غر غره کېږي.....

هغه وخت به نه ته خاندي.....

دا دنیا دغه یې حال او دا یې روزگار دی

څوک کاندې غلامی او باداري د ځېنو کار دی

څوک د حق په لاره درومي شهیدانو هدیرې ته

څوک ناست وي په کرسی کې بادارانو امر یې ته

زما و ستا منځ کې موجود یو لوی توپیر دی

زه عاشق د آزادی یم خو اجنبي د ستاسو پیر دی

ترپایه.. (بېنوا، ۱۳۹۳ : ۱۹۳ - ۱۹۴).

په پورته منظوم تمثیل یا نندارلیک کې د کوزې پښتونخوا پر بندیانو د
ظلم او ستم کېسه د یو کس لخوا پر مخ وړل کېږي، چې هغه د بندي په
شکل کې خپل ځان جوړ کړی وي او ټوله کېسه تمثیل کوي او د وخت
د ظالم نظام پر وړاندې د خپلو بندي ورونو د خلاصون او پرې د ظلم
نه کولو هڅه او تمثیل کوي. یاد تمثیل په کابل راډیو کې تمثیل او په
پښتونستان خپرونه کې نندارې ته وړادې شوی دی. بښاغلی پامیر په

تمثیلي ټوټه او ډرامه کې لوی لاس لري او د قلم بنسټګر یې د بندي منظوم تمثیل نه له ورايه بنکاري. روح دې یې بناد وي.

محمد رضا مومندي

محمد رضا مومندي د عبدالعزیز خان زوی د پښتو ژبې تکره لیکوال او شاعر وو. په کال ۱۹۲۵ م د پښتونستان په هزار خانۍ سیمه کې چېرته چې د رحمان بابا مزار دی زېږدلی او په ۱۹۴۱ م کې د میټرک یا لسم ټولګي څخه فارغ او په لیدي ریډنگ هسپتال کې د نرس یا کمپوډر په حبث دنده تر سره کړې ده. نوموړي د (کوډي) تر سرلیک لاندې یوه وړه تمثیلي ټوټه یا ننداره په دیالوګي شکل لیکلې او په ۱۹۶۰ م د اکتوبر په میاشت کې د پېښور په (غنچه) نومي مجله کې چاپ او خپره شوې ده چې دلته به یې د نمونې په توګه راوړل بڼه وي. نوموړی په کال ۱۹۹۹ مې کې د اګست په دیارلسمه وفات او د هزار خانۍ په مشهوره هدیره کې خاورو ته وسپارل شو. مخکې له دې، چې یې بېلګه راوړو د څو اثار نومونه به یې ذکر کړو. رواچي زندان تمثیلي ټوټې، غنچه ډرامې، د کوچنیانو لپاره دیادونې وړ دي. (انځور، ۱۳۷۱: ۲۳).

بېلګه

لیکوال: محمد رضا مومندي

د تمثیلي ټوټې نوم: کوډي

لوبغاړي یا کرکټرونه:

۱: شمع

۲: ثمر

۳: بلقیس

کوډې

اول تمثیل یا اوله ننداره

(په یوه کور کې د واده نه څو ورځې پس)

شمعه: وای (ثمرو) خور! نرور ده که سور اور دی سور اور؟ د راتلو سره یې راته په کور کېنې هغه ویجاړی شروع کړي دي چې تپوس یې مه کوه.

ثمرو: دا څه وایې؟ شمعي خور! بلقیس گني دومره بده ده؟

شمعه: وای خورې! بده ده که زه درته وایم، بغمه یې کړه راته.

ثمرو: نو آخر غواړي څه؟

شمعه: بېلول! اوف! شپه او ورځ په دې علتونو او شیطانو پسې لگیا وي چې کله به وي چې د سلیم زړه د مور نه تور کړم او ترې نه بېل شي.

ثمرو: وای خورې! دا ما چې اورېدلي وو غلط و څه؟

شمعه: تا څه اورېدلي او د چانه؟

ثمرو: خورې! ما ته خو دلبرو خور د بلقیسي دومره صفتونه کول چې د حد نه تېر، ویل یې که بنځه ده، نو بلقیسه ده. په کتوی څمځی کې هو بنیاره، په وینځلو، گنډلو کېنې مړنې، د خوابنې سخر په خدمت کېنې لکه د وینځي شپه او ورځ چاپکه، او که څوک سرې سروټکي ورته په سر کې نوبه د حیا نه ورته اوف قدرې ونه کړي...

شمعه: وای خورې! دا ټول دروغ دي، ورکه بلقیس شه او ورکه یې نامه شه، زه درته وایم مصیبت دی مصیبت! هیڅ نه ورځي او هغه که ورتلل نو هم یې هېر یې کړل بس د زړه بداوی ده نور څه نه ده گوري... های های خورې په رڼا ورځ خدای شمکوره کړم، زه څه خدای وهلي وم چې د زوی دپاره مې داسې مصیبت خوښولو...

ثمرو: خورې! وای خورې! دا زوی دي ورته هم څه نه وایې چې داسې بې اسرې ده؟

شمعه: وای ثمرو! زوی مې د بنځي شو اوس یې ځما نه زړه مور شوی دی، هو زه درته وایم داسې بده پرې لگم لکه د دېنمن، خدای خبر چې بلقیسي پرې څه جادو کړی دی ځما خو هډو اوري نه.

ثمرو: خورې! سلیم اوس هغه سلیم نه دی چې زه به کله راغلمه ځما تلي به یې بنکلولي، د واده نه پس داسې بدل شوی دی لکه ورځ چې شپه شي، که زه ورته سمه کوم نو دی راسره په وړانه ځي خورې. زمانه خرابه ده د خپل عزت راسره خیال دی. د حیانه د الف نه ب ورته نه شم کولی.

شمعه: نو خورې! ترڅو؟ آخر به یوه ورځ راشي چې د دې شامدام بغمونه به مې زړه پرق وچوي.

ثمرو: وای خورې! خدای مکه د بلقیسی زړه خو درباندي داسې یخ مکره.

شمعه: آو! آمین! خو خورې په هېڅ علاج یې نه رسم، نو چې دا کور وته پرېږدم او که زهر وخورم؟ ما نه خويې دوه درې خطا کړي دي، بس خو چې راغلي ده نه څه خبره راسره نښلي د ذري ذري خبرې سره لکي تری او سلیم ته یې په غوړونو کښې ورمڼي.

ثمرو: شمعي خور! بلقیس خو خیر اوس راملومه شوه چې د شر لکي ده ولي زه وایم چې سلیم څنگه بدل شو؟ هغه خو فرېنسته وه هغه خو چرې په عمر کښې ستا زړه ته درد نه و رسولی.

شمعه: وای خورې! اور د اور نه لگي کنه سلیم خو پاک و، خو چې دا گنده بوټی ورسره شوه، نو پلید یې کړو. خورې! اوس سلیم هغه سلیم نه دی پاتې کنه کوم چې د واده نه وړاندي و، سلیم خو اوس د ښحې په لاس کښې لکه د گوداګي لوبېږي. هغه اوس په ما څه کوي په ما توکي څه؟ زه خو ورته اوس توره بلا شوم توره بلا. رانه لري تښتېدل غواري.

ثمرو: شمعي خور! ځما په زړه کښې بوه بله خبره راغله هسي نه چې بلقیسی په تا گودې کړي وي.

شمعه: وای خورې! دغه خو زه هم ژاړم کنه چې سیم داسې زر ولي بدل شو؟ د سلیم په سترگو کښې زه اوس ولي اغزی اغزی کېږم؟ سلیم ولي ما ته د مورولې پام نه کوي؟ دا کار بې د کوډو نه چرې کېدی شي؟ ضرور د بلقیسی کوټنی مور څه کړي دي. هغه خو په دې خبرو

کښې د پخوا راسې مشهوره ده او ځما دا پوره یقین دی چې د خپل مراد د تر سره کولو دباره په کور دا د شکون غشی هم دې اچولی دی.
ثرو: د شکون غشی؟ های الله! دا خو ضرور د چا پوخ دښمن کار دی.

شمعه: وای ثرو خور! زه خو د بلې زمانې ساده بڼه یم له دې حرام کارونونه تر اوسه خدای ساتلي یم ما له خو یې هیڅ څه علاج نه راځي او نه مې د چا نه څه اوریدلي دي، هسې اورم چې په یو بڼه او د اتفاق کور کښې چې داسې یکدم څه بې اتفاقي راپیدا شي نو د هغې لویه وجه سپرېه فال او کوډې کېدی شي. خورې! که تاله مې څه علاج درځي نور راته یې اوښایه کنه؟

ثرو: شمعی خور! ما خو درته یو ځل خور ویلي دي او خدایگو چې د دې قسې په اورېدو سره خو درته د ډېره غمه لکه د مومو ویلي شوم. خلق وایې چې په ننګیالي خور کښې د یو پالي فقیر جونگره ده او هغه ددې کوډو په کار کښې ډېر منلی شوی دی، که خوښه دې وي نو ور به شو.

شمعه: وای خورې! ته به راسره دومره بڼېگڼه کوي او زه دې تلی نه ښکولوم؟ زه خو وایم چې هډو اوس ورشو
ثرو: اوس؟

شمعه: هو اوس! خو دامې ویل چې که کوډې راوختلې نو ځای نښې به یې راته هم ښایي او که نه؟

ثرو: یه خورې! زه درته وایم داسې پوره پوره نښې پتې به یې درکړي چې حېرانه به شي ورته، څه معمولي پالي نه دی کنه خورې؟ د کلو کلو خلق ورته راچلیري او خپل مرادونه پرې ترسره کوي.

شمعه: بڼه ده خورې! دا به دې ماسره لویه نېکي وي چې زما هډونه اوس په اورسوځي زه گوره نوره نه شم حصاریدی.

ثرو: بڼه ده خورې! راځه چې دی ورله بوځم خو شکرانه د لسو نه کمه نه اخلي چې څه دځان سره واخلي گوره.

شمعه: یه خورې! شل خو دې واخلي خو چې ځما کوډې راوباسي! راځه چې ځو، دا دې روپی راسره دي.

ثمرو: بڼه راځه چې څو (دواړه) حرکت وکړي. (بېنوا، ۱۳۹۳، ۴۸۳ : ۴۸۴).

په پورته تمثیلي ټوټه کې، چې په څو مختلفو نندارو کې وړاندې شوې ده دوه بڼې چې یوه یې ډېره ساده او بله یې ډېره چانسگره او هوښیاره ښکاري شمعی د زوی ناوې بلقیس په اړه خبرې کوي د بلقیس خواښې چې له خپلې اینرور نه سر ټکوي او زړه خوري ټمرو چې بله بڼه ده او ځان شمعی ته ډېره نږدې ښایي هغه دې ته مجبوري چې کوډگر او پالي ته ورشي. له دې تمثیلي ټوټې څخه زموږ د کلیوالو میرمنو هغه ساده توب او ناپوهي هم ډېره بڼه ترسترگو کېږي چې څوک ورته څه ووايي هماغه مني. دا دواړه کرکټرونه زموږ د ټولني نمونه په گوته کوي. یاد تمثیل چې په سټیج هم تمثیل شوی ډېر په زړه پورې او ښکلی انځور وړاندې کوي او خلکو ته دابښایي چې په کور کې د جنګونو نتیجه دا رامنځ ته شي چې بیا خواښې او اینرور په یو بل بد گمانه شي. ښاغلي رضا مومندي دې ته ورته نور ډېر تمثیلونه هم لیکلي خو دلته مو دا یوه نمونه راوړله او په همدې بسنه کوو.

غلام دستگیر ږنگ

غلام دستگیر ږنگ د محمد سرور خان زوی په خټه ابراهیم خیل خوگیانی په ۱۳۰۶ لمریز کال د خوگیانو په کږه کې زېږدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د کږې په لومړني ښوونځي کې ترسره کړي او په ۱۳۱۸ لمریز د کابل په اساسي دارلمعلیم کې شامل شو. په ۱۳۳۰ لمریز کې د ننگرهار د لېسې لومړی سرښوونکی او بیا یې مدیر مقرر شو. په ۱۳۳۶ لمریز کې د ننگرهار د پوهنې لوی مدیر شو. ښاغلی ږنگ د شاعری سره سره یو ښه لیکوال هم دی. نوموړي ځینې تمثیلي ټوټې او ډرامې هم لیکلي چې عنوانونه یې په لاندې ډول دي. د غم منګۍ: تمثیلي ټوټه، مجبور غل: تمثیلي ټوټه، خیر او شر: ډرامه. د حق تبلیغ، ټولنه او ښوونکی دا د نوموړي ډرامې او تمثیلي ټوټې دي، دا،

چې نمونې یې زموږ لاس ته راوړه رسیدلې نو ځکه مو کومه نمونه رانه وړه. (بېنوا، ۱۳۹۳: ۴۸۳ – ۴۸۵).

عبدالله بختانی خدمتگار

عبدالله بختانی خدمتگار د ملا اغا جان زوی د ننگرهار د سره رود ولسوالۍ د بختان نومي کلي کې په ۱۳۰۵ لمریز کال کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې په ننگرهار کې تر سره کړي په پښتو، فارسي او عربي ژبو یې دیني او متادوله زده کړې تر سره کړي دي. د پوهنې په برخه کې مختلفې دندې تر سره کړي، خو یادونه یې ځکه نه کوم، چې زموږ له موضوع څخه بهر کېږي. نوموړی د یو حساس شاعر تر څنګ یو تکړه، پوه او هنرمند لیکوال هم و. پښتو ژبې او ادب ته یې ډېر خدمتونه کړي دي، چې یو په هغو کې د تمثیل یا ننداره لیکنې هنر دی، چې نوموړي په دې برخه کې زیات زحمت وگاله او د هغه وخت د ننگرهار تياتر لپاره یې ډېرې په زړه پورې تمثیلي ټوټې او ډرامې ولیکلې، چې دلته یې موږ د نمونې په ډول د سیدو ملنګ تمثیلي ټوټه راوړو. (بېنوا، ۱۳۸۸: ۹۵۴).

د یادونې وړ ده، چې د سیدو ملنګ ننداره یا تمثیلي ټوټه په څلور نندارو کې وړاندې شوې، چې دلته یې موږ د یوې صحنې یا نندارې بېلګه وړاندې کوو.

بېلګه

د سیدو ملنګ

لومړی تمثیلي ټوټه یا ننداره

لوبغاري

سیدو: مشر ورور

نوروز: منځنۍ ورور

گلاب: کشر ورور

لالی: کشره خور

غندل: د سیدو آشنا
شاهین: د نورو انډیوال
ریدی: د گلاب ملگری
د گاونډیانو نه یوه بنځه
خای: د یوې غریبي کورنۍ کور له غریبانه لوازمو او وسایلو سره (یعنې سټیج یې ورته داسې آماده کړی وو، چې د یو غریب کور انځور یې ورکولو)
مور: (د کور خلک سره ناست دي، سیدو ویده دی. مور یې ورته غږ کوي: سیدو! یا سیدو گیه! پاڅېره غرمه ده...)
سید: په کت کې کښینی سترگې مښي، زنگیري، بېرته پریوځي.
مور یې: په سیدو گیه پاڅه، په هلکانو سبا نارۍ ناوخته کېږي، دوی ځي کار لري.

سیدو: سیدو بیا کینی غزوني کوي بیرته پریوځي.
نوروز: مورې زر شه زه بیا غیر حاضر یرم مزدوري مې سوزي.
گلاب: هو! ادې جاني نن زموږ سبقونه هم سخت دي، امتیانوم نژدې دي، زر شه مورې څنگه وکړو؟ اوس که هغه ځوانیمرگ وینس شي. د لېرې نه د ساز غږ راځي ساز ډېر په جوش کې دی مخامخ کوڅه کې خلک وار په وار تېرېږي راتېرېږي چا د قولبي غویان مخکې کړي او د قولبي سامان یې په اوږه دی. د یوه پایڅه پورته بله بنسکته بیل په اوږه، یو دریشي کړی بل په درشي کې له بایسکل سره، یو نیمه بنځه د سرې ټوکرۍ په سر تېرېږي. بزگران، ماموران، مزدوران، مکتب یان، نارینه، بنځي، غټ، واړه تیرېږي.
مور: پاڅه کنه دا څنگه خوب دی.
سیدو: پاڅي سترگې مښي، غزوني کوي. د ساز غږ ته غوږونه بوڅوي، دروپ بېرته لویږي او ځادر په ځان کش کړي.

د سندر غاړي غږ:

سحر سبادی خلک ټول کاروله ځینه
لالا زنگېږي خوب یې وړینه

مور: بچیانو وخت ناوخته دی هغه چې پاڅېدو بیا به زار زقوم
وځوري.

د سندر غاړي غږ:

په شوگیرو چې خوار مانده شي
نو تر غمي پورې ویده شي
زما پرې څه که نر کټی وزېروینه
لالا زنگیري خوب یې وړینه
گلاب: هو مورې مونږ ته یې راوړه، لالا مې بیگا سیل ته تللی
و، شوگیري یې کړي دي. خدای (ج) زده چې کله به پاڅیري.
نوروز: هغه به تر غرمې ویده وي بیا به تیاري شکرۍ ته ناست
وي، په کور کې به توده ډوډۍ وهي. مونږ به خواري مزدوري کوو، په
بازاري ډوډۍ به سات تیر کړو، په لوږه په تندې، او دانه شرمیري چې
مفته ډوډۍ ځوري.
مور د دلاسانې په لهجه: خیر دی بچو یو یې گټي سل یې خټي. زه به
سبا ناری راوړم.
نوروز: اخر به څنگه شي؟ نه د کور سودا ورسره ده، نه مونځ اودس
پېژني، نه د کار او غریبۍ نه خبر دی، بس یو چرس پېژني او بل سیل.
گلاب: لالا مې خوب او خوراک هم پېژني.
د سندر غاړي غږ:

نی د ډوډۍ غم و سودا ده
نه یې د دین نه د دنیا ده
چرسو نشه کې ټول کارونه هیروینه
لالا زنگیري خوب یې وړینه
نوروز: اخر به څنگه شي، نه د کور سودا ورسره ده. نه د مري ژوندي
غم کوي، نه وايي چې مور په مخکې ودونه لرو دې زمانه کې یو واده
د غریب سړي کور وړانوي، که مرگ راشي نو مری به په څه خښ
کړي، خو که مرشي مونږ به دا سیالي له کومه کړو لالی او مور یې

سبا نارۍ راوړي، لالی دسترخان غوړوي. مور یې د شرمبو کاسه
ردی ټول راټولیري او په خوراک پیل کوي.

د سنډر غاړي غږ:

دی لږ نه خوري ډېر ه نشته

وايي د ولږې ویره نشته

پاس د مورۍ نه خدای (ج) ډوډۍ راغورځوینه

لالا زنگیري خوب یې وړینه

په دې وخت کې سیدو کېني غزونې کوي سترگې مېني او د ساز غږ ته
غوږونه بوځوي، په کلانکاری پاڅي وايي لالی جانې کوزه راکړه.

مور: هو نیمه ډوډۍ پاتې ده، ستا برخه د شرمبو سره...

سیدو: سیدو په مخ اوبه ووهي. مورې ولا ډېر بې خوبه یم که راته یو
شیر چای راکې چرت به مې ساز شي.

مور: به تعجب سره هن شیر چای! که د اشتها سره پراتې ورسره وي
ځنگه. (لږ په تندۍ) دا خو نه وايي چې مور مې غریبه ټوله ورځ غوا
پيايي، وروڼه مې خپل کار پسې ځي، زم خو یوه ورځ دې خپلي غوا ته
یو پنډ واښه راوړم...

سیدو: (په کشاله او متاثره لهجه) چې نه یې راکوي مه یې راکوه (لږ
جدي) زه شومرو سره ډوډۍ خورۍ نه شم.

نوروز: (په استهزا) ډېره نشته او دی لږه نه خوري.

سیدو: (په قهر) ستایي په څه، تي ژر ژر تاووه (په دې وخت کې سیدو
د نوروز د خوراک پېښې کوي) د ځان غم وکه چې ډنگر نه شي.

نوروز: زه خو هم د ځان غم کوم او هم ستا، خو ته لږ فکر وکړه یو کار
روزگار؟

سیدو: (د نوروز پېښې کوي) یو کار روزگار (لږ جدي) څه کار
روزگار؟ بیا په جدي لهجه وايي: تاسو باندي خو خدای (ج) راوستي
،زه خو داسې کارونه نه شم کولی.

نوروز: (په هار او استهزا سره) شیر چای خو غوښتی شي؟

سیدو: (د نوروز پېښې کوي) شیر چای خو غوښتی شي؟ ستا پرې څه
ما خو مې د مور نه غوښتي (غږ لوړوي) تا ته زور درکوي؟

نوروز: خود ماته زور راکوي، ته یا سیل کوي یا اوده کېږي ما په ځان شپه ورځ یوه کړې ده مزدوري کوم بیا زما یې په څه؟
سیدو: داسې مزدوري خو ولا که کولی شم، د ورځې په لسو دولسو روپو ولاکه دومره کړ او په ځان تیرولی شم.

نوروز: په یو دفتر کې خو پیادګي کوه کنه!!
سیدو: هو! سر به یې په یوه تنګه نه ارزي، زه به ورته ټنډیک ولاړ اوسم، څه ده چې د میاشتي په اخر کې اته شلې روپۍ راکوي.
نوروز: اوس دې ګټه څومره ده؟

سیدو: که ګټه نه لرم خدای (ج) خو مهربانه دی، که خدای (ج) مهربان (په دې وخت کې اسمان ته گوري او وايي) بیا نو.....
نوروز: زه وایم چې ډېره نشته او لږه نه خوري.
سیدو: هو کنه خدای (ج) روزي رسان دی.

نوروز: خدای (ج) خو هیچاته د مورۍ نه ډوډۍ نه غورځوي.
شاهین: (په کوڅه کې تېرېږي غږ کوي) نوروزه! څه چې څو چې حاضرېږي تیرېږي.
د سندر غاړي غږ:

ادکې مورې لږ تلوار که

سبا نارۍ ورته تیار که

که غوسه شو بیا کاسه چپه کوبه

لالا زنگیري خوب یې ورینه

(رېډي د گلاب مکتبي انډیوال د کوڅې نه ورته غږ کوي هغه خپل سامان اخلي روانیږي د روانیدو په وخت کې وايي) لالا ته مې زر سبا نارۍ ورکړی، چې پرون یې هم کاسه واړوله (د سیدو مخ پریمنځل شوی ناست وي، مور یې نیمه ډوډۍ د شرمبو سره ورته ږدي).

سیدو: ما ماته شیر چای وکه!

مور: (په نرمۍ) زویه! هره ورځ شیر چای خوري خیر دی که نن یې شرمبو سره وخورې.

په معاصر ادب کې تمثیلي ټوټه | 121

سیدو: (په قهر او غوصه) خیر نه شر (کنځلي) زه..... لکه..... چي ستا میری زی یم اوس ځامن دې ووتل په خدای (ج) چي سر در باندې مات کړم.

مور: په قهرجنه لهجه وايي: خدای دې ځوانیمرگ که!

سیدو: (په قهر او تندۍ) خدای دې تا ځوانیمرگه کي، خدای (ج) دې پلار په قبر کې ځوانیمرگ کي!

مور: په قهرجنه خندا کې ووايي: لیونتوب ورباندې اثر کړی دی.

سیدو: (په قهر او تندۍ سره) د لیونۍ لوري (د شومرو کاسه په مور واريو)

د سندر غاړي غږ:

د غوا خوسي نور کارونو

دلو او لور او دغوبلونو

هغه شرمیري ځکه ځان ترې پټوینه

لالا زنگیري خوب یې ورینه

(سیدو بد گوري مور یې د کاسې ټوټه په لاس کې نیولې) د همسایه

بنځه د غنډل مور راځي وارخطا وايي، بیا څه چل دی هره ورځ

ستاسو دا حال دی؟

د سیدو مور: خدای (ج) مې دې په سیدو باندې بوره کړي!

سیدو: خدای مې دې تانه خلاص کړي.

د سیدو مور: د غنډل مور ته وايي: کار نشته، روزگار نشته، د غوا -

خوسي نه خبر نه دی په لو - لور شرمیري، بې غبرتی په سر

اخیستی، بنه کالي او بنې بودی غواړي او کا ته یې ملا ماته وي

بلا وهلی دی. خدای (ج) مې دې په سیدو بوره کړي.....

د غنډل مور: خیر دی بنسیرا مه کوه! (په کوڅه کې غنډل تیریري، د

دروازې نه غږ کوي) سیدوگيه! او سیدوگيه!

سیدو: غنډلیه ته ځي؟

غندل: سیل بڼه لگیدلی دی، د زړه ور خان د زوی واده دی عجب بنایسته هلکان راغلي دي (هغه د بڼی لاس گوته د کین لاس په اورغويي د چرس پخولو په صورت بڼي) همدا پیدا کړي، ځانونه به ورته نیشه کړو.

سیدو: یه د نر بچیه په پیر دي رحمت، د چلم راک چې شوی دی غټ کار دي کړي دي، زه خو روند او کون وم (سیدو ځي غندل سره لاس په لاس روانیږي)
د سندر غاړي غږ:

لالا نارام دی نه سمیږي

زور د هیچا پرې نه رسیږي

نصر افغان به یې په کوټکو سموینه

لالا زنگیږي خوب یې وړینه

په همدې غږ سره دا تمثیلي ټوټه پای ته رسیږي او ټول نندارچیان چې نندارې ته ناست وي ټول ورته چک چک کوي او صحنه پای ته رسیږي. پورته تمثیلي ټوټه د ټولني هغه ناخوالي په گوته کوي، چې زموږ زیاتره ځوانان په نشو او تماشو سر وي. نه کور پیژني، نه مور او نه پلار. ټوله ورځ په نشو او تماشو پسي گرځي. دا یو ډېر بد انځور دی، چې زموږ په ټولنه کې اوس هم لیدل کېږي او زموږ زیاتره ځوانان د همدې ناوړو اعمالو له امله په ټولنه کې د ناسور دانه جوړه شوي ده. (هاشمي، ۱۳۹۴ : ۴۲۴ - ۴۲۹).

د عبدالروف قتیل خوگیانی لنډه پېژندنه

نوم یې عبدالروف تخلص یې قتیل او په قوم خور یانی دی له همدې امله خپل تخلص سره خور یانی یو ځای لیکي. په خټه ابراهیم خیل دی. پلار یې محمد سرور خان او نیکه یې لعل محمد خان نومیږي. په (۱۳۰۸ ل) کال د خور یانو په کږه کې زیږیدلی دی. لومړنی زده کړې یې د کږې په لومړني ښوونځي کې ترسره کړي دي او په ۱۳۲۴ لمريز کال کې یې له دغه ښوونځي څخه بریلیک اخیستی دی. د

همدغه کال په میزان میاشت کې د پغمان د شرعیه علومو په مدرسه کې شامل او په ۱۳۳۰ لمریز کال کې د نوموړي مدرسې له دولسم ټولګي څخه فارغ او د شرعیاتو په پوهنځي کې چې هغه وخت د حقوقو د پوهنځي یوه څانګه وه شامل شو. په ۱۳۳۳ لمریز کال د مزار شریف د سلطان غیاث الدین په بنسټونو کې معلم وټاکل شویا په ۱۳۳۳ لمریز کال د قوس په میاشت کې د بلخ د مومندانو په بنسټونو کې د سر بنسټونو کې په توګه وګمارل شو. همدارنګه بیا په ۱۳۳۴ لمریز کال د جدي په میاشت کې د ننګرهار ولایت د پوهنې د لوی مدیریت د مفتش په حیث مقرر شو. په ۱۳۳۶ لمریز کال د ننګرهار د عالی لیسې د تدریسي مدیر په حیث معرفي شو. په ۱۳۳۸ لمریز د حوت په اوله نیټه د جلال اباد د دوهم لمبر بنسټونو ته د بنسټونو په حیث تبدیل شو. په ۱۳۳۹ ل کال د کابل د ابن سینا بنسټونو کې د پښتو مضمون د بنسټونو په توګه وګمارل شو او په ۱۳۴۰ لمریز کال د پښتو د تدریساتو لوی مدیریت د مامرینو د پښتو بنسټونو په حیث راټول شوی. همدارنګه ښاغلي قنیل په مختلفو مجلو کې هم دنده ترسره کړې، چې دلته یې یوازې نومونه یادوو لکه د زیري اونیزې مجلې، د پوهنې مجلې او داسې نورو مجلو کې دنده ترسره کړې ده. ښاغلی قنیل خوریاني په ۱۳۹۸ لمریز کال کې له د فاني نړۍ څخه سترګې پټې او وفات شو. ښاغلي قنیل ډېر زیات اثار لیکلي چې دلته یې د نمونې په توګه د هغو اثارو نومونه اخلو چې د تمثیل یا ډرامې په شکل یې لیکلي دي. لکه:

میراث تمثیلي ټوټه چې په څلورو پردو کې لیکل شوي ده. د دهقان لور ډرامه په څلور پردو کې لیکل شوي، ولور ډرامه په پنځو پردو کې لیکل شوي، د جامعي مکروب اصلاحي ډرامه په څلور پردو کې لیکل شوي، د جونګرې ملنګ یې بله ډرامه ده چې په څلور پردو کې لیکل شوي، مړه شمعه، سره میاشت، بنسټونو، ګوره چې څه کېږي، تور دیو، چرسې، ظالم کاکا یې د ډرامو او تمثیلي ټوټو نومونه دي. دې ته ورته نور ډېر اثار هم لري، خو دلته ترې مونږ د څو نومونه د نمونې په توګه راوړل. د یادونې وړه ده چې نوموړي په خپله هم د تمثیلي ټوټو د ممتل په توګه په ځینو تمثیلونو کې برخه اخیستې ده. د قنیل ټولې

تمثیلي ټوټې او ډرامې پښتني کرکټرونه لري او هر کرکټر يې په زړه پورې انځور کړی دی، چې دلته به يې د نمونې په توگه يوه تمثیلي ټوټه راوړو. (شیرزاد، ۱۳۹۷: ۸).

بېلگه

د تمثیلي ټوټې نوم: میراث
لیکوال: عبدالروف قتیل خوریانی
کارکوونکي:
د شمینې مېړه
شمینه د جمال بنځه
چابک د جمال نوکر
سلیم د جمال وراره

لومړی پرده

د تمثیل سټیج

یو متوسط کور له مختصرو لوازمو سره

کله چې پرده پورته کېږي یا سټیج جوړیږي جمال او بنځه يې په چرت کې ناست دي، جمال خپلې بنځې (شمینې) ته مخ راگرځوي او وايي چې:

جمال: شمینې مانه خو بیخي لاره ورکه ده او هیڅ نه پوهیږم چې څه وکړم څه مال او هستي چې د پلار نه په میراث راپاتې شوي وه هغه خو سلیم راسره نیمه کړه، خدای شته چې دومره زور يې راکړ لکه چې په پڅه چاره يې رانه د وجود غوښي بیلې کړې وي، افسوس چې پنځو کسو ملامتولم او که نه نو د سر په کاسه کې به مې اوبه ورکړې وي...
خیر څه چې وشول هغه وشول اوس دې خدای خیر کړي گورو به... په هر حال خو زه نه پوهیږم چې څه وکړم او څنگه دا خپل کارو بار برابر کړم. هر څومره چرت چې وهم فیصله رانه ورکه ده. هغه د هوښیارانو خبره چې: ((که میرونه غرون دي، نو بنځې يې اړمونه دي)) نو له تاسره هم سلا مشوره په کار ده، بیا به وايي چې سړیه کار دي وکړو او زه دې پکې ونه پوښتلم او... (شمینه په خبرو کې ورلویري)

شمینه: سریه! په سلیم څه پره اچوې وړیا خو دې ندی ورکړی چې احسان پرې کوي. خپل وراره دې و او د خپل پلار حق یې درنه بیل کړ.

جمال: (په تونده لهجه) ته اوس قاضي کېزه مه راته دا سمه ده چې پردي راته نه دی خپل وراره مې دی، زوی نه راته گران دی، خو بښې لږ فکر خو په کار دی، د کومې ورځې نه یې، چې د خپل پلار برخه رانه بیله کړې ده په یوه حیلې مې پوښتنه نکوي، چې کاکا څهه حال لري او څنگه یې، اگر چې د خدای فضل دی زه سلیم ته احتیاج نه یم او نه اړه ورته لرم. ځکه اوس هم هر څه لرم، خو زه دې ته حیران یم چې زما او د سلیم برخه برابره وه اوس چې زه فکر کوم د هغه مال زما نه زبنت زیات دی او زما دا دومره مال د هغه د مال په مقابل کې هیڅ شی نه دی.

شمینه: برخي خو د دواړو یو شیی وې تا په بې ځایه خرڅونو او جواړی برباد که او هغه ترې کار واخیست.

جمال: بښې نور نه پوهیرم داسې یو چل په کار دی چې د سلیم مال او شته ټول زما شي، زما خو بیخي خوب ورک دی، ټوله شپه په کت کې اوړم را اوړم او په همدې سودا کې ډوب یم چې د سلیم مال به په څه ډول لاس ته راوړم او خپلوم به یې. که واده یې وکړ او د کمال لور یې کورته راوستله نو بیا به....

شمینه: نو بیا به څه وشي؟

جمال: بیابه داسې وشي چې پخپله به ورته حیرانه وې او په پرتوگ به یې نه پوهیري، خو همدا اوس یې غم په کار دی.

((په دې کې چابک د جمال نوکر راننوخې او سلام کوي))

چابک: باداره خان باداره سلام الیکم.

جمال: والیکم سپیره چېرته ورک وې.

چابک: باداره ورک نه وم کار مې کولو.

جمال: ښه نور.

چابک: نور ښه نور، ته ودري باداره چې زه فکر وکړم چې څه وو نور ښه باداره نور.

جمال: ورک شه، لوده غالمغال پریده.

چابک: باداره غال مغال خو می نه دی کړی په نور کی فکر کوم، رښتیا باداره یاد شو، بنه نور ولا باداره په زړه می گرځي خو دا ستونی می لږ تنگ دی خولی ته نه راجگړي.

((شمینه پاڅپري))

چابک: باداره سلامت اوسې بي بي مه پاڅابوه چای نه څښم

جمال: ورک شه ما ځانته راغوبنتی دی.

چابک: مونږ څه خبرو وو زما نوم دې پکې واخیستو ما وې که زما غم دې وخور، رښتیا باداره هغه د نور خبره پاتې شوه.

جمال: بنه ته اوس خبره کوه.

چابک: د نور خبره، نور خو دا چې باداره زه چې حویلی ته راننوتلم سلیم جان ډېره کلکه ستړې مشي وکړه او دا یې هم راته وویل چې کاکا ته می سلام وایه.

جمال: کښپنه لوده، کاکا ته می سلام وایه تم د خبرو شوی، سلیم کله زما پوښتنه کوي.

چابک: نه باداره په سلیم جان خو ته ډېر گران یې په هر ځای کی دې صفت کوي.

جمال: چوپ شه ورک شه په سلیم جان خو ډېر گران یې، تم په گرانښت پوه شوی بدبخته! زه به هغه وخت په سلیم گران وم چې یو ځای راسره اوسیدلای خپل مال او دولت یې ټول راسپارلی وای.

چابک: رښتیا دې ووی باداره په دې کی خو په سلو کی سل ملامت دی. دا خو ډېر بد کوي چې مال درنه منع کوي، اخر تره یې د خپل زوی غوندي دې ساتلی دی. باداره که خوښه دې وي زه به ورته ووايم چې در یې کړي.

جمال: دا لوده وگوره دا، هغه زما نه مني چې د زوی په شان می لوی کړی دی، خو له گوره او خبري.

چابک: زه څه خبروم ما وې که زما ومنی.

جمال: لوده! منل منل پریده یوه سمه چاره ورته گوره

چابک: د څه شي چاره.

جمال: د دې چاره چې دا مال او دولت یې ټول زما شي.
چابک: نور مال هم غواړي اوس خو ټوله ورځ ناکراره یم، که د سلیم جان مال دې خپل کړ، نو بیا به د شپې هم په کرار نه یم.
جمال: ته کم عقل یې، د سپیره زویه که د سلیم جان مال زما شو نور نوکران به دې د لاس لاندې پیدا شي او ته به ورباندې اولداری چلوي.
چابک: نور نوکران! باداره په نورو نوکرانو کې دې نه یم بیاباه راسره جنگ کوي نور کارونه به درنه پاتې وي ایله به ټوله ورځ زمونږ جنگونه خلاصوي، نه په نورو نوکرانو کې دې نه یم.
جمال: لوده د اولدار سره څوک جنگ نه کوي.

چابک: بڼه سمه ده باداره

((په دغه وخت کې سلیم د خپل کاکا خواته راځي او کاکا یې ورته په مکر شروع کوي.))

جمال: سلیم جانه پلار دې خدای وبخښه (د مکر ژړا) د هغه هم د مرگ دوه کاله پوره شول نور نو ورته مه گوره بچیه په ژوند څه باور دی، زه هم اوس سپین زیری یم دا می ارمان دی چې د واده ټولې دې په غریډلو سترگو وگورم.
سلیم: ولا کاکا جانه گورو به.

جمال: بچیه! زه پوهیږم چې د کمال لور دې خوښه ده، زه چې کله کله انگر نه ووځم د باجې غږ اورم چې د هغې په باره کې سوي، سوي زگیروي کوي.

چابک: خان باداره د څه شي زگیروي، سلیم جان خو څه ناجوره نه دی چې زگیروي کوي.

جمال: چوپ هلکه ته په دې خبرو نه پوهیږي، نو سلیم جانه زویه که خوښه دي وي هماغه به درته وکړم چې سات دې ورسره تېر وي.
سلیم: کاکا جانه زما خوښه خو ستا په لاس ده ته چې څه وایې زه ترې غاړه نه غروم.

جمال: اوس ستا خوښه ده.

چابک: زما هم خوښه ده.

سلیم: کاکا جانه ته چې هر څه کوي زما پرې رضا ده.

جمال: ښه ده چې خوبه دې ده تاسې چای سره وڅښی زه به ورشم او ورسره فیصله به یې کړم.
سلیم: زه هم خپل اناق ته ځم درسونه مې لږ مشکل دي گورم یې.
چابک: بادار جان بادار کار مې زر خلاص کړه.
(دوی پاڅیږي او پرده همدلته خلاصیږي)). (شیرزاد، ۱۳۹۷ : ۱۵۶ - ۱۶۰).

عبدالمنان ملگری

عبدالمنان ملگری د مرحوم مولوی نیاز محمد زوی د لغمان ولایت د علي خیلو په کلي کې په ۱۳۱۹ لمریز کال کې زیږیدلی دی. نوموړی د یوې غریبې کورنۍ څخه دی. نوموړی د دونیمو کالو ماشوم و چې پلار یې وفات شو. منان ملگری د اووځویندو ایګي یو ورور دی. نوموړي لومړنۍ زده کړې په خپل کلي او د فقهي علوم یې د خپل پلار له شاگرد مولوي عبدالله څخه تر سره کړې دي. په ۱۳۳۷ لمریز کې د لومړي ځل لپاره کابل ته ولاړ او هلته یې په پښتو ټولنه کې خپله دنده پیل کړه. نوموړي په خپل ژوند کې ډېر تکلیفونه او مشکلات گاللي لکه خپله چې په یو بیت کې وايي:

د غو ټولو ناخوالیو

اوس یو غوټه د فولاد کړم

د څټکو په قوت مې

هیڅوک نه شي بدلولی

منان ملگری یو ښه او سترگور لیکوال وو د نورو لیکنو ترڅنګ یې تمثیلي ټوټې او ډرامې هم لیکلي دي. د نوموړي تمثیلي ټوټې او ډرامې په راډیو افغانستان خپرې شوي دي. نوموړی په ۱۳۷۸ لمریز کال په پېښور کې د سرطون د ناروغۍ له امله د ۵۸ کالو په عمر وفات شو. نوموړی د پوهنې نندارې د پښتو تیاتر په زړه پورې ممثل او ایکټور هم چې په یوه ډرامه کې چې (ساده دل) نومیده د هیرو یا د ډرامې مرکزي کردار یې هم تمثیل کړی دی. (بېنوا، ۱۳۹۳ : ۱۰۶۶).

محمد عارف ننگیار نا اشنا

محمد عارف ننگیار نا اشنا د فضل الرحیم زوی، په ۱۳۳۸ لمريز کال د میدان وردگو د ولایت نرخ د ولسوالۍ د کریمداد په کلي کې زېږېدلی دی. په ۱۳۴۶ لمريز کې د نرخ په عالي لېسه کې چې اوس د شهید صابريار لېسې په نوم یادېږي په رسمي زده کړو پیل وکړ. زده کړې یې تر دولسم ټولگي پورې د نرخ په ولسوالۍ کې ترسره کړي او په ۱۳۵۹ لمريز کال چې له هېواده هجرت ته اړ شو په پېښور کې ورته د لوړو زده کړو لپاره زمينه برابره نه شوه، نو ځکه ترې محروم پاتې شو. نوموړی په لیکوالۍ کې لوی لاس لري، د طنز برخه یې ډېره غني ده، خو په اوس وخت کې د ازادۍ راډیو سره د گوري اچار د خپرونو په لړ کې ځانگړي او په زړه پورې طنزونه لیکي. (ننگیار نا اشنا، ۱۳۸۵: د پښتۍ ورستی مخ).

نوموړي په ۱۳۶۵ کال کې د جلا وطنۍ په ستومانه ژوند کې د ازادۍ جريدې د پښتو برخې د مسؤل په توگه وگومارل شو بيا يې له ۱۳۶۸ کال د شهادت د ورځپاڼې د لیکوالو د شورا غړي په حيث او په ۱۳۷۱ هجري لمريز کال د دې ورځپاڼې استازي په حيث په کابل کې کار کړی دی د مجاهدينو د حکومت له ړنگیدو روسته خپلې سیمې ته راغی او د خالد بن ولید په عالي لیسې کې د پښونکي مقدسه دنده یې په پوره ایماندارۍ سره سرته ورسوله چې دغه دوره درې نیم کاله وه او با لاخړه په ۲۰۰۲م کال کې د ازادۍ راډیو د گوري اچار د طنزي خپرونې د لیکوال او پروډیسور په توگه کار ته دوام ورکړی دی د دې کار نو ترڅنګ یې د مختلفو اخبارونو او مجلو سره کار کړي چې له هغو ډلې څخه هیله مجله چې له ډانمارک څخه خپریده ، شفق مجله ، آزادي ورځپاڼه شهادت ورځپاڼه ، النور جريدې ، هیله مجله ، گوربت مجله ، ، مړوند ، وردک او گني نورې مجلې او ورځپاڼې د نوموړي په لیکنو او طنزونو ښکلې وي د پښونځي له نهم ټولگي څخه یې په شعر ویلو اولیکلو پیل کړی ده چې تر اوسه یې د سیاسي اخبارونو سرمقالې ، لنډې کیسې ، ادبي ټوټې

پورې اړوندیږي د بلند غرو په جوی ډاگ کلي کې په یوه غریبه کورنۍ کې نړۍ ته سترگې غړولې دي. کله، چې په هېواد کې اخ و دب زیات شو، نوموړی د ۳ میاشتو وو، چې د خپلې کورنۍ سره پاکستان ته مهاجر شو. لومړی په مټه کیمپ کې اوسېدل، بیا له هغې وروسته د منډا یکه غونډ سیمې ته کوچ شو او بیا له هغه ځایه د مهاجرت تر وورستۍ ورځو د پېښور په خزانې کیمپ کې پاتې شول. ۱۳۸۱ کال کې خپل هېواد افغانستان ته راستون شو او په خپل پلرني کلي بهسودو کې یې ژوند پیل کړ. لومړنۍ زده کړې یې د پېښور په یو خصوصي ښوونځي، چې انصار خصوصي ښوونځی نومیده هلته تر سره کړې، خو کله چې هېواد ته راستون شو ثانوي زده کړې یې د ننگرهار په عالي لیسې کې پای ته ورسولې او په کال ۱۳۸۷ لمریز کال له ننگرهار عالي لېسې څخه په لوړه درجه فارغ شو، په کال ۱۳۸۸ لمریز کې د کانکور ازموینه ورکړه، چې په هماغه کال د ننگرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي پښتو ادبیاتو څانگې ته بریالی شو، چې د هماغه کال د سنبلې په ۱۵ یې خپلو درسونو ته دوام ورکړ او په ۱۳۹۲ د جوزا د میاشتې په ۱۵ تاریخ په لوړه درجه له یاد پوهنځي څخه فارغ شوی.

همدارنگه یې خپله ماسټري د ننگرهار پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کې د ازادې سیالۍ له لارې په ۱۳۹۴ لمریز کې شامل او په ۱۳۹۶ لمریز کال له یاد پوهنتون څخه فارغ شو او په خپله رشته کې یې د ماسټرۍ سند تر لاسه کړ. نوموړي په مختلفو ځایونو کې دندې تر سره کړې، چې له هغې جملې څخه لومړی دنده یې په مرام راډیو کې هغه وخت تر لاسه کړه، چې کله لا د پوهنتون په لومړي ټولگي کې وو یعنې ۱۳۸۸ لمریز کې د مرام راډیو سره دنده پیل کړه. بیا ورپسې په همیشې بهار راډیو او صفا راډیو گانو کې هم دنده ترسره کړې ده. همدارنگه په کابل کې د ودان افغانستان موسسې سره یې د ۱۳۹۲ لمریز څخه تر ۱۳۹۴ لمریز پورې د ښوونکو د روزنې په پروگرام کې د ټرینر په توگه دنده ترسره کړې.

د دې ترڅنګ د کابل ژورنالیزم په انسټیټوټ کې د حق الزحمه بنوونکي په توګه دنده ترسره کړې او له ۱۳۹۵ لمريز څخه تر ۱۳۹۶ لمريز پورې یې د پیکار عالي دارلمعلین سره یې د بنوونکي په توګه دنده ترسره کړې، خو کله چې له ماسټرۍ فارغ شو، نو په ۱۳۹۶ لمريز کال کې یې د پنجشیر لوړو زده کړو موسسه کې د رسمي بنوونکي په توګه مقرر او تر اوسه په یاده موسسه کې بنوونکی دی. نوموړی، چې کله په بنوونکي کې وو، له لیکوالۍ او په ځانګړي توګه د تمثیلي ټوټو سره یې زیاته مینه وه، نو هماغه وو، چې څو تمثیلي ټوټې یې لیکلي، چې عبارت دي له: ناپوهه ډاکټر، د رواج په لمن کې، راشه د بلې دې خبر کړم، دا خلک به څه وایي او داسې نورې تمثیلي ټوټې او نندارې یې لیکلي دي، چې په دې کې یې ځینې په مرام راډیو کې خپرې شوي، چې د هغې جملې څخه یوه تمثیلي ټوټه د (ناپوهه ډاکټر) په نوم ده، چې په لومړي ځل په کال ۱۳۸۵ لمريز کې په ننګرهار عالي لیسه کې خپره او بیا په کال ۱۳۹۲ لمريز کال کې هماغه تمثیلي ټوټه د مرام راډیو په څپو کې خپره شوه. همدارنګه (راشه د بلې دې خبر کړم) تمثیلي ټوټه او ننداره هم په مرام راډیو کې خپره شوې ده، چې دلته د نمونې په توګه یوازې د (ناپوهه ډاکټر) تر عنوان لاندې تمثیلي ټوټه د بېلګې په توګه راوړو.

بېلګه

یادونه: د (ناپوهه ډاکټر) تر عنوان لاندې تمثیلي ټوټه په لومړي ځل په کال ۱۳۸۵ لمريز کال په ننګرهار عالي لیسه کې په یوه لویه غونډه کې نندارې ته وړاندې شوه او د دویم ځل لپاره په مرام راډیو سټیشن کې په کال ۱۳۹۲ لمريز کې خپره او نندارې ته په راډیويي بڼه وړاندې شوه، چې دلته یې د بېلګې په توګه راوړو.

د تمثیلي ټوټې نوم: (ناپوهه ډاکټر) یوه صحنه کې پای ته رسیري

لیکوال: تاج محمد رحيمي

لوېغارې: عبدالله: (ډاکټر پروفیسور گل کوکو)

حکمت الله : د صفا کار په حیث

نیاز الله: د پیواز په حیث

تیمور شاه : د مریض په حیث

حکیم الله : د عسکر یا پولیس په حیث

دا، چې په هېواد کې د ډاکټرانو بازار گرم دی او هرې خوا ته د ډاکټرانو امبار دی. هر څوک ځانله ډاکټر وایي بڼه او بد، پوهه او ناپوهه، لایق او نا لایق ډاکټر په کې هیڅ نه معلومیري، نو همدې اړتیا ته په کتلو دغه تمثیلي ټوټه ولیکل شوه او د ټولني په وړاندې تمثیل شوه.

تیمور شاه (مریض) : وای، وای مړ شوم. د خدای لپاره ډاکټر مې بوزی، یا صحت عامه راوولی، مړ شوم خپته مې وچاوده.

نیاز الله (پیواز) : لږ صبر وکړه. چغې مه وهه، اوس دې ډاکټر ته وړم. **تیمور شاه (مریض)** : اوف، خو زر کوه کنه مړ به شم، لږ زر شه خپته مې چوي وای موري.

نیاز الله (پیواز) : بڼه سمه ده راجگ شه چې په شادي کړم.

تیمور شاه (مریض) : ته روند یې نه گوري په ما خپته پرسیدلې او ته وای راجگ شه څنگه در جگ شم ته مې پورته کړه کنه. وای خدایه توبه مړ شوم خپته مې وچاوده.

نیاز الله (پیواز) : خه خه مه غوسه کپړه، خو لږه کمه به دې خورلې وه کنه، که خپته پردی وه، نو ډوډی، خو دې خپله وه کنه.

(مریض چغې وهي او پیواز یې په شا کړي او دواړه روان شي، کله چې ډاکټر ته رسېږي، هلته د ډاکټر صفا کار په میز صافي وهي او له ځان سره دا سندره وايي)

حکمت الله (د ډاکټر صفا کار) : که دلته نه وي په کنډو ورپسي واوړه

ما ته د لونگو بوتې راوړه

ماته د لونگو بوتې راوړه

راوړه ماته د لونگو بوتې راوړه

===

ادکی موري ماڼو له ځمه

د بودیالی ټوتان ږلی وهي دینه

مانو، مانو مانو له ځمهمههههههه

پاره، چې د دې ډاکټر په شان زه هم ډاکټر وای څومره به څه وه، اوس به مې له پیسو سره لوبې کولې، بس خلک هم بنه بیسواده دي، چې داسې بیسواده ډاکټر ته راځي. (په دغه وخت کې یو درز شي، پیواز خپل مریض په میز واچوي او چغې کړي)
نیازالله (پیواز) : هله ډانټر صیب زر راشه لالا مې مړ کېږي، خپته یې چوي، زر کوه هله نو د خدای لپاره.

حکمت الله (صفا کار) : ولې څه پرې شوي هله دلته یې په دې تخت ځملوه، چې زه یې درته اوس علاج وکړم.
نیازالله (پیواز) : لالا راشه په دې تخت ځمله چغې مه وهه اوس به هر څه سم شي ډانټر صیب ډېر تکړه دی.

(صفا کار) : ولې چغې وهي هر څه به سم شي اوس به دې داسې علاج وکړم چې کله به یې تا تصور هم نه وي کړی.

(صفا کار لا لږ بیا وي له مریضه تاویري راتاویري، چې په دې وخت کې ډاکټر راشي او په صفا کار غوسه شي او ورته وایي ته نو په څه پوهیږي. مریض چغې وهي او فریاد کوي)

مریض : وای مړ شوم، خدای لپاره مرسته وکړی خپته مې وچاوده.
ډاکټر پروفیسور گل کوکو : ای جرلنډو ژر شه هغه تلسکوف راوړه چې زه یې معاینه کړم.

(صفاکار تلسکوف راوړي او ډاکټر مریض ځملوي کله تلسکوف په پښو او کله یې ورته په خپته ږدي او ورته وایي ژوره ساه واخله)
مریض : ډانټر صیب ژر کوه مرم لږ څه دوا موا راکړه چې څه شم.
ډاکټر پروفیسور گل کوکو : دا څه دې خورلي خپته دي داسې ده لکه د څو میاشتنو چې وي، خو غم مه کوه اوس چې ما ته راغلی یې ډېر ژر به هر څه سم شي.

مریض : ډانټر صیب څه خاوري ایري مې خورلي فقط، دري غوري شوله، څلور کورنۍ ډوډۍ، دوه کاسې شومره، دوه کاسې قورمه، یو چارک امونه، دري درجنه کیلي، یوه دانه هندواڼه، نیمه کیلو زولوبی، یو

غټ بوتل پیسپي، او لږه ټکه ټوکه خوراک مې کړی، نور مې هیڅ نه دي خوړلي.

ډاکټر پروفیسور گل کوکو: ولا بېشکه دی، تا خو هیڅ نه دي خوړلي دومره خو انسانان هم خوري ته خو لا....

پیواز: دانتر صیب زما لالا ته داسې دوا ورکړه چې ډېر ژر بڼه شي. **ډاکټر پروفیسور گل کوکو:** سمه ده ته لار شه دا نسخه ورته راوړه. اته بوتله د ټوخي شربت، پنځه پاکټه د ملاریا گولی، لس پاکټه د معدې گولی، پنځه بوتله د اشتها شربت، پنځه څلویښت دانې پیچکاری، شل دانې سیرومونه ... او داسې نوره دوا.

پیواز: دانتر صیب دا د څومره وخت دوا ده، دا خو انسان دی څه غوا خو نه ده کنه.

ډاکټر پروفیسور گل کوکو: که غوا نه وای دومره خوراک به یې نه کولو، دا د یو کال دوا ده او پوره به یې خوري.

پیواز: څه دانتر صیب د خوراک طریقه یې څنگه ده او ستا فیس څومره شو؟

ډاکټر پروفیسور گل کوکو: دا به په داسې وخت کې خوري، چې نه سهار وي، نه غرمه، نه مازیگر، نه ماښام، نه ماسختن او نه نیمه شپه. نه به یې په نهاره خوري، نه په مږه. دا یې د خوراک لاره او طریقه ده.

(پیواز بیرون اوزي او هلته پولیسو ته زنگ وهي خو راشي او دا ډاکټر ونیسي، دا ځکه چې دوی د یوې پلمې او چل له مخې یې یو ځان مریض کړی وو او بل یې پیواز وو... د ډاکټر صفاکار په منډه ډاکټر پسې راځي او ورته وایي ډاکټر صاحب تښته چې پولیس راځي)

صفاکار: هله ډاکټر صاحب تښته پولیس راځي دوی مریضان نه دي غواړي تا غوندي ناپوهه ډاکټران پولیسو ته وسپاري.

ډاکټر پروفیسور گل کوکو: هله جرلنډو ژر کوه هغه زما ساعت او چپن هم له ځان سره واخله. (څو چې پولیس راځي ډاکټر او صفاکار دواړه تښتي پولیس راځي، مریض او پیواز دریاوړه د ډاکټر دوکان بند کړي او مریض خپل پیغام وړاندې کوي او تمثیلي ټوټه پای ته رسيري.)

مريض: ای خلکو د خدای لپاره داسې بېسواده او ناپوهه ډاکټران مه پریردی خلکو ته یې رسوا کړی ځکه، چې دوی د پېښور په کارخانو کې ځانله اسناد جوړ کړي او دلته راځي د افغانانو په ژوند لوبې کوي. خدای دې داسې ناپوهه ډاکټران له هېواده ورک کړي. ټول په یوه چغه وایي امین. (رحيمي، ۱۳۹۲).

د پورته تمثیل څخه موخه په ټولنه کې اصلاح راوستل او د داسې خلکو مخه نیول دي، چې په خپل مسلک کې ناپوه وي او کار نه شي کولی، په جعل او فریب یې ځانله اسناد جوړ کړي وي او بیا په ټولنه حاکمیت کوي، نو دا یو اصلاحي او انتقادي تمثیل وو، چې د ټولني د اصلاح او سمونې لپاره په کې هڅه شوې وه.

سید ضیاء الرحمن لالاخېل

کله مو چې وغوښتل د لالاخېل په اړه معلومات ترلاسه کړو، دا چې نوموړی ډېر بوخت دی، نو ویل یې چې لږ وخت پیدا کړم زه به خپله ځان دروپیژنم، چې کله نوموړي لږ وخت پیدا کړ د خپلې پیژندنې په اړه یې راته خپل معلومات راولېږل او خپل ځان داسې راپېژني. زما نوم سید ضیاء الرحمن او تخلص مي لالاخېل دی. د سید عبدالوارث ملنگ زوی، د سید عبدالواحد لمسی د سید حسین کړوسی او په خټه پښتون سادات یم. په ۱۳۶۲ لمریز کال د ننګرهار ولایت د کوټ ولسوالۍ په زربچي کلي کې زېږېدلې یم. نوموړی وایي، چې د نسب لړۍ یې په څلویښتم پښت کې حضرت محمد (ص) ته رسیري. کله، چې په هېواد کې حالات خراب شول، نو د نوموړي پلار هم د نورو خلکو په شان مهاجرت ته زړه ښه کړ او کوچنی ضیاء الرحمن یې له ځان سره گاونډي هېواد پاکستان ته مهاجر کړ او د پاکستان په شمشو کېمپ کې یې د مهاجرت ژوند پیل کړ.

سید ضیاء الرحمن لالاخېل چې کله د لومړني ښوونځي د تلو شو، نو خپل پلار یې سمدستي په یو نږدې ښوونځي کې چې د افغان ماشومانو لپاره د خپمو څخه جوړ شوی ؤ شامل کړ. د لالاخېل له ورکتوبه له سبق سره ډېره زیاته مینه وه او ښوونځي ته به په ډېره مینه

او شوق سره تلو او د ښوونځي تر څنګ يې سهار لمانځه مهال د جومات له ملا امام څخه د بغدادی قاعدې او بيا يې د قران عظيم الشان زده کړه پيل کړه ، چې الله تعالی ورته د درس په زده کولو کې ښه پوهه ورکړې وه ، چې د اول څخه دوهم ټولګي ته اول نمره بريالی شو او دغه اول نمره ګي يې تر نهم ټولګي پورې وساتله . د ښوونځي د وخت څخه يې وروسته ماسپښين مهال په يوه ديني مدرسه کې شامل کړ . دا مدرسه د يوه مذهبي تنظيم (جماعة الدعوة الى القران والسنة) لخوا جوړه شوې وه ، چې سيد ضياء الرحمن لالاخېل پکې په څه باندې دريو مياشتو کې ټول قران کریم په ناظره زده کړ . تر څنګ يې سل احاديث شريفونه هم زده کړي و . نوموړي په ښوونځي کې د ترانې د ټيم مشري هم کوله چې په هغه وخت کې په ځينو جايزو هم نازول شوی و . کله چې لالاخېل له مهاجرته بېرته خپل ټاټوبي ته راغی، نو بيا يې خپلو زده کړو ته دوام ورکړ او د کوټ په عالي لېسه کې يې د نهم ټولګي څخه خپلې زده کړې پيل کړې، خو د وخت حالاتو او مشکلاتو دې ته اړ کړ، چې ښوونځی ترې پاتې شي. نوموړي د قران کریم حفظ د خپل ماما قاري خليل الله هاشمي څخه وکړه او تجويد يې له قاري گل علي څخه تر سره کړ، خو کله چې حالت لږ سم شو، نو نوموړي د دريم ځل لپاره په ۱۳۸۴ لمریز کال بيا په کوټ عالي لېسه کې خپلې نيمګړې زده کړې پيل او په ۱۳۸۶ لمریز کې د ياد ښوونځي د دولسم ټولګي څخه فارغ شو، خو تر ننه د لوړو زده کړو څخه محروم پاتې شو .

لالاخېل لومړي ځل لپاره په ۱۳۸۳ لمریز کال ګردې اتمانزو په ابتدايه ښوونځي کې د ښوونکي په توګه دنده پيل کړه، چې يادې دندې يې يو کال دوام وکړ . په ۱۳۸۴ لمریز کال کې د سپين غر راډيو سره د ډرامو او طنزيه خپرونو په برخه کې کار پيل کړ، چې هلته هم د يو کال لپاره په دنده پاتې شو او تر ۱۳۸۵ لمریز هملته په سپين غر راډيو کې يې دنده پر مخ وړله . په ۱۳۸۶ لمریز کې د شرق راډيو ټلويزون

سره خپله دنده پیل کړه چې تر ۱۳۸۷ لمريز کال د جوزا تر شلمې پورې په ياده راډيو کې د ډرامې ځانگې مسؤل، ليکوال او لارښود پاتې شو. همدارنگه په ۱۳۸۸ لمريز کې د مرام راډيو سره هم د طنز په خپرونو په برخه کې همکار پاتې شوی دی. په همدې جريان کې په ۱۳۸۸ لمريز کې د ننگرهار ملي راډيو تلویزونه سره هم د ډرامو او تمثیلي ټوټو په برخه کې همکاري کړې ده. په ۲۰۰۹ م کال کې د جنورۍ په مياشت کې د پښتو راډيو ادارې سره يې په پېښور کې خپله دنده پیل کړه. په ياده اداره کې يې د (پولې پورې ډرامې) د مسؤل، ليکوال او ډايریکټر په توگه خپله دنده ترسره کړې ده. همدارنگه د دويم ځل لپاره يې په ۱۳۹۰ لمريز کې د شرق راډيو تلویزون سره يې بيا دنده پیل کړه، چې اوس د انعکاس راډيو تلویزون سره د تمثیلي ټوټو او ډرامو په برخه کې د ليکوال او ممثل په توگه خپله دنده پر مخ وړي.

د همدې مسلک سره د مېنې له امله يې په دې برخه کې په ډېرو روزنيزو سيمينارونو او ورکشاپونو کې هم برخه اخيستي لکه ژورناليزم، ډرامې او راډيو تخنيک روزنيز ورکشاپونه يې پر مخ وړي. نوموړي د ډرامه ليکنې په برخه کې په لومړي ځل د سلام وطندار راډيو د ډرامې برخې ټرينر استاد عبدالله صاحبزاده څخه د ډرامې په کپسه کې زده کړې ترسره کړي دي. همدارنگه يې د نړيوال ژورنالست او بي بي سي راډيو پخواني خبريال جان محمد بټ څخه يې هم د ډرامې په برخه کې ډېر څه زده کړي دي. نوموړي د تمثیلي ټوټې او ډرامې په برخه کې ډېر کار کړی او خپله د يو ښه ممثل په توگه پاتې شوی دی.

سيد ضياء الرحمن لالاخېل په ډرامه ليکلو کې په زړه پورې قلم لري نوموړي په تراژيډي او کوميډي دواړو برخو کې ډرامې او تمثیلي ټوټې ليکلي، خو کوميډي برخه يې ډېره غوښتنه ده. کله چې لالاخېل په سپين غر راډيو کې کار پیل کړ له هماغه وخته يې په تمثیلي ټوټو او ډرامه ليکنه پیل وکړ. ډېرې په زړه پورې تمثیلي ټوټې او ډرامې يې ليکلي او ټولني ته يې وړاندې کړي دي. د نوموړي ټولې تمثیلي ټوټې او

ډرامې د طنز په مالگه ککړې دي. نوموړي د لومړي ځل لپاره د مارتول بابا په نوم یوه کومیدي تمثیلي ډرامه ولیکله چې د تمثیلي ټوټو په ډول به پرمخ وړل کېده. په دغه تمثیلي ټوټو کې نوموړي خپله د مارتول بابا په نوم کردار د ترسره کولو، چې د یوه پاڅه عمر سړي غږ به یې ویستلو. یاده ډرامه یې په ۱۳۸۵ لمريز کال د سپین غر محلي راډیو لپاره ولیکله، چې پنځه دېرش تمثیلي ټوټې ترې جوړې شوي دي.

د یادوني وړه ده چې همدا تمثیلي ټوټې یا ډرامه د دوهم ځل لپاره په ۱۳۸۶ لمريز کې د شرق راډیو تلویزون لخوا خپره شوه. د نوموړي بله کومیدي ډرامه د چمن گل داستان نومیږي، چې په ۱۳۸۶ لمريز کې ولیکله چې دا یې دویمه ډرامه وه. یاده ډرامه په پنځه او یا برخو کې د شرق راډیو لخوا خپره شوه. د چمن گل داستان ډرامه د سید ضیاء الرحمن لالاخېل د ډېر زیات شهرت لامل وگرځېده، د دغې ډرامې موضوع او هدف د ټولني ناوړه او غلطو راواچونو بیانول او د مخنیوي لپاره یې د حل لارې چارې وړاندې کول و، چې هره صحنه یې خلکو ته د اصلاح په موخه په ادبي او طنزیه ډول وړاندې کېدله او خلکو ترې د خندا او خوشحالی تر څنګ پند او نصیحت هم اخیست. حلال فصل او حلال رزق ډرامه، چې ۱۷ برخې لري په کال ۱۳۸۷ ل کې ولیکل شوه او د ننگرهار ملي راډیو تلویزون څخه خپرېدله او لالا خېل یې مرکزي کرکټر و. یله ډرامه یې دوزخي ارواه نومېږي، چې په ۱۳۸۸ لمريز کې یې په ۱۸ پردو کې ولیکله او د ننگرهار ملي راډیو او راډیو افغانستان لخوا خپره شوه. د پولې پورې ډرامه د لالا خېل بله ډرامه ده چې په ۲۰۰۹ م کال کې د لالاخېل په لیکوالۍ او لارښوونه جوړه شوې او په ۱۴۰۰ پردو کې وړاندې شوه. یاده ډرامه د افغانستان په ډېرو ولایاتو لکه ننگرهار، لغمان، خوست، پکتیا، قندهار، کابل او په ځینو نورو ولایتونو کې د ایف ایم راډیوگانو لخوا خپرېدله. د یادوني وړه ده چې لالاخېل د

په معاصر ادب کې تمثیلي ټوټه | 141

لیکوال ترڅنګ یو بڼه ممثل هم دی، چې دلته به د بڼاغلې لالا خېل د یوې تمثیلي ټوټې نمونه راوړو.

د تمثیلي ټوټې بېلګه

لکوال: سید ضیاء الرحمن لالا خیل

د تمثیلي ټوټې نوم: پلاره واده څنګه شو.

کارکوونکي:

چمن گل، صابر او شریف خان

چمن گل: ځان سره؛ سترګه رپېږي زما لکه چې پلار مې راځي -

زړګی خو رپېږي زما لکه چې کار نه دی شوی - خدایه پاکه ته خو

راباندې ورحمېږي.

صابر: خداکې، یا هلکه چمن گل اشنا دا بیا په کومو سوچونو کې تللی

یې.

چمن گل: صابره محترمه دا خو ته راغلي ما ویل که پلار محترم مې

راغی.

صابر: دا نن څنګه د پلار محترم په انتظار ناست یې؟ تا خو کله د هغه

دومره انتظار نه دی کړی.

چمن گل: ده ته گوره، وایي څنګه د پلار په انتظار ناست یې-ولي هغه

ستا مخکې مې ورته ونه ویل، چې د واده نېټه راته کېده.

صابر: نو ستا پلار هغه خبره ومنله څه؟

چمن گل: او کنه بس اوس به دخیره راشي او د واده زېږی به مې

راوړي.

صابر: یاره گومان خو مې نه شي چې ستا خسر دې داسې په اسانه

سواده ورکړي.

چمن گل: صابره محترمه دا څه بې مالګې او پیکه خبرې کوي، مړه

دې وخت کې خو لږ مالګینې خبرې کوه، کنه ډېر نازک وخت دی -

ژړه غونۍ؛ زما واده لکه د شني توری په ونه محترمه زنگېږي او

تالی خوري.

صابر: ولي وارخطا يې اوس به د هر څه معلومات وشي، خو چې پلار محترم دې يو ځل راشي.

چمن گل: ياره پيره بابا راورسېږي که پلار مي د واده زېږې راوړي وي، نو پيره بابا زه ستا د زيارت په نوم غټه شکرانه ورکوم.

صابر: دا څه وايي چمن گلله ټول کارونه خو هغه الله کوي، چې ټوله دنيا يې پيدا کړې ده، د پير بابا په دې کې څه کار دی.

چمن گل: چپ شه صابره محترما خوله به دې کږه شي، ادې مي دې خدای وېښي هغې به ويل چې وليان د برخې خاوندان دي.

صابر: د برخې خاوندان دي، خو په دعا کې چې مونږ او تاسې ورته دعا وکړو نه دا چې نعوذبالله مونږ ورنه د خپلو حاجتونو سوالونه وکړو-گوره اينده کې دا کار ونه کړي-دا گوره په شرک کې راځي.

چمن گل: هله صابره محترما هاغه وگوره پلار محترم مي راروان دی، خو داسې خپه غوندي دی الله په کې خیر واچوي.

شريف خان: دا څنگه د لارې په سر دواړه ياران ناست ياسی؟

صابر: شريف خان کاکا اشنا مي همدا ستا لار څارله چې ته ورته د واده زيری راوړي.

شريف خان: صابره وراړه ستا د اشنا په قسمت کې واده نشته.

چمن گل: پلاره محترمه دا څه بې تېې خبرې دې وکړه واده مي څنگه قسمت کې نشته؟ هغه سر خورلي سڅرو خو به مي درته انکار نه وي کړی.

شريف خان: انکار يې نه دی کړی خو چې ما ورته څنگه د غمو نوم واخيسته نو بس خسر محترم دې بې هوشه شو او ستا د واده خبره همداسې په ځای پاتې شوه.

چمن گل: نو تا ته چا ويلې و چې ته ورته د غمو نوم اخله، تا ته خو ماکوگی معلوم دی چې د غمو د ټينگي نه دی.

صابر: چمن گلله اشنا کېدای شي په دې کې دې خیر وي.

چمن گل: صابره محترما خیر په کې کوم دی، بسکاره شر دی خدای مه که زما سڅرو مړ شي نو زه به څه کوم... ژړا صحنه.

په معاصر ادب کې تمثيلي ټوټه | 143

پېغام پکې په دې ډول ؤ ، چې : د چمن گل داستان دغه صحنه کې د هغه ناپوهه کليوالو ناوره اعمالو ته پکې اشاره شوي ده چې د اسلامي شريعت سره په ټکر کې دي ، لکه : د الله تعالیٰ څخه بغير د بل چا په نوم نذر ورکول او يا ترې مرسته غوښتل دي . (لالاخيل ، ۱۳۹۸) .

امام جان مجبور

امام جان مجبور د گلاب شاه زوی د جمعه خان لمسی دی . اصلا د ننگرهار ولايت د بهسودو ولسوالۍ د خوشکنبد کلي د نهر شاهي په سيمه کې په ۱۳۵۰ لمريز کال کې نړۍ ته سترگې غړولي دي ، چې اوس دا سيمه د جلال اباد ښار اتمې ناحيې پورې اړه لري . لومړنۍ زده کړې يې د خوشکنبد ښوونځي ، منځنۍ زده کړې يې په عبدالوکيل لېسه کې او په پای کې د ننگرهار عالي لېسې څخه په کال ۱۳۶۸ لمريز کې فارغ شوی دی . همدارنگه په ۱۳۹۲ لمريز کال کې د ننگرهار له عالي دارالمعلمين څخه يې په پښتو ادبياتو رشته کې د څوارلسم پاسي سند تر لاسه کړ . په ۱۳۹۸ لمريز کال کې په ادراک لوړو زده کړو خصوصي موسسه کې شامل او په ۱۳۹۹ لمريز کال کې يې د ليسانس سند هم له همدې خصوصي لوړو زده کړو موسسې څخه تر لاسه کړ . نوموړي له ۱۳۷۲ لمريز راپدېخوا په تمثيلي ټوټو کې کار کوي . تر اوسه يې په بي شمېره ډرامو او تمثيلي ټوټو کې ونډه اخيستي ده . د يادونې وړ ده چې مجبور د يو تکړه ممثل ترڅنگ يو تکړه تمثيل ليکونکی هم دی . (ننگرهار اخبار ، ۱۳۹۷ : ۳) .

سيد اختر سيدي

سيد اختر سيدي د سيدگلون زوی په کال ۱۳۶۹ لمريز کې د ننگرهار ولايت د خوريانو ولسوالۍ د وزيرو په پيرخيلو کلي کې په يوه دينداره کورنۍ کې زېږيدلی دی . لومړنۍ او ثانوي زده کړې يې په کوزه پښتونخوا کې د امام حسين په لېسه کې ترسره کړي دي . نوموړی د ښوونځي د زده کړو ترڅنگ د سينما او هنر سره هم نږدې پاتې

شوی دی. په ډېرو تمثیلي ټوټو، ډرامو او فلمونو کې یې کار کړی دی. لوړې زده کړې یې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو په پوهنځي ترسره کړي دي. د پوهنتون په جریان کې یې د افغانستان ملي راډیو تلویزون سره د هنر او ادبیاتو اداره کې د ممثل په توگه دنده ترسره کړې ده. نوموړي په کوزې پښتونخوا په ځینو تمثیلي ټوټو، ډرامو او فلمونو کې د ممثل په توگه کار کړی دی. همدارنگه د ننگرهار ملي راډیو تلویزون په کومیدي خپرونو د ممثل په توگه پاتې شوی دی. بناغلی سیدي د انعکاس راډیو تلویزون سره د کومیدي خپرونو په برخه کې همکاري کوي. (انعکاس راډیو تلویزون، ۱۳۹۹).

یونس کامه وال

یونس کامه وال د گلاجان زوی د ننگرهار ولایت د کامی ولسوالۍ د ارباب بانو په کلي کې په کال ۱۳۶۳ لمریز کال کې زیږدلی دی. نوموړي خپلې لومړنۍ زده کړې په کوزه پښتونخوا کې د شهید روح الله په لیسه کې تر اتم ټولگي پورې ترسره کړي دي او بیا یې د ځینو مشکلاتو له امله ونه شو کولی خپلې زده کړې پای ته ورسوي. نوموړي په ډېرو تمثیلي ټوټو او کومیدي ډرامو کې برخه اخیستي ده، چې زیاتره یې سټیج تمثیلي ټوټې دي. کله چې خپل هېواد ته راستون شو په مختلفو رسنیو کې په تمثیلي ټوټو او کومیدي خپرونو کې دنده ترسره کړې. د ننگرهار ملي راډیو تلویزون په خپرونو کې یې د ممثل په توگه کار کړی دی، همدارنگه په شرق راډیو تلویزون او انعکاس راډیو تلویزون سره په مختلفو کومیدي خپرونو کې د ممثل په توگه پاتې شوی دی. یونس کامه وال په ځینو راډیويي ډرامو لکه د (پولې پورې اصلاحي ډرامه) کې یې هم د یو بنس ممثل په توگه دنده ترسره کړې ده. (انعکاس راډیو تلویزون، ۱۳۹۹).

په معاصر ادب کې تمثیلي ټوټه | 145

سلمان شهابي

سلمان شهابي د مولوي شهاب الدين زوی د ننگرهار ولایت د بسپوي ولسوالۍ په ملک زیو کلي کې په کال ۱۳۶۳ لمريز کې په یوه دینداره کورنۍ کې نړۍ ته سترگې غړولي دي. لومړنۍ او ثانوي زده کړې یې په سید جمال الدین افغان لیسه کې ترسره کړي دي او بیا په ننگرهار دارلمعلین کې د اجتماعیاتو په برخه کې تر څوارلسم ټولگي خپلي زده کړې سر ته رسولې دي. نوموړي په ننگرهار راډیو تلویزن کې په کومیدي خپرونو کې د یو تکړه ممثل په توګه کار کړی دی. همدارنګه په طلوع او لمر تلویزونو کې یې هم د یو ښه ممثل په توګه دنده ترسره کړې ده. په اوس وخت کې په ننگرهار کې د انعکاس راډیو تلویزون سره په کومیدي خپرونو کې په تمثیلي ټوټو کې دنده پر مخ وړي. (انعکاس راډیو تلویزون، ۱۳۹۹).

د عبدالبصیر مینه پال پیژندنه

عبدالبصیر مینه پال، چې ډېر هنري نومونه لري لکه کندهاری ډون، جنجالي، گلابتون، اغاجان ماما... او داسې نور د حاجي میراجان زوی دی په کال ۱۳۷۶ لمريز د سرطان په شپږمه نېټه د کندهار په نهمه ناحیه کې زېږېدلی دی. مینه پال په قوم پوپلزی دی. خپلي لومړنۍ زده کړې یې په کندهار کې ترسره کړي. ټولې زده کړې یې تر دولسم ټولگي ترسره کړي او د ځینو ناخوالو له امله ترې لوړې زده کړې په نیمه کې پاتې شوي دي. نوموړي د خپل ژوند په دې سفر کې د یو تکړه او زړور ممثل په توګه خپل دنده ترسره کړې ده. په ۲۰۰۹ م کال کې یې په تمثیل لیکلو او اجرا کولو پیل کړی دی.

د ممثلي ترڅنګ د تمثیلي ټوټو لیکوال هم دی. د کندهار په ځینو محلي رسنیو کې په دندو کې پاتې شوی دی. په روبنا راډیو کې د طنزیه خپرونو مسؤل په توګه پاتې شوی. همدارنګه په وړانګه راډیو کې هم د طنزیه خپرونو چلونکی او مسؤل پاتې شوی. په تبسم راډیو

کې یې هم کار کړی او هلته یې هم د طنز په برخه کې خپله دنده پرمخ وړې ده. په زیور محلي راډیو کې د ایډیټر او تمثیلي ټوټو مسؤل پاتې شوی. د دې ترڅنګ د افغانستان د ملي راډیو تلویزون په چوکاټ کې یې هم د طنز او تمثیلي ټوټو په برخو کې دنده ترسره کړې ده. د دې ترڅنګ نوموړی د (بي ایم سټیډیو) په نوم خپل شخصي پروډکشن لري چې په کې هغې تجارتي اعلانونه، تمثیلي ټوټې او نورې ګڼې خپرونې جوړوي او ټولني ته یې وړاندې کوي. په همدې پروډکشن کې تر پنځوسو ډېر بنسټینه او نارینه ممثلین په عملي زده کړو بوخت دي. نوموړي په تمثیلي ټوټو طنزیه خپرونو او سټیج ډرامو کې ډېر کار کړی دی. لومړنی تمثیلي ټوټه یې د (ګران افغان) سره په یوه سالون کې ترسره کړه. یاده تمثیلي ټوټه چې لیکوال یې ګران افغان وو نوموړي په کې تراژیدي رول لوبولی دی. بساغلي مینه پال په څو محلي فلمونو او پروډکشنونو سره هم کار ترسره کړی دی. د عمر تر دې دمه یې ټول ټال په دوه ډېرش فلمونو کې د یو تکړه ممثل په توګه کرکټرونه لوبولي دي. عبدالصیر مینه پال تر اوسه مختلفې ډرامې او تمثیلي ټوټې لیکلي چې عبارت دي له (ولور، رشوت، سیاسي بعث، درواغجن، مغروره، میله، بدنامي او رواج) د یادونې وړ ده چې نوموړی خپلې تمثیلي ټوټې په مختلفو ټولنیزو رسنیو لکه یوتوب، فیسبوک، انسټاګرام، ټویټر، ټیک ټاک کې خپروي. د نوموړي د تمثیلي ټوټې یوه بیلګه په مذهبي تمثیلي ټوټه کې راوړل شوې ده، نو دلته یې د بېلګې له راوړلو ډډه کوو. (انعکاس راډیو تلویزون، ۱۳۹۹).

په ټولنه د تمثیلي ټوټې اغېزې

هره ټولنه جلا او ځانګړی فرهنگ او کلتور لري، یوه ټولنه له بلې د بیلوالي یوه لاره هم همد ټولنیز رواجونه، کلتورونه او عادتونه دي. که مونږ اسیایي او په ځانګړي ډول افغاني ټولنه وغواړو له اروپایي یا امریکایي ټولني سره پرتله کړو، نو ډېر زیات توپيرونه به سره ولري. په اروپایي او امریکایي ټولنه کې لوڅ سر ګرځېدل کوم

عيب او شرم نه دی، خو په افغاني ټولنه کې د اسلامي او فرهنگي اصولو سره په ټکر کې راځي او څوک دا جرت نه شي کولی، چې په عام بازار او لارو کوڅو کې لوڅ سر وگرځي.

همدارنگه که اروپايي، امريکايي، پنجابي، ايراني، اردو يا نورې ډرامې راواخلو او افغاني ډرامو، فلمونو، سريالونو او يا هم تمثیلي ټوټو سره پرتله کړو، ډېر زيات او د پام وړ توپيرونه لري. د هرې ټولني کلتور او فرهنگ په هماغه ټولنه بڼه د تطبيق وړ دی. که مونږ هندي تمثیلي ټوټې وگور او له خپلو سره يې پرتله کړو د ځمکې او اسمان فرق لري. د هرې ټولني ادبيات او کره وړه د هماغې ټولني په خلکو بڼه اثر کولی شي. اوس راځو دې خبرې ته، چې په افغاني ټولنه کې، چې اسلامي اصول، کلتوري او فرهنگي محدوديتونه او ناسم رواجونه حاکم دي په داسې ټولنه تمثیلي ټوټه څرنگه اغېزې لري؟ گټه يې ډېره وي که تاوان؟ ايا خلک ترې مثبت اړخونه خپلوي که منفي د موضوع په دې برخه کې به په همدې مسایلو بحث وکړو او روښانه به شي، چې د تمثیلي ټوټو مثبتې اغېزې ډېرې دي که منفي؟ او څرنگه کولی شو، چې له هر شي يا هر هنر نه مثبت اړخونه خپل کړو او منفي ته يې شا کړو.

د تمثیلي ټوټې مثبتې اغېزې

په دنيا کې ډېر کارونه او اعمال داسې وي، چې مثبتې او منفي اغېزې لري. که مونږ د پښتنو رواجونه او دودونه وگور، ځېنې يې مثبتې او ځینې يې منفي تاثير او اغېزې لري. که لنډې کپسې او ناولونه ولوستل شي، په هغې کې هم ځینې منفي او مثبت کرکټرونه او مکالمې شته، چې دواړه اړخونه په کې ليدل کېږي. که فلمونه، ډرامې، سريالونه او تمثیلي ټوټې وگورو په هغې کې هم ځینې اړخونه مثبت او ځینې يې منفي دي. په ځانگړي ډول اوسنۍ ډرامې، فلمونه او سريالونه په ښکاره مثبتې او منفي اغېزې بندې. اوس خبره د تمثیلي ټوټې ده، چې تمثیلي ټوټه په ټولنه او په ځانگړي ډول په پښتنه ټولنه کومې مثبتې اغېزې لري او څومره مو ترې گټه اخيستي ده. مونږ په تيرو بحثونو کې وويل، چې لومړنی تمثیلي ټوټه استاد

عبدالاکبر خان اکبر ولیکله، هلته هغې تمثیل په خلکو دومره مثبت اغېز وکړ، چې په خلکو کې یې د ازادۍ شعور او فکر پیدا کړ. د خدایي خدمتگار تمثیل، خو په خلکو دومره مثبت اغېز وکړ، چې د خدایي خدمتگار په لسگونو پلویان د وخت د ظالم نظام لخوا زندانونو ته ولېږل شو. دلته په بره پښتونخوا کې، خو یې په خلکو دومره اثر او اغېز وکړ، چې غازي امان الله خان په خپل وخت کې د تمثیلي ټوټو د نندارو لپاره تیاترونه او د نندارې ځایونه جوړ کړل. د امان الله خان په وخت کې د (فتح ټل) په نوم یوه تمثیلي ټوټه نندارې ته وړاندې شوه، چې خپله غازي امان الله خان یې هم نندارې ته ناست وو. په خلکو یې دومره مثبت اغېز او تاثیر وکړ، چې د انگریز په خلاف بغاوتونه رامنځ ته شو. همدارنگه همدا تمثیلي ټوټې دي، چې زمونږ د ټولني لگام او واگې یې په خپل لاس کې نیولي او له ډېرو ناورو کارونو یې منع کوي. په اوس وخت کې تر ډېره د ولور اخیستلو رواج، په بدو کې د لوبو ورکولو رواج، زیارتونو ته د تگ او د زیارتونو تېرې په خپل بدن وهل او هلته زانگو تړل... او دې ته ورته نور ډېر رواجونه او رسمونه دي، چې تر ډېره له منځه تللي دي. دا که یو خوا د علماو برکت دی، نو بلخوا د همدې تمثیلي ټوټو په مرسته یاد رواجونه په کراره کراره له منځه ځي. همدارنگه د همدې تمثیلي ټوټو، ډرامو او ځینو اصلاحي فلمونو په مرسته، د ټولني ډېرې ناخوالې خلکو ته بنسټ کپړي، چې زیاتره خلک ورته متوجې کوي. ځینې تمثیلي ټوټې او خپرونې دي، چې د ځینو سیاسيونو د کنټرولو لپاره بنه وسیله گرځېدلې ده. همدا تمثیلي ټوټې دي، چې د ځینې دولتي چارواکو د منفي کړنو مخه یې تر یوه حده نیولې ده. که د ځینو رسنیو تفریحي خپرونې وکتل شي او په هغې کې تمثیلي ټوټو ته پام وشي، نو زیاتره اصلاحات او سمون یې په خلکو کې راوستی دی. همدا انتقادي تمثیلي ټوټې او خپرونې دي، چې خلک یې خپلو منفي کړنو ته متوجې کړي او هر څوک کوبسېس کوي، چې تر ډېره له هغه کارونو ځان وساتي، چې په ټولنه کې خلکو ته بد ښکاري. د دې موضوع د پایلې په توگه ویلی شو، چې تمثیلي ټوټې که کومیدي وي که تراژیدي او که دواړه یوځای وي، خو د ټولني د اصلاح او سمون په

برخه کې ښکاره او په زړه پورې مثبت فکر او مثبت بدلون راوستی دی.

د تمثیلي ټوټې مفني اغېزې

مخکې مو هم یادونه وکړه، چې په ژوند کې ډېرې کړنې داسې وي، چې په ټولنه خپلې مثبتې او منفي اغېزې ښنډي. تمثیلي ټوټه، ډرامه، فلم او سریالونه که له یوې خوا په ټولنه مثبتې اغېزې کوي، خو منفي اړخونه هم لري او ټولنه کې ځینې داسې ځوانان هم شته، چې ډېر ژر منفي اړخونه خپلوي. دا، چې دلته خبره د تمثیلي ټوټې او د هغې منفي اغېزې دي، نو دا معلومه خبره ده، چې زموږ ټولنه د علم په لحاظ ډېره وروسته پاتې ده. دلته که هر څه راځي، نو تنکي ځوانان یې نسبت مثبت اړخ ته منفي ته ژر متوجې کېږي. ښې بېلگې یې د کوزې پښتونخوا د پښتو فلمونو او ډرامو اغېزې دي. کله، چې هلته کوم نوی فلم یا ډرامې راځي، پر پرده له ښودلو وروسته په ټولنه کې د هماغه ډرامې یا فلم منفي کرکټرونه دومره ډېر شي، چې انسان حیران شي، چې دا ټولنه ولې داسې کوي. که تاسو ته یاد شي، کله چې په کوزه پښتونخوا کې د سواتي په نوم کوم کرکټر فلمونو ته راغی، یوه پایڅه یې پورته او بله خکته وه، نو ډېرو ځوانانو په لارو کوڅو کې هماغه شان ځان جوړ کړ او ډېر ژر یې یاد تمثیل په خپل ځان عملي کړ.

یا که په افغانستان کې د ځینو انځوریزو رسنیو سریالونو ته پام وکړو، کوم کرکټر یا لباس چې په یاد سریال کې راشي. په سبا یې هلکان او نجونې هماغه شان ځان جوړي او په ټولنه کې ورته ځان ډېر لور او با کرکټره ښکاري، حال دا، چې دا په ټولنه ډېره بده او ناوړه اغېزه ده. همدارنگه په ځینو تمثیلي ټوټو او ډرامو کې داسې کرکټرونه راځي، چې هغه منفي وي، خو د ټولني د اصلاح او سمون په خاطر یې تمثیل کول یا لوبول ډېر اړین وي، خو د ټولني تنکي ځوانان یې د مثبتو پر ځای منفي ته زر فکر کوي او هغه په خپل ځان عملي کوي. ښه مثال یې، د طلوع تلویزون د (شبکه ای خنده) د خپروني تمثیلي ټوټې دي، چې هغه د اصلاح او سمون لپاره ځینې مکالمې او کرکټرونه

راوړي، خو ځوانان په ځای د دې، چې مثبت اړخ یې وسنجوي منفي ته یې مخه کوي او ټولنه د بدبختی خوا ته بیایي.

دې ته ورته نورې ډېرې تمثیلي ټوټې او ډرامې شته، چې په ټولنه کله کله منفي اغېز کوي، خو په دې برخه کې عامه پوهاوي ته اړتیا ده. او دا د کورنۍ مسؤولیت هم دی، چې خپلو اولادنو ته وروسته له ډرامې یا تمثیلي ټوټې دا یادونه وکړي، چې په یاده ډرامه یا تمثیلي ټوټه کې پلانکی کرکټر یا مکالمه سمه نه ده او د اصلاح او سمون لپاره یې بیا د خپلو اولادنو ته لارښوونې وشي، چې له بده مرغه زموږ په ټولنه کې د اولادنو په روزنه کې په هغه اندازه چې لازمه ده کار نه کېږي، نو د دې موضوع د پایلې په توگه ویلی شو، چې هره تمثیلي ټوټه، ډرامه، فلم، سریال او نورې کړنې مثبتې او منفي خواوې لري او کوبښن باید وشي، چې د مثبت اړخ په اړه یې فکر وکړو او منفي ته یې شا کړو. ځکه دا ټولنه سمون ته اړتیا لري او همدا نندارې او ډرامې دي، چې د ټولني د سمون لپاره لیکل کېږي او بیا نندارې ته وړاندې کېږي

اتم څپرکی

د تمثیلي توتی او ډرامی پرتلیز جاج

د موضوع دا برخه مو دې ته ځانگړې کړې، چې ایا تمثیلي توتی او ډرامه د پرتلني وړ ده کنه؟ او دا به هم روښانه او معلومه شي، چې ډرامه څه شی دی او تمثیلي توتی به دې موضوع کې به دې ته هم اشاره وشي، چې لومړنی ډرامه چې په لرغوني یونان کې رامنځ ته شوی ایا ډرامه ده که تمثیلي توتی دې ټولو پوښتنو ته به د موضوع په دې برخه کې په تفصیل سره ځوابونه پیدا او پرتلنه به یې سره وکړو او همدارنگه په ډرامه کې به هم په تمثیلي توتی لاند هر اړخیز بحث او څېړنه وکړو، دا چې تمثیلي توتی په تېرو بحثونو کې واضح او پېژندنه یې وړاندې شوه، نو دلته یې له پېژندنې تېرېږو او د ډرامې په پېژندنه به پیل وکړو.

د ډرامې لنډه پېژندنه

دادب ددې بنکلي صنف دانوم ((ډرامه)) د یوناني ژبې ټکي څخه اخیستل شوی دی ډراو په یوناني ژبه کې عمل ته وايي ډرامه او عمل د یو بل سره تړلي څیزونه دي. (رضا، ۱۹۹۵ : ۷).

د ادب تیوري نومي اثر لیکوال پوهاند جمشید رشیدي په خپل کتاب کې د ډرامې په اړه ویلي دي چې: (ډرامه د یوناني لفظ ډراو نه اخیستل شوی ده، چې مانا یې عمل یا په کولو سره بنودل دي. او دغه وجه ده، چې په خالص ادب او ډرامه کې فرق ښکاره کوي.) (رشیدي بېنوا، ۱۳۹۱ : ۱۴۹)

دنثري ادب ډولونو لیکوال یې په خپل کتاب کې د ډرامې په اړه وايي (ډرامه یوناني ژبې د ډراو د کلمې له ریښې څخه د ((عمل او کړنې)) معنا لري، په انګلیسي ژبه کې مشتق شوی کلمه ده چې لغوي معنایي

فرهنگونو: تمثیل، نمایش او ننداره بنودلې ده په ادبي اصطلاح ډرامه د نثري هنري داستاني ادبیاتو یو ډول دی، چې ادیبو هانو یې د پېژندنې په اړه بیلابیل تعریفونه، توضیحي او تشریحي یادونې او څرگندونې کړي دي. (هاشمي، ۱۳۹۴: ۱۳۶).

د ډرامې په اړه مختلف نظرونه او اندونه وړاندې شوي، چې دلته به د څو تنو نظرونه راواخلو چې ډرامه څه ته وايي د دوی د نظرونو وړاندې کول هم اړین دي.

۱- یوناني لیکوال سیسرو د ډرامې په اړه خپل نظر داسې څرگندوي: د ژوند نقل د دود دستور ائینه او درېښتینوالی یعنی دحقیقت عکاسی ته ډرامه ویلی شي. (رضا، ۱۹۹۵: ۸۶).

۲- سارسي یو بل لیکوال دی، چې د ډرامې په هکله وايي: مونږ د ډرامې فن تعریف داسې کوو چې دادیو څو عناصرو مجموعه ده چې د هغو په مدمونږ ژوند په تهبترکې پیش کوو. اودتماشگيرو دولس څوگنې ته دحقیقت یوتت غوندې تصویر وړاندې کوو.

۳- کالرج بیا د ډرامې په اړه خپله خبره په دې ډول کوي: ډرامه د حقیقت نقل دی د فطرت پېښې دي . (هاشمي، ۱۳۹۴: ۱۳۶).

۴- هیډلن د ډرامې په اړه خپله خبره داسې راغبرگوي: په ډرامه کې په سټیج د واقعاتو بنودنه داسې کېږي، لکه څنگه چې د دوی پېښدل پکار دي، نه داسې لکه څنگه چې پېښ شوي دي. (شهبسوار، ۱۳۸۱: ۱۸).

۵- شکسپیر بیا وايي چې دنیا ټوله په مثال دیو سټیج ده ټول سړي او بنځې لوبغاړي دي دوی په دې سټیج ځي راځي او یوکس په خپل وخت گن کارونه کوي . (واجد، ۱۳۹۵: ۱۳۶).

۶- حمزه شینواری چې د غزل بابا او په نثر کې د ډرامو تکړه او پوه هنر مند او لیکوال دی. د ډرامې په اړه خپل نظر داسې وړاندې کوي: مونږ دیو قام دتمدن تهذیب او ذهني ارتقا اندازه دهغه ملک دډرامونه کولی شو.

۹- ارواښاد عبدالخالق خلیق صاحب د ډرامې په اړه وايي چې: دیومقصد داظهار لپاره ډرامه ډیره موثره طریقه ده .

دهنر او ادبیاتو په تاریخ کې ډرامې په هکله اوډرامې د پیدایښت په هکله ډول ډول نظریات موجود دي. خو دا خبره لا تر اوسه سپینه او څرگنده نه ده او نه چاپه بشپړه توګه لوڅه کړې چې دهر چا لپاره دمنلو وړ وي. چې ډرامه د بشر په تاریخ کې څه وخت او چیرته رامنځ ته شوې ده؟ خورازان نظریات شته چې ځینې نظریات په ځانګړې توګه یوه ټاکلې زمانه په ګوته کوي، لیکن له ځینو نظریاتو نه دانشي جوتیدای چې بیخي او بلکل دې داسې وي. دساري په توګه یوه ډله پوهان وايي:

کله چې ځینې فلمونه لیدل کېږي او بیا په هغو کې ځینې مذهبي نڅاوې ګورو سړی فکر کوي چې لومړی ډرامه به البته په همدې بڼه موجوده وه که څه هم دا فلمونه د ځینې لرغون پیژندونکو لخوا د ځینو نښو نښانو له مخې انځورګری دهنر په برکت جوړ او ممتاز شوي دي. (د دوران طلايي تیاتر) کتاب لیکوالان هم ددې نظریې ملاتړ کوي. چې (کنټ مک ګوین) (او رولیا ملنټز) نومیري. بیا هم دیوې ریښتینې ډرامې نوم نشو ورکولای خو ځینې ځانګړې ډراماتیک حرکتونه چې دهغه وخت په انځور ګری کې شته چې لیدلای شي. د ځینو نښو نښانو له مخې داسې هم څرګنده شوې ده چې دمیلادنه سوونه سوونه کاله دمخه داتن په ښار کې ډرامه وه چې دیو پرمختللي ډرامې او تیاتر شته والی ښایي، نو پوښتنه پیداکېږي چې ولې داسې اسناد په واک کې نشته ترڅو په یقیني ډول سره دانظریه دهر چالپاره دمنلو وړ شي. لیکن دمیلادنه تقریبا پنځه سوه کاله پخوا چې دامنلو هم ده دیونان ډرامه دهنري او ادبي شهرت لوري پورې ته رسیدلې وه. ((پدې عصر کې دومره ستر ډرامه لیکونکي تیر شوي دي چې یواځې د انگلستان شکسپیر او د فرانسې راسین له هغو سره سیالي کولای شي. د لرغوني یونان د تراژیدۍ ستر لیکوال (ایسګلیس ۴۵۶ - ۵۲۵) سوفو کلیسز ۴۵۶ - ۴۹۶) او (یورپیدیس ۴۰۶ - ۴۸۰) ق. م. دی سوفو کلیسز په ډرامه لیکنه کې شل ځل لومړی درجه ادبي جایزه ګټلې ده. (شهسوار ۱۳۸۱ :: ۸).

همداراز دیونان په ادبي او هنري تاریخ کې نورې ډیرې ادبي او هنري څیرې هم شته چې ددوی هنري او ادبي هڅې چې په خاص او ځانگړي ډول یې ډډرامې هنري ژانر ته سرته رسولې دستاينې وړدې. لکه: شیلوس او ارستو فانس او نور. داشیلوس په وخت کې دیونان داتن په ښار کې یو هنري فسیتوال رامنځته ته شو چې بیا هرلیکوال خپل هنري اوډراماتیک اثارکاندید کړل... ویل کېږي چې اشیلوس پوره نوي (۹۰) ډرامې لیکلي چې ددغه ډراموپه لړکې دیارلسو (۱۳) ډرامو لومړۍ درجه جایزه گټلې ده. په هغه وخت کې به کله چې چا جایزه وگټله نو بیا به یې دسرورزو تاج ورکاوو او یا دسپینوزو تاج. ځینې بیا ددې نظر پلوي دي او په دې ټینگارکوي چې لومړۍ ډرامه ((اسکای لس)) لیکلې ده اوډرامې نوم یې ((سپلي اینټ)) ده. ځینې وایي چې ډاډرامه ((دسلیت نومیري چې داتن په ښارکې سټیج شوې وه)) .

یوه ډله پوهان بیا په دې ټینگارکوي چې په (۵۳۵) پنځه سوه پنځه ډیرش ق م کې د(تس پیس) په نوم یو تن فنکار په یونان کې یوه ډرامه اجراکړه چې دغه تن دجهان اونړۍ لومړی اکتورگڼل کېږي .

ویل کېږي چې دهغه وخت اکتورانو اولوبغاړو به یو ډول ځانگړي ماسکونه دهرې صحنې مطابق په مخ غورول او هم به یې له هرې صحنې سره خپل کالي بدلول داځکه چې مختلفو رولونو کې به یې برخه اخیسته. ددې لپاره چې ننداره چیان یې ونه پېژني .

که چېرې ددغو ادبي او هنري شخصیتونو کوم چې دمخه یې یادونه وشوه ، اثارو اوداثارو نویست ، پایښت او پرمختیا ته څوک څیر شي چې په هغه وخت کې هنري جایزې ورکول کیدې او فیستوالونه جوړیدل نو دې نتیجې ته رسېږي چې له دوی نه دمخه هم هرو مرو ډرامې هنر موجود وو داځکه چې دامسابقې ډرامې دهنر یو پرمختللي بڼه ښایي.

له بده مرغه هیڅ یوه لیکوال هغه وخت داتکلیف په ځان نه دی منلی اویاورته متوجي شوی نه دی چې دهغه وخت ډرامه، ډرامې هنریت ډرامې څرنگوالی ،ډرامې بڼه او ځانگړتیا څه ډول وه ؟

ولیکي . په خواشینۍ سره چې څه نه دي لیکل شوي ترڅو دهغه وخت په هنري ځانگړنه او ټولنیزو شرایطو څوک پوه شوي وای- داځکه چې ډرامه هم دنورو هنري ژانرو په څیر یو داسې هنردی چې یوټاکلی زمان په گوته کوي.

د ((فیورټي)) خبره هغومره چې معاصر او سني لیکوالانو او هنرمندانو د ژوند له هر اړخیزو ځانگړتیاو څخه خبریو د لږ غونو لیکوالانو د ژوند د حالاتو په باب بشپړ معلومات نه لرو.

ریښتیا که چېرې مور د ځینو لیکوالانو چې نړیوال او جهاني شهرت هم لري د زیریدو یا مړینې نیټه په سمه توگه تر لاسه کړو- ځینې وخت د ځینو شخصیتونو په هکله مشکله کېږي . مثال: د سوفوکلز د زیریدو نیټه که چېرې په ریښتني توگه تر لاسه کړو نو ځکه به بریالي نه شو چې ځینو څېرنکو دده د زیریدو په هکله ډول ډول نظریات لیکلي دي .

له پورتنیو څرگندونو او نظریاتو څخه ښکاره شوه چې ډرامه د ځینو اسنادو او مدرکونو له مخې د میلاد نه تقریباً پنځه پېړۍ د مخه ښه پر مختللي ډرامه موجوده وه او ددغې نېټې په شاو خوا کې ځنې اسناد هم تر لاسه شوي دي او هغه هم د یوې پر مختللي ډرامې په باب که د یونان نه راتیر شو او بیاد مصر ډرامې په هکله نظریات واورو هلته خو بیخي خبره د میلاد نه پخوا زرگونو کلونو ته رسیږي .

پوهانو او څیړونکو څرگنده کړې ده چې د ډرامې هنر د میلاد نه څلور زره کاله د مخه په مصر کې لیدل شوی دی . دمصر د اثارو او نښو نښانو نه ښکاره ده چې په هغه ملک کې ناپک دوه زره یاکیدای شي درې زره کاله قبل مسیح موجود وو.))

که چېرې د مصر لرغوني تاریخ ته سری ځیر شي نو بیا به دي نظر ته د شک په سترگه ونه گوري دا ځکه چې ځینې د نظر خاوندان په ځانگړه توگه ځنې فیلسوفان په دې عقیده دي چې له نن نه زرگونه کاله پخوا لو مړني نظریات چې فلسفي رنگ یې لره په ((مهرو بابل)) کې را منځ ته شو .

دا فلسفي نظريات ((د ديمو كرت)) څه چې آن ((چارواكي)) او به خاوره ، باد، اور او د هندو چين د فلسفي نظرياتو نه بيا هم لس گوني پيرى دمخه موجود وو .چې اوس هم دا نظريات د ((مهر و بابل)) فلسفي په نوم شهرت لري.

دا چې زرگونه كاله پخوا د فلسفي داسې پېچلي نظريات موجود وو نو له حقيقته به لرې نه وي چې د ډرامې هنر دى هم هغه وخت كې موجود وي .!؟ خو بيا هم همغه خواشينوونكى خبره چې ليكلي اسناد د ډرامې د هنر په هكله په مصر كې هم موجود نه دي .

ځنې پوهان او لرغون پيژندونكي له دې نه هم وړاندې گوري او په دې نظر دي چې بسايې د ډرامې تاريخ او نېټه له دې نه هم وړاندې وي او دومره وړاندې چې كله انسانانو معاشرتي او ټولنيز ژوند پېل كړ او په هغه وخت كې د خپل محيط او چاپيريال په بنا سره ابتدائى او لومړنى لوبې او مستي اجرا كولې نو په دغه وخت كې به د دوى لومړنيو لوبو كله كله ډراماتيکه بڼه او شكل غوره كاوه .

خبره په ټولنيز او اجتماعى ژوند راياده شوه او ريښتيا ده چې د ټولنيز ژوند هستي ډيره پراخه ده او په دغه پراخ ډگر او ميدان كې هر څه شته كيږي ، د مادي فرهنگ ته سر بيره معنوي فرهنگ هم غوړيږي ، ادب او هنر هم غوړيږي دا ځكه چې هنر د ټولنيز او اجتماعي شعور شتمني جوړوي او د ډرامې هنر هم د ټولنيز او اجتماعي ژوند د بېلا بېلو اړخونو هغه هنداره ده چې د ژوندانه د حالاتو ژوندي تصويرونه په كې ليد لای شو.

انسانانو د خپل ټولنيز پيداىښت له مخې مخكې له هغې چې په خبرو پېل وكړي او خپلې گډې سونزې او مشكلات د خبرو له لارې حل كړي. او يا دخپل محيط او چاپيريال او زمانې د حالاتو څخه خبر تيا تر لاسه كړي ، يادا چې ځان او جهان وپيژني. نو د تمثيل په بڼه به يې له بدن د غړو د حرکاتو په واسطه خپل مطلب بيانواوه ... تر هغې چې غږن غړويي وده او تكامل وكړ. اوس هم د كوچنيوالي په زمانه كې د همدغو حرکاتو په استفاده كوچنيان د بدن د غړو له مخې خپل مطلب

څرگندوي- نو ځکه څیرونکي په دې ټینګار کوي چې د تمثیل هنر انسان ته تر بل هر هنر څخه ډیر نږدې دی. ددې ټولو خبرو سره سره د نظر خاوندان دې نتیجې ته رسیدلي او هغه اسناد او مدارک چې په لاس کې دي دا بنایي چې په واقعي، بشپړه او سمه بڼه (شکل) ډرامه د میلاد نه پنځه پېړۍ د مخه په یونان کې رامینځ ته شوې ده. او بیا یې پر مځتیا او پراختیا موندلې ده. له دې وروسته ډرامه د نړیوال او جهاني شهرت له مخې یونان په خاوره کې منحصره نه پاتې کیږي بلکې په نورو هیوادونو هم اغیزه او تاثیر کوي لکه روم، اسپانیا، انگلستان، فرانسه او همداراز د هندوچین سنتي ډرامې هم له همدې بابته متاثرې شوې دي. (معین، ۱۳۸۲: ۸).

د هندوستان د هنر او ادبیاتو په تاریخ کې تقریباً دوه زره کاله وړاندې د ډرامې هنر ډېره ترقي او پرمختګ کړی وو او د مذهب په خپرولو کې یې لویه ونډه اخیستې وه. له همدې ځایه ډرامې هنر اندونیشیا، چین او جاپان ته ورسید. بیا دغه هنر ډیره پراختیا مونده. ویل کیږي چې دنړۍ د ټولونه لومړنی کتاب ډرامې د هنر په هکله سنسکریټ لیکل شوی دی. ((بهرت مني)) ناتیپه شاستو ډرامایي ادب لومړی مستند کتاب گڼلې شو. په سنسکریټ ډرامو کې سندروته هم ځای ورکړ شوی وو او د سنسکریټ بهترینه شا عري په ډرامایي ادب کې موندلای شو. دستسکریټ بڼه ډرامه لیکونکي: اشوکھوس، بهاس، سومل، شودرک، کالیداس، دهرش، دبهوبهوتي او دوشواکهاوت دي. کالیداس هغه څوک دی چې دنړۍ او جهان دنورو لیکوالو او هنر پوهانو په څیر نړیوال شهرت لري. چې د ((شکنتلا)) ډرامه یې له ډیرې ستاینې وړده. اریایانو هم په ویدي او ایستایي عصر کې ځینې داسې لویې دودونه، عنعنوي او فلکلوريک حرکات درلودل چې د تمثیل هنر بنیګني په کې له ورايه ترسترگو کیدي دسوما او فوما دراتولودود داپه گوته کوي چې د تمثیل هنر په اریایي ټاټوبي کې له ډیرې پخوانه دود وو..... ویدي سره رودونه او په ایستاکی دارباب الانواعولمانځنه دبیلګي په توګه یادولې شو.

په پورته بحث کې مو په دې خبرې وکړې، چې ډرامه څه شی ده؟ څنگه او د کومې اړتیا له مخې رامنځ ته شوه او د تاریخ په اوږدو کې یې څنگه پرمختگ وکړ. پوره بحث به په همدې راوغاړو، چې انسان کله پیدا شو، نو ډرامې هم ورسره سر راپورته کړ او تر ننه یې خپل گامونه لا پسې گړندي کړي دي، خو یوه خبره د یادونې وړ ده او هغه دا، چې کوم کومه لومړنۍ ډرامه یادوو هغه هماغه تمثیلي ټوټه ځکه چې په تمثیل کې یوه خبره ډېره واضحه ده چې د سټیج پر سر د خلکو په وړاندې په ژوندۍ بڼه خپرېږي او هر ه تمثیلي ټوټه په یوه پرده کې پای ته رسیږي، خو ډرامه کېدای شي ډېرې پردې او صحنې ولري یا په بله وینا تمثیلي ټوټه یوه لنډه موضوع راوغاړي، خو ډرامه ډېرې موضوعگانې په خپله لمن کې راوغاړي او ځای ورکوي او یا هم په بله وینا د تمثیل لمن لنډه او تنگه ده او د ډرامې لمنه پراخه ده او ډېر موضوعات په کې ځای کولی شو.

په ډرامه کې د تمثیلي ټوټې څرکونه

د موضوع دا برخه مو دې ته ځانگړې کړې، چې ایا په یوه ډرامه کې تمثیلي ټوټه راتللی شي کنه؟ په دې برخه کې به د ځینو ډرامو نومونه راوړو، چې په هغې کې د تمثیلي ټوټو یا نندارو څرکونه لیدل کېږي، همدارنگه په دې به هم بحث وشي، چې څه اړتیا ده، چې په ډرامه کې دننه کومه تمثیلي ټوټه راوړل شي. د دې موضوع بحث مو همدې خبرې ته ځانگړی کړی او په تفصیل سره به پرې بحث وکړو. په ډرامه کې کله کله ځینې برخې داسې وي، چې د تمثیلي ټوټې بڼه او شکل لري او دا کار د دې لپاره کېږي، چې په ډرامه کې یو نوی اړخ راپیدا شي او لیدونکي، نور هم ځان ته حیران او راجلب یې کړي، نو لیکوال دا کار کوي، څو په ډرامه کې دننه یوه بله صحنه یا تمثیلي ټوټه وړاندې کړي. ډرامه که څه هم د څو صحنو څخه جوړېږي او هر ه صحنه یې یوه تمثیلي ټوټه، خو فرق یې دومره دی، چې ډرامه څو کپسې یا څو موضوعگانې په خپله لمن کې راوغاړي، خو تمثیلي ټوټه یوه برخه پر مخ وړي او په ډېر کم وخت کې پای ته رسیږي. نو ویلی شو، چې په ډرامه

کې هم ځینې برخې تمثیلي ټوټې یا نندارې لیدل کېږي، د بېلګې په ډول به د (جاله ډوب) ډرامې یوه برخه یا صحنه چې تمثیلي ټوټه ده دلته راوړو

جاله ډوب

جالا ډوب په نومې ډرامه چې مزاحیه، طنزیه او له خندا ډکه ده، چې د فرمان عمرزي په هدایتکاری او لیکوالی وړاندې شوې، پروډیوسر یې مشال خان دی، کمره مین یې هارون نعیم خان دی، ایډیټر یې حسن جمال دی، د مشال پروډکشن لخوا جوړه شوې ډرامه ده. یاده ډرامه، انتقادي، اصلاحي او ټولنیز شکل لري او د ټولني د اصلاح لپاره وړاندې شوې، چې په یاده ډرامه کې یوه برخه د تمثیل په ډول راوړل شوې. دوه کسان، چې یو په افریدی لهجه خبرې کوي او بل په عادي لهجه خبرې کوي. د افریدی لهجې ولا خور دې بل کس ته واده شوي وي، هغه مړه شوې وي، کونډ کس غواړي بل واده وکړي، خو اوښی یې نه پریرېږي، خو چې کله کونډ ورته د لس جریبه ځمکې او شل لکه روپیو وړاندیز وکړي، بیا ورته اجازه ورکوي او تمثیل په لاندې ډول پیلېږي.

بېلګه

د تمثیلي ټوټې نوم : (د خور مېړه بل واده به نه کوي)

لیکوال: فرمان عمرزی

لوبغاړي: مهتاب او الیاس

(د خور مېړه بل واده به نه کوي)

مهتاب: میدان له روشه، نن بې له تو سره کسم، خو زېما خور لوړه خاورو له ایتو دې لاسه، ویریکه ایتو مطلب څه دی. دا کسه دا راشه ماما زوی دې لیونای دی.

الیاس: خبرې له غور کېده.

مهتاب: هن

الیاس: واده کول خو څه جرم نه دی کنه، نو چې بنځه مې مړه شوه نو څه وشو چې بل واده وکړم.

مهتاب: ته به روته بل واده کوي او دغه دوه خورتې به مې رو له همداسې لغړ گرځي.

الياس: هغې له به مې وکړم کله.

مهتاب: ويړيکه د سړي بچي شه، گني څرمن دو وباسم.

الياس: خبره خو واوره کله خیر دی ته خو لږ غور شه کله.

مهتاب: هن وايه څه يايې.

الياس: ته خو مې خبرې له غور شه کله

(په دې وخت کې لومړی کرکټر دويم کرکټر په سوېاري وهي او د هغې خبرې له غور نه ږدي.)

مهتاب: زما خورتو ته ويدونه کوي کله که دا سر نه دې بې غم کړم او له تونې نه دې غوڅ کړم.

الياس: کوم يې ورله ته خو غور شه زه درته څه وايمه تاته خو څه پته

ده، چې زما ډېر جايداد دی. دولت راسره څه ډېر دی، بس يو شل جريبه پټی به تاپسي وليکم څنگه دې خوښه ده. او لس لکه روپۍ به هم درکړم.

مهتاب: ته رشتيا يايې، تا دې خولای ووهي دروغ خو به نه يايې، څه نو زه بې پرې سوچ وکړم.

الياس: سوچ پرې مه کوه خبره ومنه گټه دې ده. ماله اجازت راکړه چې بل واده وکړم ژوند خراب دی.

مهتاب: که موله دې دا پټی او پيسي روکړي کله، نو خدای دې ستاسو د درې واړو خانه خرابه کړه، هډو هغوی خروتو ته مې هيڅ ودونه مه کوه، خو موله موال روکړه.

مهتاب: پيسي در کوم، خو ماته اجازه راکړه.

(په همدې خبرو سره ياد تمثيل پای ته رسيري.) (فرمان شهسوار، ۱۰، ۲۰م).

د دې موضوع د پايلې په توگه ويلی، چې په ځينو ډرامو يا فلمونو کې ځيني صحنې، د تمثیلي ټوټو يا نندارو بڼه لري او د اړتيا په صورت کې ليکوال کوبښ کوي، د ليدونکو د تلو سي د زياتوالي لپاره په ډرامه کې يوه داسې نوې صحنه وړاندې کوي، چې اوريدونکي د ډرامې تر پايې

پورې له ځان سره وساتي او لیدونکي ستري نه شي، نو ځکه لیکوال دا کار کوي.

د تمثیلي ټوټې او ډرامې پرتلنه

د ډرامې او تمثیلي ټوټې په پېژندنه مو په تیرو بحثونو کې زیاتې او په بشپړ ډول بحث وکړ، پېژندنې مو وړاندې کړې او د نورو لیکوالو او پوهانو نظرونه مو هم وړاندې کړل. اوس بحث دا دی، چې ایا تمثیلي ټوټه او ډرامه دواړه یو شی دی او که کوم توپیر او د پرتلني وړ بحث لري. ډرامه او تمثیل دوه بیل هنري ژانرونه دي، که څه هم ځینو لیکوالو او پوهانو دواړه یو ډول ژانر بنسودلی، خو په اصل کې تمثیلي ټوټه یا نندار لیک بیل او ډرامه بیل ژانر دی. کله، چې انسان پیدا شو، له هماغه وخته انسان یو ډول نه یو ډول تمثیل کوي او د ژوند هره برخه جدا جدا پرمخ وړي. که خوشحالي پرې راشي، خفگان په کې نه کوي او که خفگان پرې راشي خوشحالي په کې نه کوي. که په کور کې یې اولاد پیدا شي، دا بیل تمثیل او ننداره ده. په تمثیلي ټوټه کې یوازې یوه موضوع پر مخ وړل کېږي او لمنه یې نسبت ډرامې، سریال او فلم ته تنگه ده.

اصلاً د ډرامې صحنې له تمثیلي ټوټو څخه جوړېږي، خو په دومره توپیر، چې ډرامه په ځان کې نور موضوعات رانغاړي او تمثیلي ټوټه یا نندار لیک یوه موضوع پر مخ وړي. تمثیلي ټوټه او ډرامه داسې دي، لکه لنډه کپسه او ناول په لنډه کپسه کې کرکټرونه کم، موضوع یې لنډه او وړه وي، خو ناول اوږد او کرکټرونه یې زیات او د موضوعاتو لمن یې پراخه وي، نو په لنډه توگه ویلی شو، چې د ډرامې او تمثیلي ټوټې ترمنځ اړیکې او توپیرونه دواړه شته، د پرتلني وړ دي، چې په لاندې ډول یې پرتلنه او توپیرونه وړاندې کولی شو.

۱: ډرامه اوږده، خو تمثیلي ټوټه لنډه وي.

۲: په تمثیلي ټوټه کې یوه موضوع، خو په ډرامه کې څو موضوعات پر مخ وړل کېږي.

۳: په تمثیلي ټوټه کې کرکټرونه کم وي ان کله کله یو کس هم کولی شي، چې یوه تمثیلي ټوټه پرمخ یوسي، خو ډرامه ډېر کرکټرونه لري او په زیاتو لوبغاړو پرمخ وړل کېږي.

۴: د تمثیلي ټوټې موضوع لنډه او تنگه، خو د ډرامې موضوع اوږده او پراخه وي.

۵: تمثیلي ټوټه په یوه صحنه کې پای مومي، خو ډرامه له یوې څخه زیاتې صحنې لري او په ډېرو صحنو کې پای ته رسیږي.

۶: د تمثیلي ټوټې لپاره یو سټیج یا د تمثیلولو ځای جوړیږي، خو د ډرامې لپاره ډېرو سټیجونو یا د وړاندې کولو ځایونو ته اړتیا وي.

۷: تمثیلي ټوټه اشاروي یا د لوستلو شکل هم لرلی شي، خو ډرامه په اشاروي یا د لوستلو په شکل نه شو وړاندې کولی.

۸: په تمثیلي ټوټه کې کله کله ممثل خپله د خپل ځان ډایرکټري کوي، ځکه چې زیاتره وخت تمثیلي ټوټه په ژوندۍ بڼه وړاندې کېږي او ډایرکټر نه شي کولی چې په ژوندۍ صحنه کې یو ممثل ته هدایت یا لارښوونه وکړي، خو په ډرامه کې ممثل خپله د ځان ډایرکټري یا لارښوونه نه شي کولی.

۹: تمثیلي ټوټه لږ وخت نیسي، نو ځکه یې مینه وال زیات وي، خو ډرامه حد اقل له یو ساعت څخه زیات وي، نو ځکه ځیني مینه وال ستړي کوي او نه یې خوښوي.

۱۰: په ډرامه کې کیداشي ډېرې سندري وړځای کرل شي، خو په تمثیلي ټوټه کې ډېرو سندرو ته اړتیا نه لیدل کېږي.

دې ته ورته نور ډېر واره توپيرونه هم کېدای شي ولري، خو مونږ د موضوع په همدې توپيرونو بسنه کوو.

د تمثیلي توتې او ډرامې پرتلیز جاج | 163

نهم څپرکی

پایله

(پښتو معاصر ادب ته د تمثیلي ټوټې راتگ او پرمختگ) تر سرلیک لاندې علمي، څېړنیز اثر، چې د پوهنملی علمي رتبې د ترفیع لپاره لیکل شوی، چې په پنځو لویو برخو کې بشپړ شوی. څېړنې د ارزښت، موخې، د څېړنې د مېتود او د موضوع مخینه (شالید) وروسته په لومړۍ برخه کې د معاصرې دورې ته لڼده، خو هر اړخیزه بحث او څېړنه پرې شوې. د معاصرې دورې درې پړاونه، روښانتیا پړاو، وینستیا پړاو او اوبستون پړاو باندې هر اړخیز بحث شوی، چې په دې پړاونو کې د ځینو پړامه لیکوونکو نومونه هم ذکر شوي دي.

د موضوع دویمه برخه کې په تمثیلي ټوټه بحث شوی، چې په دې برخه کې د تمثیلي ټوټې تاریخچې باندې مفصل بحث شوی، په پښتو ادب کې د تمثیلي ټوټې بهیر، د تمثیلي ټوټې پېژندنه، د تمثیلي ټوټې چوکاټ او جوړښت او همدارنگه توکي او د لیکنې لار، د تمثیلي ټوټې ژبه او په تمثیلي ټوټه کې د کرکټرونو کارونه باندې هر اړخیز بحث او څېړنه شوې.

د موضوع دریمه برخه مو د تمثیلي ټوټې ډولونو ته ځانگړې کړې ده، چې په دې برخه کې د فورم له مخې د تمثیلي ټوټې ډولونه، چې په هغې کې سټیج تمثیلي ټوټه، راډیویي تمثیلي ټوټه، تلویزوني تمثیلي ټوټه، د لوستلو تمثیلي ټوټه او د محتوا له مخې د تمثیلي ټوټې ډولونه، چې تراژیدي، کومیدي، میلو او تراژیدي کومیدي تمثیلي ټوټې تر بحث لاندې

نیول شوي دي. همدارنگه اخلاقي، ولسي، د اتلولی، تاریخي، غوټه لرونکي، مذهبي او اشاروي تمثیلي ټوټې هم تر بحث لاندې نیول شوی، چې د ځینو لپاره یې بیلگې هم راوړل شوي دي.

د څېړنې څلورمه برخه چې تر ډېره د موضوع اصلي برخه هم جوړي په معاصر ادب کې تمثیلي ټوټې ته ځانگړې شوې، چې پښتو معاصر ادب ته د تمثیلي ټوټې راتگ او پرمختگ باندې پوره بحث او څېړنه شوې ده. همدارنگه پښتو ادب کې لومړني مشهور تمثیل لیکوونکو پېژندنه او د ځینو یې تمثیلي بیلگې هم راوړل شوي دي او دا چې په ټولنه تمثیلي ټوټه څه اغېزې لري په دې برخه کې پرې بحث شوی دی.

د څېړنې پنځمه او ورسټې برخه د تمثیلي ټوټې او ډرامې پرتلیز جاج ته ځانگړې شوې ده. په دغه برخه کې په ډرامه لنډه بحث شوی، په ډرامه کې د تمثیلي ټوټې څرکونه او د تمثیلي ټوټې او ډرامې پرتلنه شوې ده او دغسې دغه څېړنه په پایله، مناقشې، وړاندیزونو او سرچینو بنودلو سره یاده څېړنه پای ته رسېدلې ده.

مناقشه

په دې برخه کې هڅه کوو، ټولو هغو انګېرنو او احتمالي پښتنو ته لاندې، خو کره ځوابونه ومومو، چې لوستونکو ته پیدا کېږي. ښايي ځينو دوستانو ته پوښتنه پيدا شي، چې په پښتو ادب کې ډېر نور موضوعات شته، چې بايد پرې کار وشي، نو څه اړتيا وه، چې دا موضوع مو غوره کړه. د دې پوښتنې په ځواب کې به زه داسې ووايم چې بېشکه په پښتو ادب کې ډېر نور مسايل هم شته، چې کار پرې وشي، خو پښتو معاصر ادب ته د تمثيلي ټوټې راتګ او پرمختګ دا داسې يوه موضوع ده چې څېړنه او سپړنه يې ډېره اړينه وه او دا ځکه چې هنري نثر ډېر ژر په ټولنه اغېزه کولی شي او په ټولنه کې د سمون يوه ډېره بڼه او هر اړخيزه لاره ده، نو ما لازمه وګڼله چې په دې برخه کې کار وکړم او د خلکو او لوستونکو ستونزو ته تر يوه حده حل پيدا کړم.

د دې څېړنې متوقع نتايج دا دي، چې وبه توانېږو د تمثيلي ټوټې په ارزښت او اهميت پوه شو، تمثيلي ټوټو ته چې پښتو ادب کې چا کار کړی، د هغوی سره به اشنا شو. يوه تمثيلي ټوټه څنګه بايد وليکل شي، کرکټرونه او مکالمې يې څنګه ځای پر ځای شي. د تمثيلي ټوټو په تاريخي بهير به هم لوستوکي پوه شي. له بله پلوه به د تمثيلي ټوټې يا نندارليک په غني کولو کې هم مرسته وکړي او په دې اړه به ډېر نوي مسايل او معلومات وسپړي. دا ښکاره خبره ده، چې په تمثيلي ټوټو يا نندارليکونو خورې ورې ليکنې او يادونې شوي دي او په راتلونکي کې به پرې هم کېږي.

خو دا چې زما موضوع د نورو د شوو کارونو سره څومره توپير لري او څومره ګټور دی غواړم خپل شوی کار د نورو ليکنو سره په لنډه توګه پرتله کړم. د تمثيلي ټوټې په اړه په ځينو کتابونو کې يادونه شوې او هلته يوازې د تمثيلي ټوټې، پېژندنه، د تمثيلي ټوټې شاليد او په

ځينو برخو بحث او سپړنه شوي، د بېلگې په توگه د نثري ادب ډولونو نومي اثر کي، د تمثيلي ټوټې په اړه لنډ معلومات ورکړل شوي دي، خو د تمثيلي ټوټې په ارزښت، ډولونو، بېلگو... او نورو برخو په بشپړ ډول بحث نه دی شوی. عبدالقديم پتيل، چي د تياتر تاريخي ټولنيزي عنوان يي يوه مقاله ليکلي ده، يوازي د تياتر په تاريخي بهير او په عمومي توگه يي د تمثيلي ټوټو او ډرامو لنډ بحث کړی، په ياده مقاله کي په بشپړ ډول د تمثيلي ټوټې او په ځانگړي ډول په معاصر پښتو ادب کي د تمثيلي ټوټې راتگ او پرمختگ په اړه په کي څه نه ليدل کېږي.

دي ته ورته نورو ډېرو مقالو او ځينو ليکنو کي يوازي د تمثيلي ټوټې په تاريخي بهير لنډ بحث شوی، چي په ډرامه کي يي ورگډ کړی دی او تمثيلي ټوټه يي له ډرامې څخه نه دی جلا کړی. دلته به د موضوع د لاسنه وضاحت لپاره د ځينو هغو اثارو يا کتابونو نومونه راوړو، چي په ياده موضوع په کي لږه ډېره اشاره شوې ده. د نثري ادب ډولونه نومي اثر ليکوال په خپل اثر کي د تمثيلي ټوټې لپاره د نندارليک نوم کارولی او په دې برخه کي تر يوه حده په تمثيلي ټوټه يا نندارليک بحث کړی، خو په بشپړ ډول يي سپړنه او څېړنه نه ده شوې. د نثري ادب ډولونه چي په کال ۱۳۹۴ لمريز کال د علومو اکاډمي لخوا چاپ او خپور شوي، د تمثيل د پېژندنې په اړه په کي هم بحث شوی دی.

همدارنگه محمد اعظم اعظم په خپل کتاب (پښتو ادب کي کردارنگاري) نومي اثر چي په کال ۱۹۹۳ م کي د پېښور پوهنتون، پښتو اکيډمي لخوا چاپ او خپور شوی، تمثيلي ټوټه يي په ډرامه ورگډه کړې، خو ځيني برخي يي داسي دي، چي په تمثيل يا کرکټر يا کردار يي هم بحث لری دی. شهسوار سنگروال نيازی، چي په کال ۱۳۷۰ لمريز کي يي د ډرامې تاريخ او فن نومي کتاب د يونيورسټي بک ايجنسي لخوا چاپ او خپور شوی، د ډرامې په اړه په بشپړ ډول بحث او څېړنه کړې، خو تر کومه چي په معاصره دوره کي پښتو ادب ته د تمثيلي ټوټې راتگ او پرمختگ دی، نو په دې اړه کوم ځانگړی بحث نلري. عبدالرحيم خدران په خپل اثر ادبي ژانرونه نومي اثر، چي په کال ۱۳۸۵ لمريز کي د الازهر خپرنډويي ټولني لخوا چاپ او خپور

شوی په ۲۳ مخ کې یوازې د یادې موضوع د پېژندنې په اړه لنډ بحث شوی، خو په بشپړ ډول په کې څه نه لیدل کېږي.

دې ته ورته په نورو ډېرو کتابونو، مجلو او لیکنو کې د تمثیلي ټوټې په اړه لنډ بحثونه شوي، خو ترکومه چې پښتو معاصر ادب ته د تمثیلي ټوټې راتگ او پرمختگ دی، په دې اړه په کې کوم ځانگړی بحث او څېړنه نشته او نه ترسترگو کېږي، نو ویلی شم، چې زما لیکنه د نورو د لیکنو سره پوره او جوت توپیر لري او په ځانگړې موضوع بحث او څېړنه شوې ده.

دا څېړنه به د محصلینو او د ادب مینه والو ته نوې مسایل او نوې معلومات مخ ته کېږدي، همدا لاملونه وو چې زه یې دې ته وهڅولم څو وکولی شم د پښتو معاصر ادب ته د تمثیلي ټوټې راتگ او پرمختگ تر عنوان لاندې موضوع په بشپړ او هر اړخیز ډول وپلټم او څېړنه پرې وکړم.

وړاندیزونه

دا، چې تمثیلي ټوټه د ټولني یوه اړتیا ده او هره ټولنه ورته د سمون او اصلاح له مخې جدي اړتیا لري او همدا تمثیلي ټوټه ده، چې د ټولني په سمون کې مهم رول لوبوي، همدې اړتیاو ته په کتنې سره زه د دې برخې د وړاندیزونو په توګه په شماره وار ډول خپل وړاندیزونه وړاندې کوم.

۱: د تمثیلي ټوټې د ودې لپاره دې ټول هغه مواد چې د مقالو یا اثارو په ډول خواره واره دي، راټول او چاپ شي.

۲: د تیاتر په برخه کې دې، خلکو ته سمینارونه جوړ او د تمثیلي ټوټې د اهمیت په اړه دې اګاهي ورکړل شي.

۳: د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت په چوکاټ کې، چې د پښتو تیاتر په نوم کومه اداره جوړه شوې وه، هغه بېرته په منظمه توګه فعاله او د پښتو تمثیل د ودې لپاره دې ځانګړې برنامې جوړې شي.

۴: د افغانستان راډیو تلویزون کې دې پښتو تمثیلي ټوټو لپاره ځانګړې برنامې جوړې او خلکو دې وړاندې شي.

۵: په افغانستان کې نورې تصویري یا غږیزې رسنۍ، چې تمثیلي ټوټې خپروي باید کوبښن وشي، چې د پښتو کلتور او محدودیتونه په پام کې ونیسي، داسې نه شي چې د کوم قوم یا ژبې توهین په کې وشي.

سرچینې

- ۱: اعظم، محمد اعظم. (۱۹۹۳م) پښتو ادب کې کردار نگاري، پېښور پوهنتون، پښتو اکيډمي. مخ: ۴۰۱.
- ۲: انځور، زرین. (۱۳۷۱ل) په افغانستان کې د پښتو د هنر او داستاني نثر رامنځ ته کېدل او پرمختګ، مقاله.
- ۳: انشاء، ميا سهېل. (۱۳۷۹ ل). دشلمې پېړۍ ادبي سټي، سباون مجله، پنځمه گڼه، مخ: ۲۳.
- ۴: انعکاس راډيو تلویزون. (۱۳۹۹ل). د میلونو خپرونه، ننگرهار.
- ۵: باجوړی، بریالی. (۱۳۹۷ل). د پښتو ادبیاتو معاصر تاریخ د ویننیا پراو، کابل: جهان دانش خپرندویه ټولنه. مخ: ۱۸.
- ۶: بختاني خدمتگار، عبدالله. (۱۳۶۵). په ننگرهار کې د تمثیلي هنر بېلگې (مقاله)، فرهنگ مردم مجله، دویمه گڼه، د کتلور دولتي کمیټه، د فرهنگ مردم آمریت. مخ: ۷۷.
- ۷: بېنوا، عبدالروف. (۱۳۹۳ل). اوسني لیکوال بشپړ متن، دویم چاپ، صداقت خپرندویه ټولنه، کندهار. مخ: ۹۹.
- ۸: بېنوا، عبدالروف. (۱۳۸۸ل). اوسني لیکوال، کندهار: علامه رشاد خپرندویه ټولنه، صحاف نشراتي مؤسسه. مخ: ۹۵۴.
- ۹: پتیال، عبدالقدیم. (۱۳۸۳ل المریز)، (ژباړن)، د تیاتر تاریخچه، (مقاله)، هوډ مجله، دوه میاشتني خپرونه، لسمه گڼه، کندهار: د لوی احمد شاه بابا علمي او کلتوري مرکز. مخ: ۴۷.
- ۱۰: پښتو – پښتو سیند. (۱۳۸۹ل المریز) د افغانستان د علومو اکاډمي، د ژبو او ادبیاتو انسټیټوت: کابل، اریانا خپرندویه ټولنه. مخ: ۲۹۸.
- ۱۱: پښتو – پښتو تشریحي قاموس. (۱۳۸۳ل). لومړی ټوک، دویم چاپ، د افغانستان د علومو اکاډمی د ژبو او ادبیاتو مرکز. مخ: ۷۷۰.

- ۱۲: خُدران، عبدالرحیم. (۱۳۸۵ ل). ژباړه، ادبي ژانرونه، الازهر خپرندویه ټولنه، پېښور، مخ: ۲۳.
- ۱۳: حسن، عمید. (۱۳۸۲ ل). فرهنگ عمید فارسی، دویم ټوک، پنځم چاپ، مؤسسه انتشارات امیر کبیر، تهران: مخ: ۹۰۳.
- ۱۴: رحیمی، تاج محمد. (۱۳۹۶ ل). په پښتو معاصره دوره کې د ملي ژبو یو بل ته د منظومو ژباړو ژبني څېړنه، د ماستری تیزس. مخ: ۱۳-۱۴.
- ۱۵: رحیمی، تاج محمد. (۱۳۸۷ ل). یتیم ماشوم، تمثیلي ټوټه، ننګرهار عالی لیس، ننګرهار.
- ۱۶: رحیمی، تاج محمد. (۱۳۹۲ لمریز). ناپوهه ډاکټر، مرام رادیو سټیشن سټوډیو، جلال اباد ښار.
- ۱۷: رحیمی، تاج محمد. (۱۳۸۹ ل). د رواج په لمن کې تمثیلي ټوټه، ننګرهار ولایت د غونډو تالار.
- ۱۸: رشیدی، جمشیدخان. (۱۳۹۱ ل). ادب تیوري، لومړی چاپ، کابل: انتشارات نامي خپرندویه ټولنه، کابل. مخ: ۱۴۹.
- ۱۹: رضا، افضل. (۱۹۵۵م)، ډرامه، دریم چاپ، یونیورسټي بک ایجنسي، پېښور. مخ: ۱۲۶.
- ۲۰: رفیع، حبیب الله. (۱۳۶۰ لمریز). زریني څانګې، د افغانستان د علومو اکاډمۍ، د ژبو او ادبیاتو مرکز، زیري جریده. مخ: ۹۷.
- ۲۱: رفیع، حبیب الله. (۱۳۷۱ ل). زریني څانګې، د افغانستان د علومو اکاډمۍ د ژبو او ادبیاتو مرکز، د زیري جریده، مخ: ۹۹.
- ۲۲: رفیق، محمد رفیق. (۱۳۹۵ ل). د ادبپوهني بنسټونه، جلالکوټ: ختیځ خپرندویه ټولنه. مخ: ۹۷.
- ۲۳: روهي، محمد صدیق. (۱۳۸۴ ل). د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه. مخ: ۴۵.
- ۲۴: زرین، جانس خان. (۱۳۹۳ ل). نړۍ وال ادبیات د لرغوني یونان ادبي تاریخ ته یوه کتنه، جلال اباد: مومند خپرندویه ټولنه. مخ: ۵۱.
- ۲۵: زغم، احمد شاه. (۱۳۹۴ ل). معاصره لیکوالي، د افغانستان ملي تحریک، فرهنگي څانګه. مخ: ۴۶۴.

- ۲۶: زیور، زیور الدین. (۱۳۹۴ ل). پښتو ادبیاتو اوسنۍ دوره، جلال اباد: مومند خپرندویه ټولنه. مخ: ۶.
- ۲۷: سپدی مجله، پرله پسي ۱۴ گڼه، د افغانستان کلتوري ټولنه، پېښور، مخ: ۱۸۶.
- ۲۸: سرور، خان اقا. (۱۳۷۹ ل). تیاتر در افغانستان، پېښور. مخ: ۴۲.
- ۲۹: سنگروال، شهسوار. (۱۳۹۰ ل). داستاني او هنري ادبیات، دویم چاپ، لندن: افغان ادبي جرگه. مخ: ۲۵۴.
- ۳۰: شهسوار، سنگروال. (۱۳۸۱ ل). د درامې تاریخ او فن (په نړۍ، لره او بره پښتونخوا کې)، یونیورسټي بوک ایجنسي پېښور. مخ: ۱۸.
- ۳۱: شاهد، اسماعیل. (۲۰۰۱ م). یوه دعا به وکړو، نشتر هال تیاتر، مسافر سي دي هاوس، پېښور.
- ۳۲: شیر، شیرمحمد. (۱۳۹۹ ل). کرونا خپله دي کوه خپله کومه، لمر نړۍ وال ټلويزون، د خندا شپه خپرونه، جمعې شپه، ماښام ۷ بجې.
- ۳۳: شیر، شیرمحمد. (۱۳۹۹ ل). کرونا ویروسه مړ شي، لمر نړۍ وال ټلويزون، د خندا شپه خپرونه، جمعې شپه، ماښام ۷ بجې.
- ۳۴: شیرزاد، خان فراز. (۱۳۹۷ ل). د عبدالروف قنیل خوریاڼي په منثور و اثارو کې د هنر ونډه، د ماستری تیزس. مخ: ۱۲۰.
- ۳۵: بنادمن، حکمت الله. (۲۰۱۷ م). د تمثیلي ټوتي نوم یو موتی افغانستان، د ملي سوداگر حکمت الله بنادمن لخوا په کندهار کې د افغانستان دڅلور دېرشو ولایاتو د ښاروالانو لپاره جوړه شوي غونډه، کندهار.
- ۳۶: غضنفر. (۱۳۸۹). داستانونه دوه میاشتني مجله درېم کال - دوه مه گڼه.
- ۳۷: فرمان، عمرزی. (۲۰۱۰ م)، جاله ډوب، مشال پروډکشن.
- ۳۸: لالاخېل، سید ضیاء الرحمن. (۱۳۹۸ ل). چمن گل داستان، شرق رادیو ټلويزون، جلال اباد.
- ۳۹: مجاهد، عالم زيب. (۲۰۰۰ م). ښه واده دي کړی، نشتر هال، مهران سي دي هاوس.
- ۴۰: معین، محمد. (۱۳۸۲ ل). فهرنگ معین فارسی، څلورم ټوک، شلم چاپ، موسسه انتشارات امیر کبیر تهران. مخ: ۴۸۱.
- ۴۱: نا اشنا، ننگیار. (۱۳۹۹ ل). د دوبي لندن د شرکت خبرتیا، تمثیلي ټوته، ازادی رادیو، د گوري اچار خپرونه، کابل فوسټ بکس شمیره ۱۴۷۱.

- ۴۲: ننگرهار اخبار. (۱۳۹۷ل). شپږ دېرشمه گڼه، د ننگرهار اطلاعاتو او فرهنگ ریاست خپرونې ارگان، د ننگرهار ازادې مطبوعه مخ ۳.
- ۴۳: ننگیار نا آشنا، محمد عارف. (۱۳۸۲ل). هو صیب نه صیب، دانش خپرندویه ټولنه، د پښتې وروستې مخ.
- ۴۴: ننگیار نا آشنا، محمد عارف، (۱۳۹۸ل). ولي؟ څکه چې!، د گوري اچار خپرونه، ازادې راډیو، کابل فوسټ بکس شمیره ۱۴۷۱.
- ۴۵: ننگیار نا آشنا، محمد عارف. (۱۳۸۵ ل). تخنوم دي، نور نشراتي مرکز، کابل: د پښتې وروستې مخ.
- ۴۶: ننگیار نا آشنا، محمد عارف. (۱۳۹۸ل). د گوري اچار خپرونه، ازادې راډیو، فوسټ بکس شمېره، کابل: ۱۴۷۱.
- ۴۷: نیازی، شمسوار سنگروال. (۱۳۷۰ل). ددramي تاريخ او فن، پېښور: یونیورسټي بک ایجنسي. مخ: ۶۱.
- ۴۸: واجد، عبدالواجد. (۱۳۹۵ ل). دپښتو ادبیاتو (لومړنۍ، دویمه او دریمه دوره)، کابل: میهن خپرندویه ټولنه: ۲۷۸.
- ۴۹: هاشمي، سید محی الدین. (۱۳۸۹ ل). د نثري ادب ډولونه، وحدت خپرندویه ټولنه، مخ: ۱۹۹.
- ۵۰: هاشمي، سید محی الدین. (۱۳۹۳ ل). د لیکوالۍ فن، پېښور: میرویس خپرندویه ټولنه. مخ: ۹۹.
- ۵۱: هاشمي، سید محی الدین. (۱۳۹۴ ل). د نثري ادب ډولونه، د علومو اکاډمي د اطلاعاتو او عامه اړیکو ریاست، همایون مطبوعه. مخ: ۴۰۸.
- ۵۲: هاشمي، سید محی الدین. (۱۳۹۵ل). د لیکوالۍ هنر، پېښور: میهن خپرندویه ټولنه. مخ: ۲۲۶.
- ۵۳: هاشمي، سیدفخرالدین. (۲۰۱۷م)، ته زما د پلار د لاس نڅښه یې، ټکان خپرونه، شمشاد نړۍ وال راډیو ټلويزون.
- ۵۴: هېوادمل، زلمی. (۱۳۶۵ل). فرهنگ ادبیات پښتو، دوهم ټوک، کابل. مخ: ۲۲۵.
- ۵۵: یوسفزی، اباسین. (۲۰۰۸م). زیتون بانو شخصیت اور فن، اسلام اباد: پوسټ افس فاؤنډیشن پریس، خپرندویه ټولنه. مخ: ۱۱.
- ۵۶: [@abdurahim44](https://www.abdurahim44.com).

سرچینې | 175

:۵۷TIKTOK STORE /PASHTO FUNY VIDIOS

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**